

Buna na Buni

Udovičić, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

University of Split, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy / Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:123:199087>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-07**

Repository / Repozitorij:

[FCEAG Repository - Repository of the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy, University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU _ FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, ARHITEKTURE I GEODEZIJE
diplomski sveučilišni studij arhitekture _ akad.god.2018/2019 _ zimski diplomski rok _ **DIPLOMSKI RAD**

naslov diplomskog rada _ **Buna na Buni**

mentor _ **prof. art. Ante Kuzmanić, dipl. ing. arh.**

komentorski rad _ **Potencijal Bune**

komentor _ **dr. sc. Borislav Puljić, dipl. ing. arh.**

konzultantica _ **doc. dr. sc. Nikolina Živaljić**

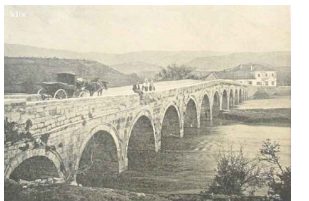
studentica _ **Helena Udovičić**

Prirodni pojas na ušću Bune u Neretvu, oko 10 km južno od Mostara, 60-ih je godina bilo mjesto socijalizacije, daleko od gradske vreve, oaza mira, ljepote i prirode. Buna je na raspolaganju imala sve sadržaje, od sportskih do ugostiteljskih. Mjesto puno života, koje je privlačilo ljude iz okolnih gradova a i šire, doživjelo je tužnu sudbinu u Domovinskom ratu, od koje se još uvijek nije oporavilo. Spletom nesretnih događanja, život na tom mjestu stagnira. Stoga, ideja diplomskog rada bila bi preispitati mogućnosti reprogramiranja suvremene funkcije i novih kretanja u postojećim okvirima, istovremeno uzimajući u obzir kontekst okolnog područja. U cilju racionalnog korištenja, zaštite i unapređenja prostora te ostvarivanja ciljeva i zadataka prostornog razvoja, prostoru koji nije zaštićen, pokušati vratiti duh vremena i život na rijeku.

"Ušće joj je tako blizu izvora da se šum vrela gotovo slijeva sa žuborom valova plahovite Neretve."

Davne 1908. godine, austrougarski časnik njemačkoga podrijetla Robert Michel u svojoj knjizi Mostar od Roberta Michela s fotografskim snimcima Wilhelma Wienera (Mostar von Robert Michel mit photogr. aufnahmen Wilhelm Wiener) objavljuje krasan zapis o vrelu Bune, Blagaju, Stjepangradu..

Djelo je, još 1968. godine, za mostarsku Slobodu preveo dr.Branko Šantić, a u uvodu ovoga zapisa s mostarskog juga Michela zadivljuje kratkoća riječnoga toka Bune, za čije ušće piše kako je toliko široko da je za njegovo premošćivanje potrebno bilo izgraditi most s trinaest svodova.

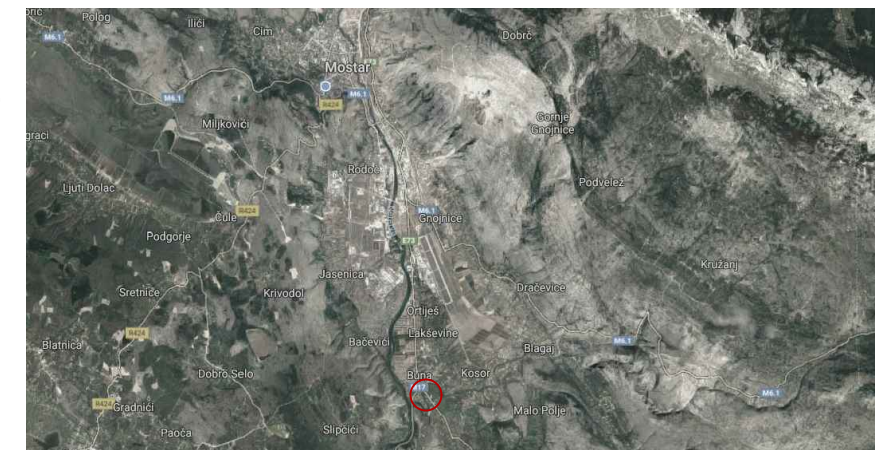

SADRŽAJ			29
UVOD	01	PREDNOSTI I NEDOSTATCI LOKACIJE	
GEOPROMETNI POLOŽAJ BUNE	02	LOKACIJA NEKADA I SADA	30
POVIJESNI RAZVOJ MOSTARA	03	ANALIZA LOKACIJE	31
BUNA KAO SUBURBANI CENTAR OPĆINE MOSTAR	05	KONCEPT - URBANIZAM	32
PRIRODNE KARAKTERISTIKE MOSTARA	06	DIJAGRAM URBANISTIČKOG RJEŠENJA	34
ULOMAK IZ STUDIJE _ KULTURNO-POVIJESNA I PRIRODNA BAŠTINA ZA PODRUČJE GRADA MOSTARA	08	PRIKAZ URBANISTIČKOG RJEŠENJA	35
IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA GRADA MOSTARA (1991.g.) _ granice k.o., granice parcela i brojevi k.č.	09	URBANISTIČKO RJEŠENJE	36
IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA GRADA MOSTARA (1991.g.) _ ortho-photo, granice k.o., granice parcela	10	URBANIZAM - VIZUALIZACIJE	37
ANALIZA BUNE _ PRIRODNE VRIJEDNOSTI	11	KONCEPTUALNI DIJAGRAM	38
ANALIZA BUNE _ FIZIČKE STRUKTURE I DRUŠTVENE DJELATNOSTI	12	SITUACIJA	41
TURISTIČKO-REKREACIJSKI POTENCIJALI BUNE	13	TLOCRTI	42
OBLIKOVANJE	20	PRESJECI	43
PROSTORNI PLAN OPĆINE MOSTAR	23	PROČELJA	44
URBANISTIČKO-TEHNIČKI UVJETI	24	SHEMA SMJEŠTAJNE JEDINICE	45
STANDARDI TURISTIČKIH ZONA	25	DETALJ TEMELJA	46
MEMORIJA MJESTA	26	DETALJ STAKLENE FASADE	47
KONTEKST	27	DETALJ KROVA	48
LITERATURA	28	DETALJ STUBIŠTA I DIZALA	49
		AKSONOMETRIJA	50
		FOTOGRAFIJE MAKETE	51
		VIZUALIZACIJE	54

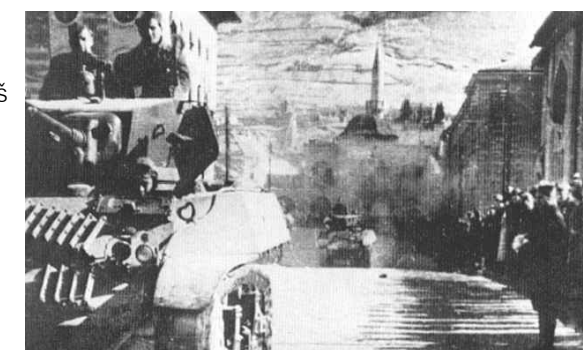
Prirodni pojas na ušću Bune u Neretvu, oko 10 km južno od Mostara, 60-ih je godina bilo mjesto **socijalizacije**, daleko od gradske vreve, oaza mira, ljepote i prirode.

Buna je na raspolaganju imala sve sadržaje, od sportskih do ugostiteljskih.

Mjesto puno života, koje je privlačilo ljude iz okolnih gradova a i šire, doživjelo je **tužnu sudbinu** u Domovinskom ratu, od koje se još uvijek nije oporavilo.

Tijekom rata 1992.-1995. Mostar je bio poprište ratnih sukoba i teško je nastradao. **Razrušeno** je sve ono što se gradilo desetljećima, pa i stoljećima. Nekadašnji biser općine Mostar još uvijek nije obnovljen, ali danas možete zateći nekolicinu zaljubljenika u nekadašnju destinaciju Hercegovine i grada na Neretvi koji znaju što znači imati **netaknutu prirodu** u blizini gradskog centra. Rat je učinio svoje, te je Buna početkom devedesetih zapuštena i napuštena od svih postala sve samo ne ono što je bila prije nesretnog rata. Od rata je prošlo mnogo godina, a Buna je i danas napuštena od svih.

Prostor malog hotela i autokampa uz rijeku Bunu bila je **nezaobilazna točka** i odmorište ljudi koji su se vraćali svojim domovima s putovanja, ali i mjesto susreta i druženja ljudi koji su živjeli u okolini. U simbiozi s cestom, bio je **odraz drugog vremena**. Vremena kada je široka upotreba osobnog prijevoza bila na početku i kada je ista tražila svoju arhitekturu. Ovaj prostor bio je odraz potreba jednog specifičnog doba usko vezan za način života i razmišljanje društva, nekada omiljeno izletišta koje je dnevno znalo posjetiti i po nekoliko tisuća ljudi željnih uživanja u hladnoj vodi i nedirnoj prirodi.

Spletom nesretnih događanja, život na tom mjestu **stagnira**. Stoga, ideja diplomskog rada bila bi preispitati mogućnosti reprogramiranja suvremene funkcije i novih kretanja u postojećim okvirima, istovremeno uzimajući u obzir kontekst okolnog područja. U cilju racionalnog korištenja, zaštite i unapređenja prostora te ostvarivanja ciljeva i zadataka prostornog razvoja, prostoru koji nije zaštićen, pokušati vratiti duh vremena i **život na rijeku**.

Buna je suburbano područje općine Mostar. Nalazi se na ušću Bune u Neretvu, oko 10 km južno od Mostara.

Mostar se nalazi na jugu Bosne i Hercegovine, točnije rečeno nalazi se u centru Hercegovine. Gradsko područje (Mostar i njegova okolina) se geografski može opisati kao **čvorište** sjeverne, zapadne i istočne Hercegovine. Kroz centar grada se proteže kanjon rijeke Neretve pa je Mostar poznat i pod nadimkom "**grad na rijeci Neretvi**". Izgradnjom brane za HE Mostar na rijeci nastala je akumulacija Mostarsko jezero.

Nalazi se 132 km jugozapadno od Sarajeva, odnosno 57 km sjeveroistočno od Ploča. Nastao je na prijelaznom području iz niskoga hercegovačkoga krša u planinsko područje, gdje je stari trgovački put iz zaleđa prelazio Neretvu i nastavljao se prema moru. Mostar je značajno **prometno čvorište**, koje nadopunjuje zračna luka. Jedinstvenu arhitektonsko-urbanu cjelinu čini dio nekadašnje čaršije s trgovinama, obrtničkim radionicama i sl. te prilaz veličanstvenomu, oko 20 m visokomu kamenom mostu iz 1566. (**Stari most**), koji je pod UNESCO-vom zaštitom. U gradskom području (bivšoj općini) Mostar smještene su tri kotline. Na sjeveru je Bijelo polje, u kojoj je smještena većina sjevernih prigradskih naselja. U središtu je Mostarska kotlina, u kojoj je smješten grad Mostar i većina zapadnih prigradskih naselja. Na jugu je Bišće polje, u kojoj je smještena većina južnih prigradskih naselja i mostarska industrijska zona. Bišće polje je lokalni naziv za spomenutu kotlinu, dok se na različitim zemljovidima koristi naziv Mostarsko polje.

Blizina **Mediterrana** je od velike važnosti, uslijed čega dolazi i do povećanja turizma na Buni, izgradnjom Jadranske magistrale i magistrale Sarajevo-Ploče (povezivanje najznačajnijeg dijela Jadranske magistrale na potezu Dubrovnik-Ston-Neum-Opuzen-Kardeljevo-Makarska-Split).

U neposrednoj blizini Bune gradi se veza s autoputem **koridora Vc**, međunarodni koridor Ploče-Budmipešta (s autoputa izlaz Mostar Jug). Magistralna cesta M 17 (međunarodni naziv E 73 koji povezuje **srednju Europu** s Jadranskim morem i Mediteranom), najvažnija je prometnica u BiH koja povezuje luku Ploče i Metković s Mostarom i Sarajevom. Kroz Mostar prolazi i željeznička pruga Ploče-Mostar-Sarajevo, također jedna od najvažnijih željezničkih pruga u BiH koja je bila značajna za gospodarski razvoj Mostara koji je počeo još u Austro-Ugarskoj, dok se grad u bivšoj Jugoslaviji još više razvijao. U samom gradu su smještena dva autobusna kolodvora i jedna željeznička stanica. U južnom predgrađu Mostara, Ortiješu, u blizini lokacije, nalazi se Zračna luka Mostar, koja je također važna za turizam.

Prvi pisani trag o Mostaru nalazi se u **dubrovačkim spisima** od 1. lipnja 1474. Na sjednici Vijeća umoljenih raspravljalo se o daru koji će vlada Dubrovačke republike dati subaši Mostara, Skenderu. U dokumentu se spominju dvije kule i viseći most. Po čuvarima tog mosta - **mostarima**, grad je i dobio ime Mostar.

Prvi crtež Mostara, zapravo crtež njegovih kula i utvrda, je izradio jedan uhoda za svog kratkog boravka u gradu. Crtež se i danas čuva u jednom bečkom muzeju (Džumhur, 1982).

Mostar je smješten u plodnoj kotlini na **pet rijeka**: Neretva, Radobolja, Jasenica, Drežanjka, Buna i Bunica. Zahvaljujući geografskom položaju i blagoj klimi prostor je naseljen od najranije povijesti. O tome svjedoče brojni ostaci materijalne kulture koji datiraju od mlađeg kamenog doba, primjerice Zelena pećina povrhnjela vrela rijeke Bune u Blagaju. To je najstarije ljudsko naselje ne samo u Mostaru, nego i njegovoj široj okolini. O željeznom dobu, mlađem i starijem, govori mnoštvo ilirskih grobova. Mostarska udolina je bila privlačna i u antičko doba, što pokazuju ostaci rimskih gradova u Bačevićima te u Cimu i Bijelom polju.

U Mostaru se nalaze i ostaci objekata koji pokazuju postojanje društvenog života i u razdoblju seoba naroda. To se vidi po ostacima antičkih bazilika u Cimu, Bijelom polju i Malom polju. Bazilika u Cimu spada u skupinu rijetkih i zanimljivih spomenika u BiH. O dolasku Slavena na prostor Mostara svjedoči grad **Herceg Stjepana** (po čijoj tituli je regija Hercegovina i dobila ime), najbolje očuvan srednjovjekovni grad u Hercegovini. Smješten je na isturenoj stijeni povrhnjela današnjeg Blagaja. Radingost Butković, dvorjanin hercega Stjepana Kosače, spojio je istočni i zapadni dio posjeda hercega izgradnjom mosta na mjestu na kojem je danas Stari most.

Osmanlije osvajaju Mostar 1468. Stari turski zapisi kazuju da je tadašnje malo naselje pored drvenog mosta na lancima imalo 19 kuća i jednu neoženjenu osobu. Popis otomanske Turske iz 1468. ne spominje Mostar kao urbano mjesto, zbog njegove neznatne veličine. Turska uprava je u 16. stoljeću razvijala grad kao vojni grad.

U doba izbijanja **hercegovačke bune**, u Mostar je stigao znameniti engleski arheolog Sir Arthur Evans. Boravio je u pristojnoj gostionici i prenočištu „Kasino“, koje je čisto i uredno održavao jedan Talijan i zapisao: „Mostar je na nas ostavio prijatniji utisak od ma kojeg bosanskog grada (ist. El). Kuće nisu izgrađene od običnog drveta i blata, već su sve podignute od kamena. I ovdje kao u Tješnju, vidjeli smo tornjeve - kampanile. Mostarske ulice neprekidno ostavljaju na nas utisak da smo došli u granice rimske civilizacije. Ove od kamena podignute kuće nisu više turske 'šale' - ljetnikovci, već su prije talijanske ili dalmatinska 'kaza'-kuća. Neke su pokrivene grubom kamenom pločom, druge romanskom, a neke rimskom ciglom (prema Džumhur, 1982).“

Od 5. 8. 1878. Mostar je pod austrougarskom upravom. O njegovu razvoju pod tom upravom Džumhur (1982) piše: „I pod novim carstvom Mostar je bio vojni logor (ist. El). Za četiri decenije **austrougarske** vlade u gradu su nikle nove moderne kasarne i utvrđenja po okolnim brdima, koja su i danas pravo čudo neimarske vještine“.

To vrijeme je Mostaru značilo **gospodarski i graditeljski razvoj**. Razvijale su se komunikacije, pa je grad postao i željeznički povezan, kao postaja na pruzi Metković-Sarajevo. „Pored hotela „Neretva“ je i novi željezni most, preko kojega se Grad planski i smjelo širi na desnu obalu Neretve. Ako Istok još uvijek vlada lijevom obalom rijeke, Zapad svoje lice otkriva na desnoj. Pogled se od Stambola okreće Beču, Pešti, Parizu(...) Negdje na sredini puta prema Balinovcu nastade, kao i na Jelisejskim poljima, mostarski **Etoal-Rondo**, trg i razvođe šest zvjezdanih sjenovitih aleja platana i lipa“ (Džumhur, 1982)

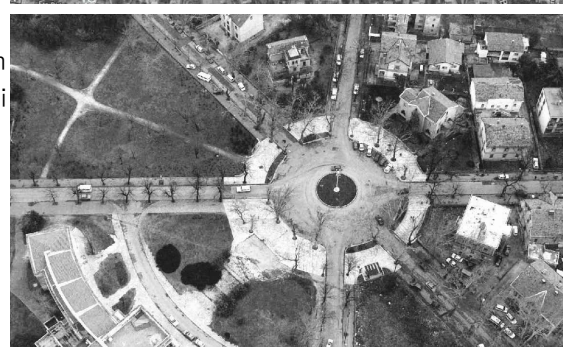
Aleja platana: Nastala je po uzoru na rješenja zvjezdastog tipa na kome se nalazi trijumfalna kapija u Parizu. 1897. godine napravljen je na Gumnu krug „Rondela“, (od franc riječi „la rondelle“ što znači okrugla lijeha - nasad za cvijeće u vrtu ili parku) iz čega je kasnije izvedeno ime Rondo. Kasnije je, iz tog „kruga“ projektirano **šest radijalnih aleja**, sa platanima, lipama i orasima. Uništavanjem ambijenta Rondo, pseudobaroknog trga iz doba eklektike s kraja 19. stoljeća, uništeni su i sami platan, oštećeni su i prorijedjeni.

Najzastupljenije vrste su *Platanus orientalis L.* - istočna platana (stabla visoka i do 30metara) i *Platanus x acerifolia Willd.* - javorolisna platana, koja je raširenija od istočne, te *Juglans regia L.* - orah. U urbanističkom planu Grada Mostara pseudo barokni trg sa šest ulica i alejom platana se tretirao kao spomenik kulture nulte kategorije. Uništavanjem njegovih ambijentalnih vrijednosti devastirane su njegove izvorne spomeničke kvalitete.

Sve do austrougarske uprave nad Mostarom, Stari most je bio jedini most u gradu, pa se i ukupan život odvijao uglavnom na tom prostoru, a Mostar ostajao skučen uz obale Neretve. Za vrijeme Austrougarske izgrađena su tri mosta preko Neretve, dva sjeverno i jedan južno od Staroga mosta: Most cara i kralja Franje Josipa (1882), Lučki most (1912.-1913) i Carinski most (1916.-1917). **Izgradnja mostova** značila je proširenje grada i njegov dalji rast u stilu srednjoeuropskih gradova širokih ulica i trgova i planski izgrađenih četvrti.

Grade se i nove javne i stambene građevine, pa grad, pored orijentalnoga, ubrzano navlači i **srednjoeuropsko** ruho. Uz narodnu pjesmu i govor po sokacima čuju se i njemačke, i mađarske, i češke, i talijanske riječi, kojima se sporazumijevaju časnici, vojnici i činovnici.

„U čaršiji, ćepenike i ulične prodavaoce polako zamjenjuju modernije radnje sa gvozdanim kopcima i prodavnice sa velikim staklenim izlozima otvorenim prema ulici“ (Džumhur, 1982). Od niza zgrada, podignutih u maurskom stilu, posebno se ističe zgrada Gimnazije, podignuta 1893.

Značajan graditelj tog vremena bio je Miloš Komadina, tvorac **regulacijskog plana** Mostara, projektant mosta na Luci i većih građevina u gradu.

Neki kritičari su se žalili što se u Mostaru, i u BiH općenito, podižu graditeljska zdanja u maurskom stilu (po njima, pseudomaurskom). Odgovarali su im da je velika sličnost Mostara (i BiH) s krajolicima Andaluzije i da nekadašnje mavarsko graditeljstvo s tih predjela može nastaviti život u mediteranskoj BiH.

Dinamične promjene i ubrzan razvoj grada rezultirao je i stalnim rastom broja njegovih stanovnika. Tijekom socijalističke Jugoslavije izgrađen je Partizanski spomenik „najljepši te vrste u zemlji“ (Džumhur, 1982), čiji je neimar arhitekt Bogdan Bogdanović. Nalazi se u zapadnom dijelu Mostara, na uzvišici koju karakteriziraju široke zelene površine s kojih se pruža pogled na gotovo cijeli grad. Sam spomenik se rasprostire na 5 000 m² i na šest nepravilnih terasa.

Mostar je tijekom rata 1992-1995. pretrpio **razaranja** kakva grad ne pamti od svog nastanka. Srušen je i simbol grada Stari most, koji je preživio i svjetske i balkanske ratove.

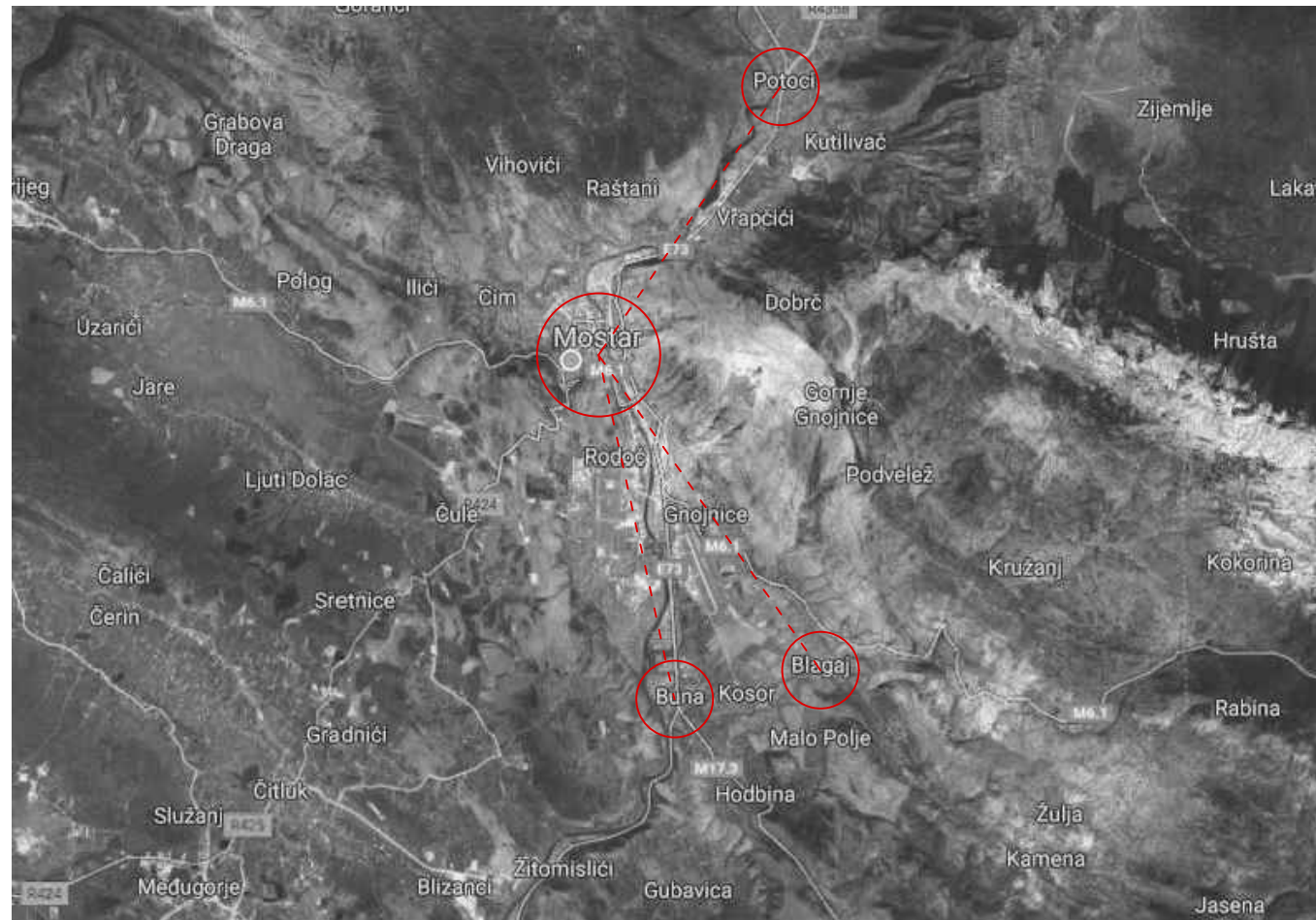

Razrušeno je sve ono što se gradilo desetljećima, pa i stoljećima. Mostar sa svojim okolnim područjem zadesila je **demografska i urbanistička devastacija**. I danas postoje mjesta zapuštena i napuštena od svih koja svjedoče nesretnim događajima.

Tijekom poslijeratne rekonstrukcije Staroga mosta vršena su usporedno opsežna arheološka istraživanja toga područja, koja su rezultirala nizom vrijednih arheoloških nalaza, koji svjedoče o životu prije Staroga mosta. Odnosni eksponati su smješteni u obnovljenu kulu Taru, neposredno uz Stari most. Spoj srednjovjekovne građevine, vrijedni arheološki izlošci i suvremena tehnička opremljenost Muzeja u staroj gradskoj jezgri, čini jedinstveni ugođaj zanimljiv i Mostarcima i njihovim gostima.

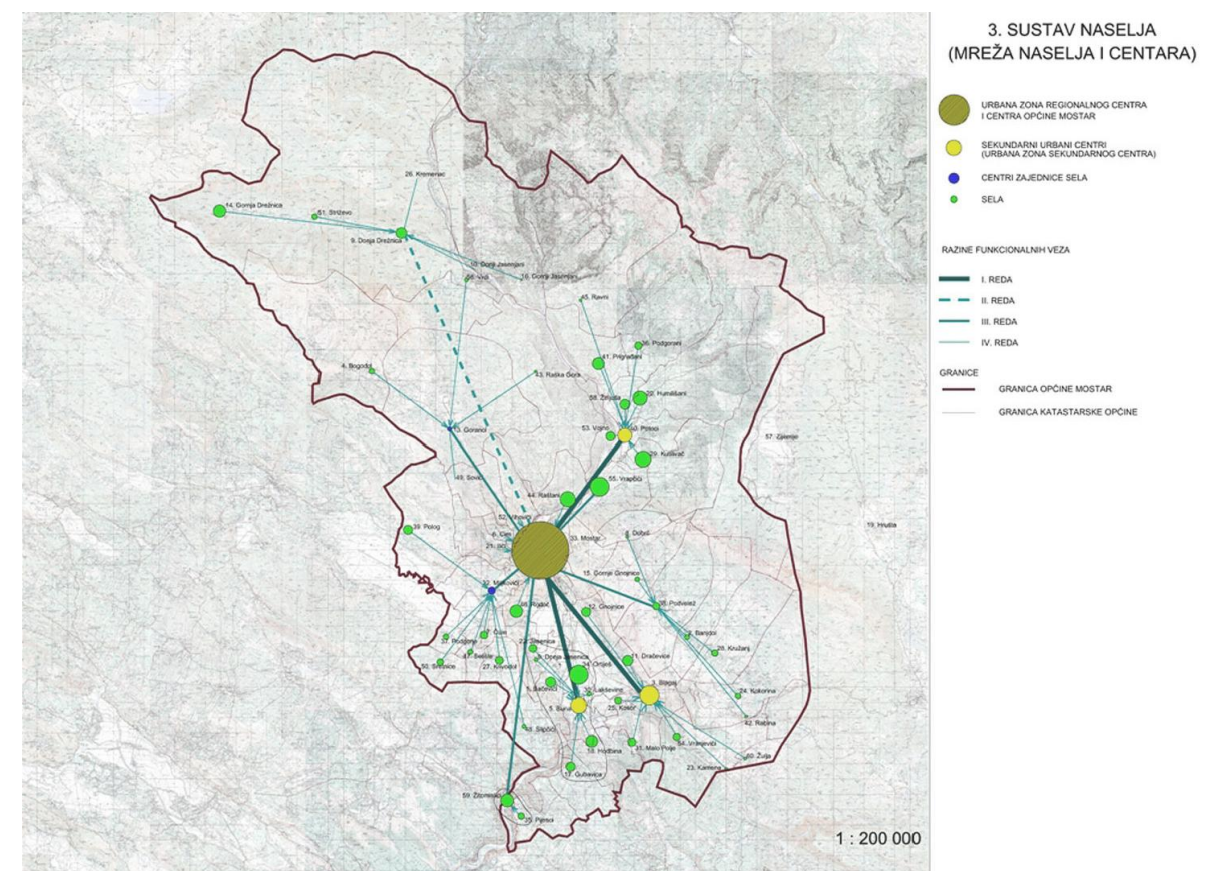
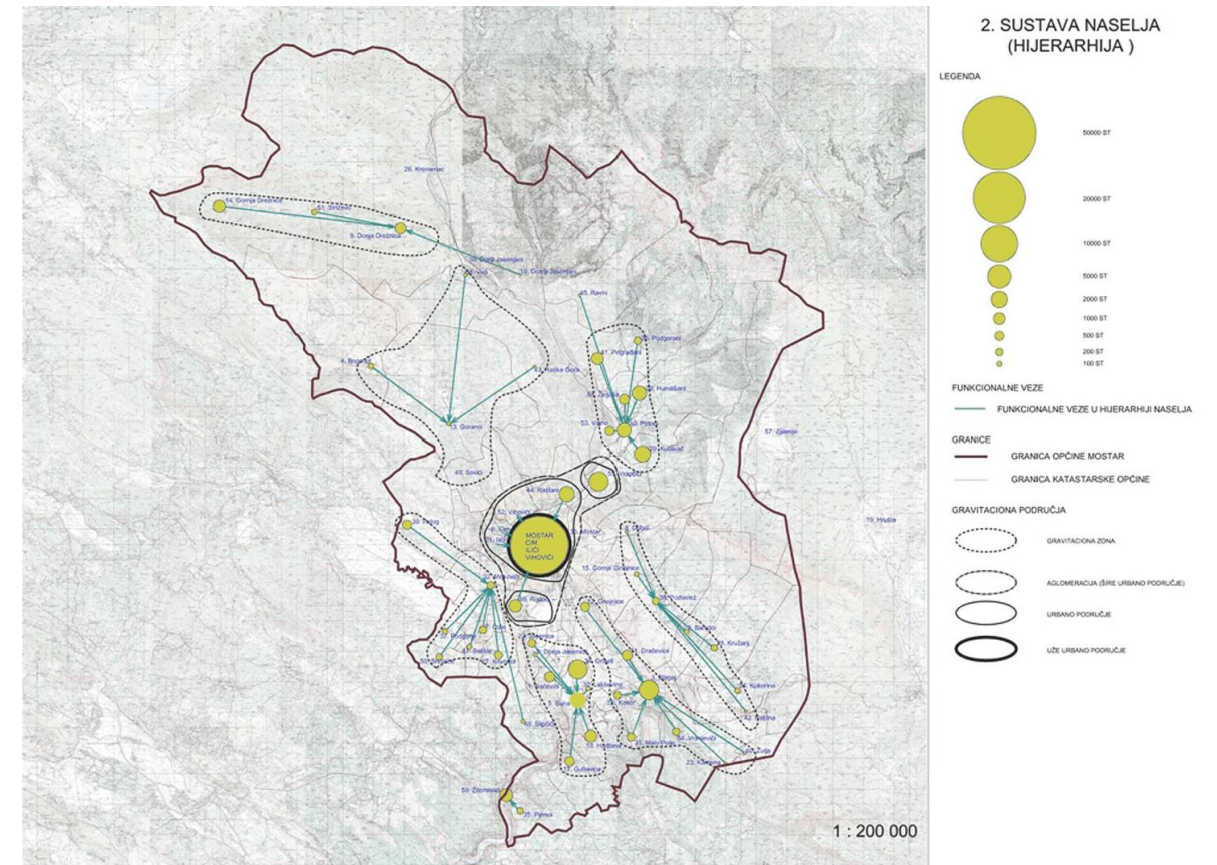
Studija „Demografska kretanja i sistem naselja za potrebe izrade Prostornog plana Grada Mostara 2010-2020“

Studija daje presjek aktualnih demografskih značajki područja Grada Mostara za potrebe izrade Prostorne osnove, te nudi procjenu budućih demografskih kretanja za potrebe izrade **Prostornog plana Grada Mostara** za razdoblje 2010-2020. godina.

Studija obrađuje elemente vezane za kapacitet, strukturu, prostornu dispoziciju stanovništva kao i elemente vezane za naseobinski sustav Grada. U okviru studije naseobinskog sustava utvrđeni su **mreža i hijerarhija naselja** kao projekcija za narednih 10 godina.

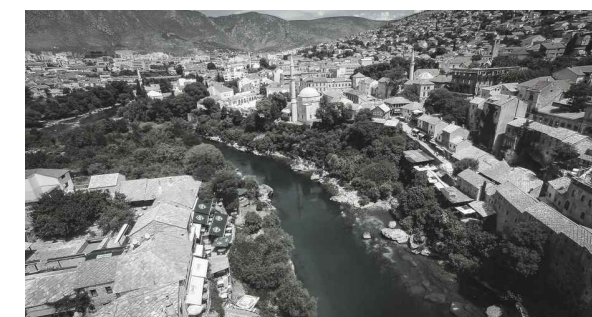
Ono što je bitno istaknuti, i što je vidljivo iz studije jeste da je **predviđen razvoj grada Mostara sa svoja tri suburbana centra**, a to su Buna, Blagaj i Potoci. Po kristalovoj shemi ti centri bi djelovali kao budući generatori razvoja grada i društvenih zbivanja i povećanja kvalitete sfere života lokalnog stanovništva u zajednici dobivajući kompletan sadržaj povezujući ih u urbanističku cjelinu. Grad bi se planski razvijao uz podlogu širenja forme u širem kontekstu u cilju ostvarenja totalnog krajolika.

Međutim, **taj razvoj se nije dogodio**. Sami centar Mostara se guši u sve gušćoj izgradnji, zanemarujući urbanističke principe uz nedostatak opravdanosti intervencije.

Mostar je smješten u dolini rijeke Neretve, na nadmorskoj visini od 60 do 80 m. Nalazi se između 43° 20'23" sjeverne geografske širine i 17° 49'20" istočne geografske širine. Odlikuje se blagom mediteranskom klimom, s najvišom prosječnom temperaturom od 39,4° C, te najnižom od 4,5° C, tako da se može smatrati **gradom sunca**. Mostar odlikuju: **najveći broj sunčanih sati** (2291h), srednja godišnja temperatura zraka od 14,6°, te srednja ljetna temperatura zraka od 23,2°. Najviša apsolutna maksimalna temperatura zraka zabilježena je 1984. godine i iznosila je 41,2°.

Mostar je **grad svjetlosti i blage mediteranske klime**. O toj je svjetlosti, najveći umjetnik Balkana, **Ivo Andrić** napisao: „Kad čovjek prenoći u Mostaru, nije zvuk ono što ga probudi ujutro, nego - svjetlost. To znam iz iskustva. Svjetlost me je dočekala po dolasku pri dolasku u Mostar, pratila za vrijeme mog boravka od jutra do večeri, a docnije, po odlasku, ostajala u meni kao glavna karakteristika mog sjećanja na Mostar. Uvijek mi se činilo da je to što sija nad ovim od prirode povlaštenim gradom, i što prožima sve u njemu, neka naročita svjetlost, izuzetna po jačini i kakvoći. Uvijek sam mislio da sa njom mora da ulaze u čovjeka ljubav za život, hrabrost i vedrina, smisao za mjeru i stvaralački rad“.

Mostar predstavlja centar regije Hercegovine, regije koja je istovremeno planinska i nizinska, primorska i kontinentalna, regije koja obiluje prirodnim rijetkostima iznimne vrijednosti. Skriveni hercegovački brend njezina je **priroda, flora i fauna**, planine Prenj, Čvrstica, Vran, neistražene i neiskorištene, pune divljih krajolika i endemične flore, raj za planinare, istraživače, avanturiste, šetače i hodoljupce. Regija Hercegovina zahvata područje Jadranskog sliva, sa **Neretvom kao glavnim biserom regije**. Neretva izvire na 1320 m nadmorske visine, a nakon 225 km toka ulijeva se u Jadransko more. Od ukupnog toka, 218 kilometara Neretve koji protiče kroz Hercegovinu koristi se za različite aktivnosti i djelatnosti (ribarenje, rafting, proizvodnja električne energije), a još uvijek se ne može reći da su njezine mogućnosti iscrpljene. Gornji tok Neretve odlikuju prizori koji oduzimaju dah, dok u donjem toku rijeka protiče kroz prelijepe duboke kanjone. Neretva je jedna od pet najdužih rijeka u BiH, a veliki dio njezinog toka prolazi kroz područja grada Mostara, kao i pritoke na području grada (Drežanka, **Buna**, Radobolja). „Drežnica i dolina Neretve uključuju dvanaest netaknutih kanjona, prelijepu, kristalno jasnu planinsku rijeku i neke od najboljih ruta za penjanje na Balkanu. Samo vožnja duž popločanog puta da bi se vidjelo dvanaest kanjona bila bi turistička atrakcija svugdje u svijetu, a kamoli još i staze za planinarenje i usluge smještaja i doručka u predivnim selima razbacanim po dolini“, opisuje potencijale kanjona Neretve poznati turistički djelatnik i ekološki aktivist Tim Clancy, u autorskom tekstu „Hercegovina je turistička destinacija svjetske klase“. Fenomen **hercegovačkog krša** daje neizmjerne mogućnosti istraživanja i turističkog vrednovanja i iskorištavanja. Prostor obuhvaća, uz manje korekcije koje bi trebalo utvrditi znanstvenom raspravom, sliv rijeke Neretve i Trebišnjice. Njegovo glavno obilježje je vrlo razvijen dubok krški reljef. Hercegovina zauzima središnji dio Vanjskih (tj. pravih) Dinarida, a Dinaridi su najpoznatiji i najpručavaniji krški reljef na svijetu. Hercegovina je gotovo cijela prekrivena dubokim kršem. Krš obuhvaća prostor od morske obale na jugu do visokih planina na sjeveru. Okružen je Bosnom na sjeveru, Dalmacijom (Hrvatskom) na zapadu i jugu, te Crnom Gorom na istoku. Jedino s Bosnom ima izraženiju geografsku granicu, koja ide okvirno vrhovima planina od Zavelima, preko Vrana do Maglića.

Krška hidrologija predstavlja veoma interesantan element moguće **turističke ponude**, obzirom da se na relativno malom prostoru Hercegovine pojavljuju veoma različiti oblici i forme u kojima se voda pojavljuje (glacijalna jezera, jezera, izvori, vodopadi, močvara, podzemna jezera, podmornice, more). Drugi mogući element ponude mogu činiti obilasci drugih formi krša, kroz uvezivanje posjeta pećinama, ponorima, vrtačama i drugim sličnim speleološki interesantnim formama krša. Mnoštvo autentičnosti i zanimljivosti od geološke prirode krša, krškog reljefa i krajobraznih oblika, krške hidrologije, klime, biljnog i životinjskog svijeta, povijesti istraživanja koja je svijetu dala mnoge posebnosti, kulturološko i mitološko naslijeđe - sve to daje da je krš Hercegovine iznimno privlačan i da se može iznimno dobro vrednovati s **turističkog stajališta**.

Na prostoru Mostara se nalazi jedinstveni prirodni fenomen **izvora rijeke Bune** u Blagaju, na kojem količina voda koja izvire iz sistema pećina iznosi 36m³ u sekundi. Istraživanja i mapiranje sistema pećina pokazala su da se pećina pruža unutar stijene još 385 m od samog izvora. **Tok rijeke Neretve, vrelo Radobolje, te izvor Bunice sa jezerom i ušćem u Neretvu naglašeni su kao lokalna vrijednost u mapi kulturno-povijesnog i prirodnog naslijeđa Hercegovine, za područje Mostara.**

Priroda Hercegovine najizraženija je u kršu a nedostatak artikuliranja krša zapravo ističe krivotvorinu, zbog čega se krš nedovoljno poznaje te se ne može pravilno iskoristiti ni zaštititi. Sve to skupa nameće opravdanu potrebu da se identitet hercegovačkog turizma traži u kršu i da se krš brandira kao važan globalni turistički proizvod. Korištenje potencijala koje pruža visoka Hercegovina, odnosno visoke planine Dinarida, predstavlja veliku mogućnost za Mostar, u suradnji sa obližnjim ili susjednim općinama. Na području Mostara se nalaze veoma privlačne planine Prenj, Čabulja i Velež, koje su već postale odredište različitih grupa turista i posjetitelja, a već su ranije bile omiljeno odredište planinarskih grupa. Šire područje obuhvaća i druge planine, od kojih mnoge prelaze 2000 m (Vran, Čvrtnica, Prenj, Bjelašnica), u čemu treba tražiti mogućnosti uvezivanja **turističke ponude**. Područja koja znače posebnost, rijetkost ili jedinstvenost u neposrednoj blizini, a koje obuhvaća područja planina Prenj i Čabulja, Čvrtnica, te dio vodotoka Neretve je park „Prenj“. U ponudi turizma na otvorenom, koji uključuje ture kroz divlju neistraženu prirodu, **aktivnosti na rijekama**, obilaske različitih krških oblika terena, rafting, planinarenje i slične aktivnosti, uz maksimalnu pozornost na sprječavanje onečišćenja okoliša turističkim posjetama, Mostar i Hercegovina trebaju tražiti vlastite dodatne šanse na tržištu turizma (pored kulturnog turizma). Svjetska prvenstva u sportskom ribolovu (Hutovo Blato 2008.) i raftingu (Banja Luka 2009.) doprinijeli su pozicioniranju BiH kao atraktivnu destinaciju za ove vrste aktivnosti i turizma. Prema podacima Ministarstva turizma Federacije BiH, status zaštićenog područja do danas je dodijeljen za 152 područja prirode u zemlji, te se i ova područja mogu smatrati **potencijalom za razvoj turizma na otvorenom**. Glavne prilike visoke Hercegovine u smislu turizma nalaze se u privlačenju šetača/planinara, avanturističkim aktivnostima, te tržišnim nišama sezonskog karaktera (promatranje životinjskog i biljnog svijeta).

Očuvanje prirodnih bogatstava i njihovo korištenje u skladu s principima održivog razvoja treba postati buduća preokupacija planera razvoja turizma. Organiziranje turističkih aktivnosti na osjetljivim terenima hercegovačkog krša ne smije se prepustiti stihijskim i loše organiziranim aktivnostima, jer takve mogu dugoročno donijeti više štete nego koristi. Krš je ekološki sustav velike ranjivosti, pa zahtijeva veliku pažnju i stroge mjere predostrožnosti. To je osobito zbog velike brzine tečenja podzemnih voda, do 200 puta brže od tečenja podzemne vode u pješčano-humusnim nanosima. Voda kroz krš teče širokim kanalima glatkih stijena pa je mogućnost samočišćenja (autopurifikacije) vrlo mala. Stoga je potrebno sve ponorne zone osigurati od negativnog utjecaja. Povećana prisutnost ljudi-turista na kršu dodatni je izvor zagađenja na kojeg treba računati i imati odgovore kroz povećanu kontrolu ponašanja turista i stalni ekološki monitoring.

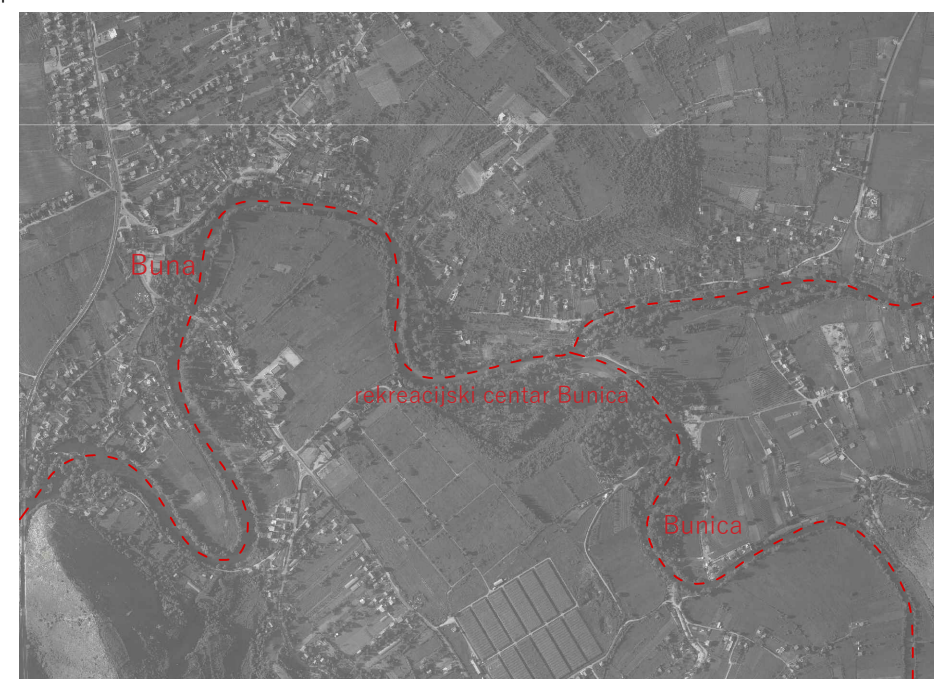
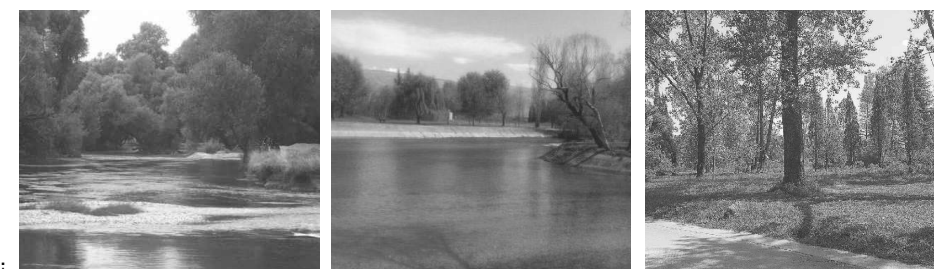
U svojim naporima razvoja geoturizma, National Geographic se u dijelu vezanom za prirodu i okoliš fokusira na tri aspekta: posebnost staništa divljih životinja, na zemlji ili u vodi, te odlična mjesta za promatranje divljih ptica; poznato drveće i cvijeće; veze između lokalne prirode i lokalne kulture - povijest, kuhinja, događaji. Upravo je veza između **prirode i kulture** kao zajednica veoma izražena u Hercegovini.

Imajući u vidu kratko prosječno zadržavanje turista u Mostaru, može se reći da je Mostar interesantno odredište za **izletnike**. Prema podacima USAID (2008) Mostar godišnje posjeti između 350 i 450 tisuća izletnika.

Imajući u vidu sljedeće faktore: blizina **Međugorja** kao značajne destinacije religijskog turizma, blizina **Jadranske obale** i turističkih odredišta kao što su **Split i Dubrovnik**, blizina odredišta kao što je **Sarajevo**, pozicija Mostara na prometnici koja povezuje Jadransku obalu i srednju Europu, te na trasi budućeg **koridora Vc**, može se zaključiti da Mostar posjeduje izvanredan potencijal za privlačenje izletnika iz inozemstva i iz Bosne i Hercegovine.

U tom smislu potrebno je raditi na kreiranju ponude za ovakve posjetitelje.

Također, potrebna je i **obnova sportsko-rekreacijskog centra Bunica na Buni**. Sportsko-rekreacijski centar Bunica je udaljen 10 km od centra grada. Prostire se na 11 hektara, a prije rata je bio veoma posjećen od lokalnog stanovništva i stranih gostiju, sportaša, rekreativaca, ali i kampera. Tijekom rata je oštećen i trenutno je van funkcije. Grad Mostar je već 2008. godine objavio javni poziv za iskazivanje interesa za obnovu centra koji obuhvaća minimalne zahtjeve: izgradnja parkirališta za kampere (60 vozila) i posjetitelje, obnova recepcije, izgradnja centra kampa sa objektima: toaleti, trgovina, ugostiteljstvo, obnova kampa za šatore, izgradnja dijela kampa za pokretne kućice, izgradnja bungalova, izgradnja igrališta i sportskih objekata, izgradnja tone obale sa objektima za rekreaciju kao što su klupe i roštilji, izgradnja ograde, obnova trotoara, električnih priključaka i priključaka za vodu, izgradnja sistema kanalizacije i filtracije.

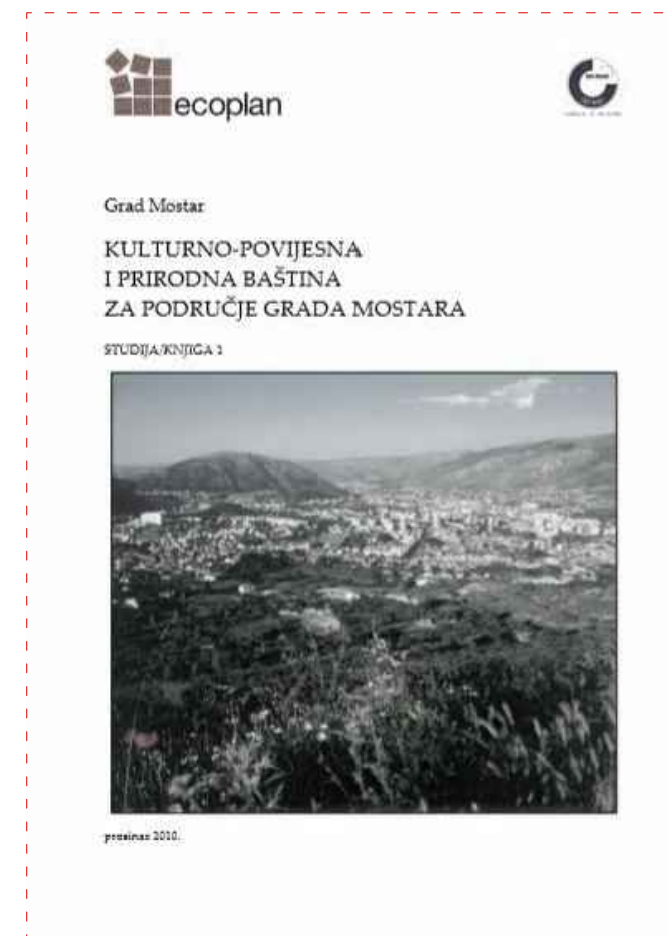

" Tako je Prostornim planom BiH za razdoblje od 1981. do 2000. godine, koji je na snazi do donošenja Prostornog plana F BiH (koji je u fazi izrade) predviđena je zaštita prirodne baštine koja je razvrstana na skupine u odnosu na značenje prirodne pojave za znanost, obrazovanje, kulturu i rekreaciju; veličinu, namjenu i režim zaštite (postojeći ili predviđeni).

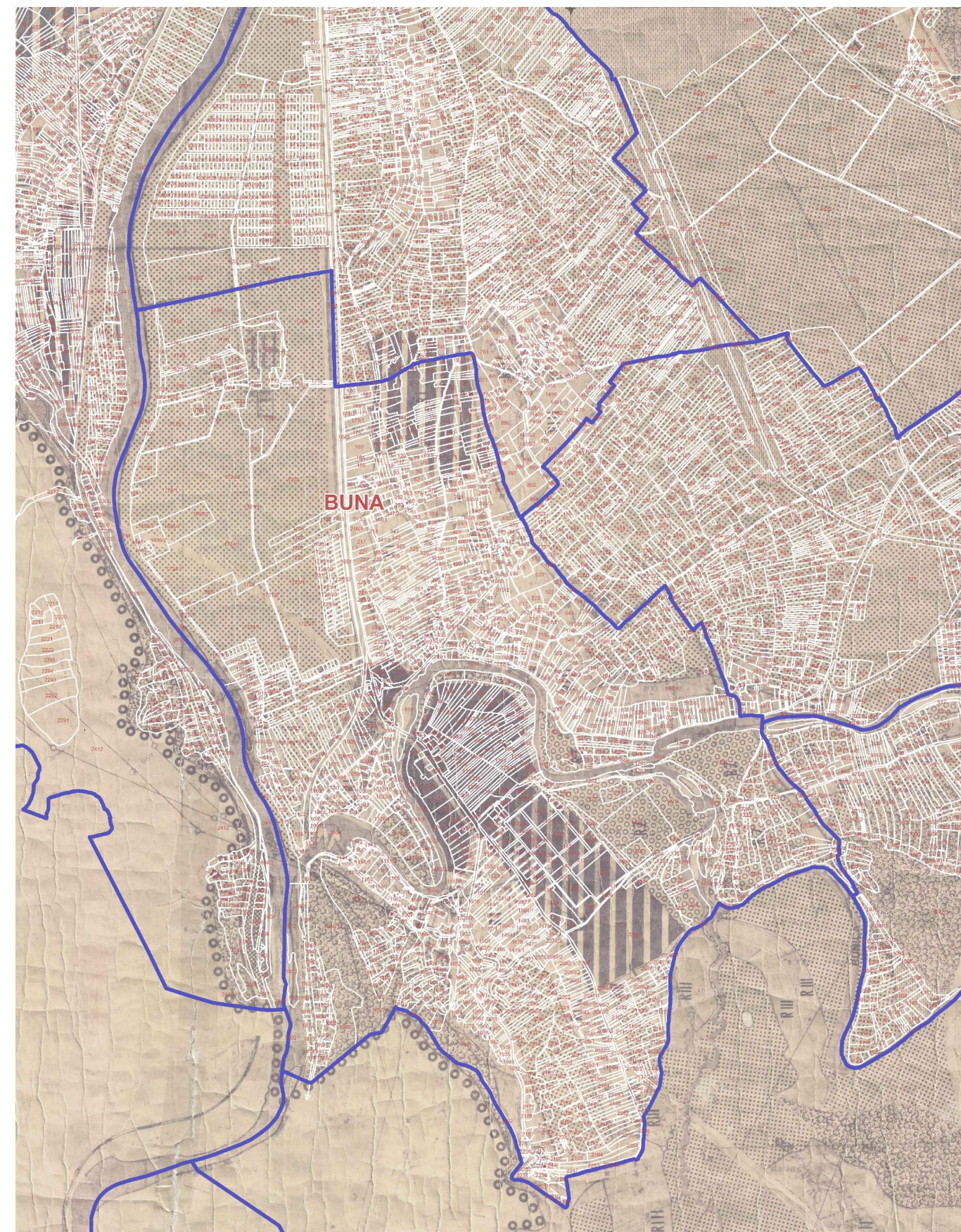
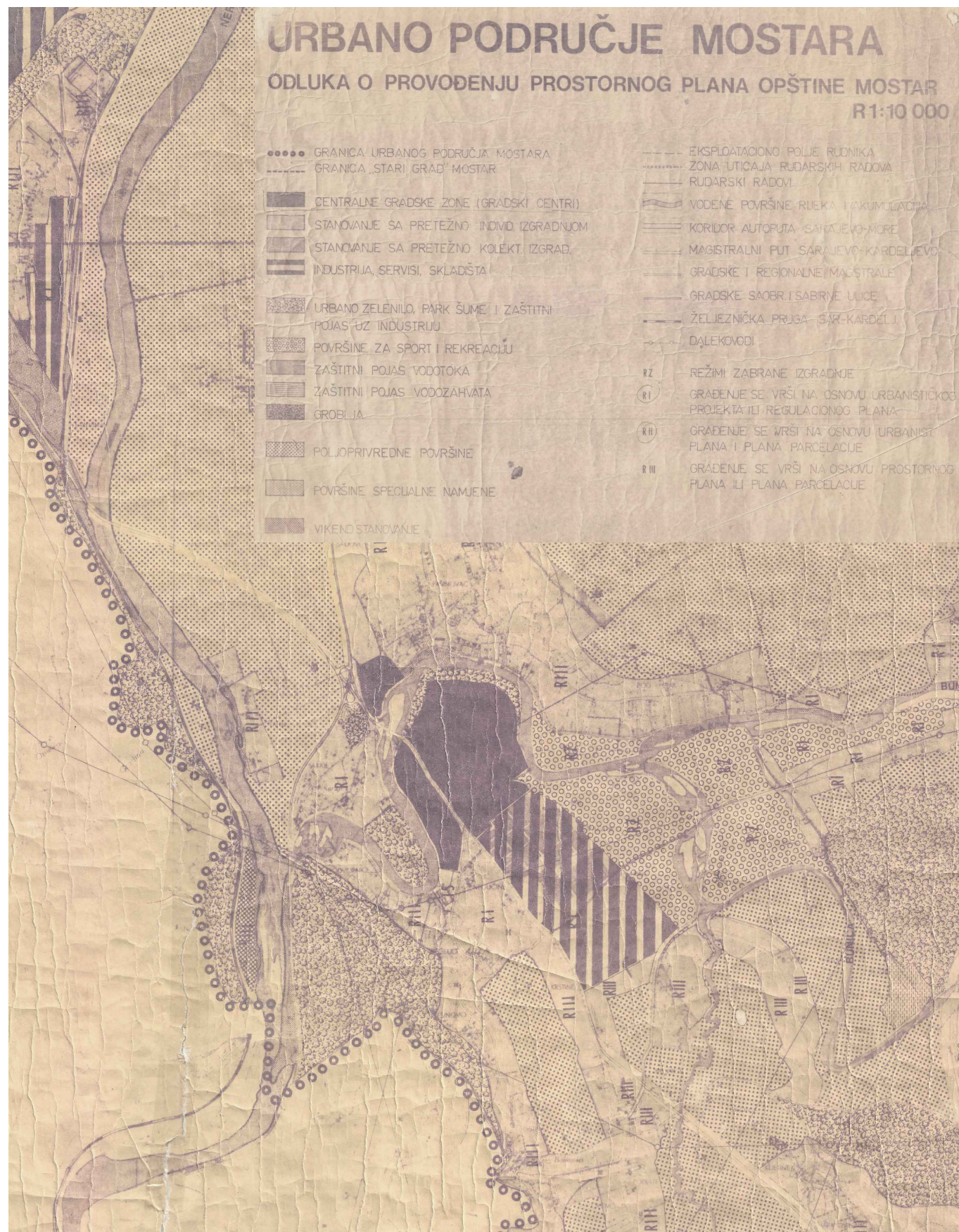
Prema izvodu iz važećeg prostornog plana BiH za period od 1981. - 2000. godine, a koji se odnosi na područje općine Mostar za zaštitu predložen je i **izvor Bunice** sa jezerom i ušćem u Neretvu kao rezervat prirode lokalne vrijednosti i stupnja zaštite I, ukupne površine 4 ha.

Pri tome je potrebno istaći da se I. stupanj zaštite primjenjuje na nenaseljena područja tj. područja bez gospodarskog iskorištavanja i bez negativnih utjecaja čovjeka, te ih je potrebno očuvati u netaknutom stanju. "

str.14., 15.

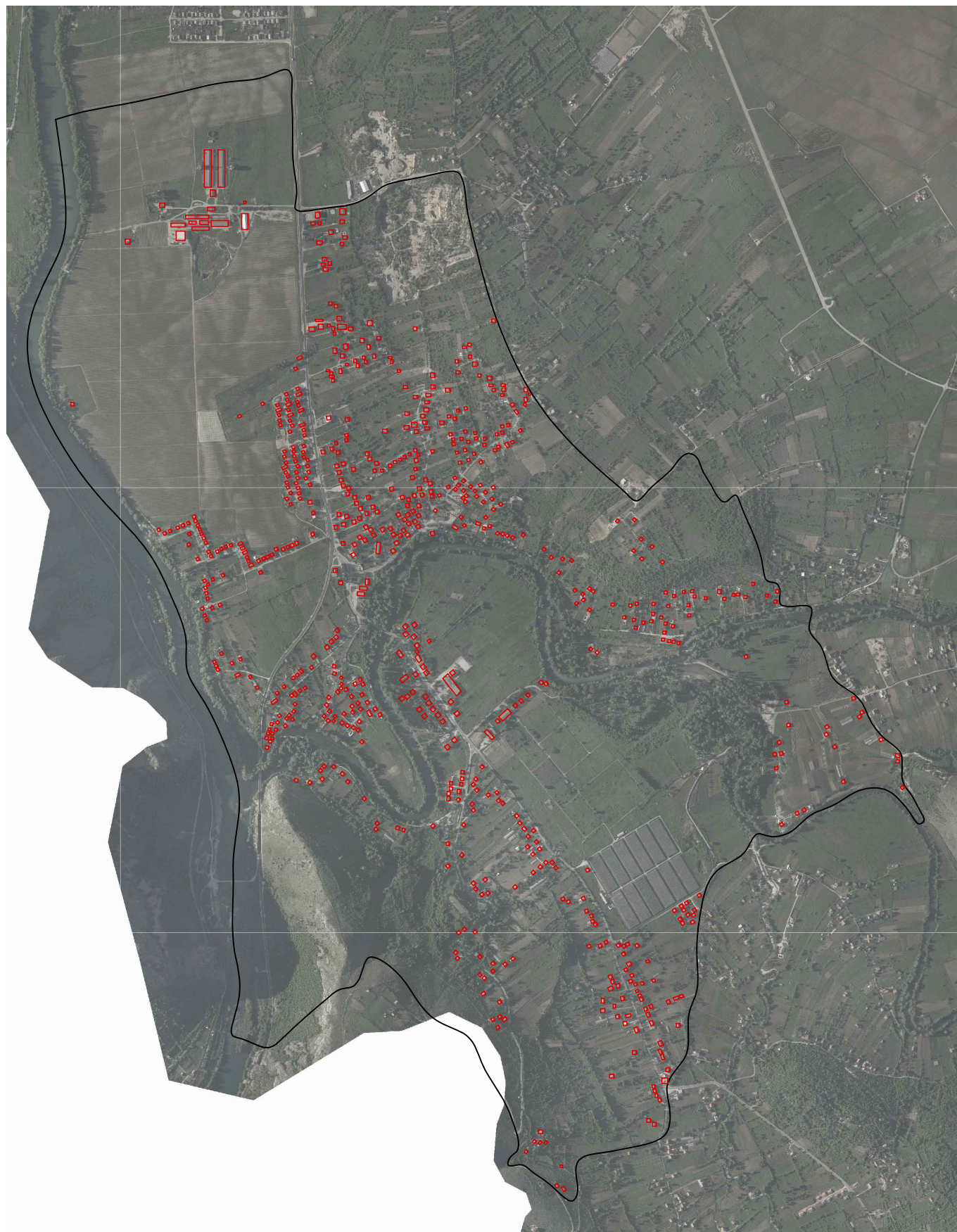

" **Izvor Bune** u Blagaju spada među rijetke **prirodne ljepote**. Voda izbija iz velikog spiljskog otvora i predstavlja jedno od najjačih vrela u Europi, s protokom vode od 43000 l/s. Već na visini od 25 m iznad vrela, pa do vrha, prepoznatljiva su staništa surih orlova i spiljskih golubova. Iznad izvora se nalazi Zelena pećina, a osim prirodnih vrijednosti, na ovom području se nalazi i spomenik kulture, a na brdu iznad izvora je čuveni Stjepan - grad. str.42. **Vrelo Bunice** sa jezerom nalazi se u naselju Hodbina. Izvire na kontaktu krečnjačkih padina, uzlaznog je tipa i vrlo je jako. Odmah stvara jezero dubine 5 m iz kojeg otječe rijeka Bunica. Kao što je već spomenuto, vrelo Bunice je zaštićeno rješenjem Zavoda kao hidrološki rezervat prirode. Rijeka Buna je lijeva pritoka rijeke Neretve u koju se ulijeva cca 15 km južno od Mostara. Na ukupnoj dužini od oko 8 km toka stvara kaskade i brzace. Bogata je vodom, s najvišim vodostajem u studenom, a najnižim u srpnju i kolovozu. Na Buni se nalaze mrjestilište i uzgajalište pastrmke. **Cijeli tok Bune i Bunice sa ušćem u Neretvu predstavlja područje posebnih prirodnih vrijednosti**, tako da predstavlja **atraktivnu turističko - rekreacijsku destinaciju**, a bogatstvo ribljim fondom otvara mogućnost razvoja sportskog ribolova. Područje Bune i Blagaja predstavlja ambijentalnu cjelinu geološko - hidroloških fenomena s karakterističnom florom i faunom, kulturno - povijesnim naslijeđem i pejsažnim vrijednostima. Buna je do prije rata bila poznato izletišta koje je plijenilo pažnju **prirodnim ljepotama, atraktivnim pejsažnim vrijednostima i bogatstvom vode**. Nažalost, u poslijeratnom periodu došlo je do devastacije ovog područja nemarnim ponašanjem posjetitelja, ali i nebrige lokalnih vlasti da se ovo područje zaštiti te da se sustavnim gospodarenjem sačuva. Prije rata je planirano da se na ovom području gradi veliki turistički kamp, a od ove ideje se ne bi trebalo odustati ni u skorijoj budućnosti. " str.43.

Osnovne tendencije na svjetskom turističkom tržištu: Svjetsko turističko tržište fokusirano je na potrošačke preferencije koje se iz dana u dan mijenjaju. Idealno provođenje slobodnog vremena u budućnosti mora biti ispunjeno sadržajima koji obogaćuju život, u kojem dominiraju procesi, događaji i odnosi (veze), a „gost budućnosti“: ima iskustva što se tiče putovanja, ne kupuje putovanje, nego stil života, svjestan je kvalitete, preferira socio-kulturno i ekološko jedinstvo, a time ima razvijen osjećaj za okolinu, i različitost.

Treba istaknuti da pod pojmom „odmor“ čovjek 21. vijeka ne podrazumijeva isključivo odmaranje, već se želi opustiti u novom okruženju. Trend odlazaka na više kraćih putovanja tijekom godine sve je prisutniji. Opći je trend povećanja organiziranih, posebno dužih putovanja, a poseban porast bilježe „all inclusive“ aranžmani.

Turizam predstavlja pokretač globalnog ekonomskog napretka i važan sektor međunarodne razmjene usluga. Trendovi razvoja svjetske ekonomije na kraju 20-tog i početku 21.og vijeka utjecali su na evoluciju turističkog sektora širom svijeta. Turizam je i vrlo kompleksna industrija i obuhvaća više turističkih sektora, među kojima su najznačajniji sektori smještaja, gostoprimstva (ishrane), transporta, trgovine, turističke agencije, rekreacija i zabava, i dr.

U svakom slučaju, orijentacija ka razvoju turizma može predstavljati način za maksimiziranje dobrobiti od turističkih resursa, poput kreiranja novih radnih mjesta, deviznog priliva, bolje infrastrukture, boljeg upravljanja životnom sredinom, itd.

Prema podacima World Travel and Tourism Councila (WTTC), međunarodna putovanja su u posljednjih 30 godina porasla za više od pet puta. Zahvaljujući tome, samo u posljednjem desetljeću zabilježen je 25%-tni porast broja hotela izgrađenih širom svijeta. Iako je broj putovanja u industrijaliziranim zemljama znatno porastao, turističko se tržište širom svijeta iz tržišta prodavača pretvorilo u tržište kupaca. Na globalnom nivou konkurencija novih destinacija i novih objekata koji se razvijaju i dalje će rasti. Značajne strukturne promjene koje su upravo u tijeku daju nam približnu sliku stanja kakvo bi moglo biti za 15 - 20 godina.

Što se tiče ponude, došlo je do nerazmjernog povećanja u vrstama smještaja koji nude 'parahoteli' u odnosu na tradicionalno hotelijerstvo. Osim toga, veliki dio tradicionalnih hotela morao je razviti nove proizvodne strategije ne bi li uspješno odgovorili na rastuću potražnju za aktivnijim odmorom. Klubovi, parkovi i naselja za odmor, kao i hoteli koji nude aktivni način provođenja slobodnog vremena, suočavaju se s porastom potražnje većim od prosjeka. Čini se vjerojatnim da će se tržišni udio hotela tradicionalnog tipa nastaviti smanjivati. Od ostalih trendova se može očekivati da će doći do porasta želje za provođenjem odmora u jeftinijem smještaju, uz manji obim konzumiranih usluga. Cjenovno-elastična turistička potražnja ne treba nužno podrazumijevati kraj svih putovanja - uostalom, putovanje kao takvo postalo je skoro osnovnom potrebom - no, vjerojatnije je da će rezultirati potražnjom za jeftinijim odmorom. Stoga je realno očekivati da će tržišno učešće smještaja po nižim cijenama vjerojatno porasti.

Uloga turizma u zemljama u razvoju postavlja ozbiljna pitanja. Iako mnoge zemlje u razvoju očajnički trebaju financijske prihode od turizma, društvena i ekološka šteta koja nastaje zbog neprikladnih oblika turističkog razvoja jednostavno se ne može zanemariti. Problemi okoliša i zemalja u razvoju odraz su većeg zanimanja za etiku i odgovornost u kreiranju turističke politike i menadžmenta u turizmu. Turizam je danas toliko značajan da mora ozbiljno preispitati vrijednosti na kojima se zasniva ne bi li osigurao da one odražavaju vrijednosti društva kojemu služi i na koje utječe. Zabrinutost vezana za zdravlje, sigurnost i zakonsku odgovornost na samom je vrhu prioriteta turista i dobavljača turističkih usluga. Međunarodni sukobi i ratovi, rastuća stopa kriminala i terorizma i širenje smrtonosnih zaraznih bolesti predstavljati će vrlo realne faktore u razvoju turizma.

Turistička destinacija nije „proizvod“ u uobičajenom smislu te riječi. U njegovom određenju potrebno je uzeti u obzir brojne neekonomske varijable kao što su: prirodno i kulturno nasljeđe, okruženje, infrastrukturu, pravila i regule, sigurnost itd.

Prije rata, Buna i Bunica su, uz Nertvu, bile **prvi izbor** Mostaraca u onim vrućim ljetnim danima. Na Buni su se i nalazile prve ljubavi, a uz rijeku su se znale provoditi duge noći uz pjesme i gitare. Godinama, zbog svog mirnog toka i ugodne temperature Bunica je bila učiteljica mnogih plivača, a obavezno male raje iz okolnih naselja i grada Mostara. Buna je godinama bila posjećeno i omiljeno izletišta Mostaraca, ali i stranih gostiju. Vikendom se na Bunici znalo okupiti i do 10 tisuća izletnika, koji su znali uživati u čistoj vodi i prirodnim ljepotama. Danas je to neka druga priča, zapuštena i neuređena. Mnogi su, dok su bili mladi, više voljeli tu doći s društvom, kupati se, ali i prespavati, ispod neba. Oni koji je pamte kao takvu, kažu, kako ih srce zaboli kada je vide zapuštenu.

Buna kao turističko-rekreacijska destinacija? Neko se mjesto smatra turističkim ako raspolaže osnovnim uvjetima atraktivnosti (prirodne ljepote, spomenici, priredbe itd.) i receptivnosti (objekti za smještaj, za ugostiteljske i druge usluge, parkovi, kupališta, šetališta, sportski tereni i igrališta i sl.). Turističko mjesto je mjesto koje turisti posjećuju u većem broju, bez obzira na to da li je to ljudsko naselje, a svojom opremljenošću omogućuje prihvata i boravak gostiju. S prostornog gledišta, turističko mjesto se ne mora podudarati s administrativnim granicama mjesta – bitno je da čini **prostorno funkcionalnu cjelinu ponude** u turizmu.

Turistička se mjesta međusobno razlikuju s obzirom na razvijenost svojih ukupnih receptivnih kapaciteta. Pod turističkom destinacijom podrazumijevamo manje ili više zaokruženu geografsku cjelinu koja raspolaže atraktivnim, komunikativnim i receptivnim faktorima, odnosno svim onim prirodnim, društvenim, antropogenim, kulturno-povijesnim i prometnim faktorima kao i onim neophodnim za smještaj, prehranu, odmor, rekreaciju i zabavu turista (odnosno gdje je izgrađena odgovarajuća turistička ponuda).

Turistička destinacija je dakle prostorna jedinica koja svojim **komplementarnim turističkim sadržajima** odgovara interesu jednog ili više segmenata turističkih korisnika. Turistička destinacija je širi, integrirani prostor koji svoj turistički identitet gradi na koncepciji kumulativnih atrakcija, koje su zbog doživljaja što ga omogućuju i s dodatnom turističkom infrastrukturom prostorom intenzivnog okupljanja turista. Turistička destinacija dominantno je uslovljena predodređenošću posjetitelja, odnosno njihovim željama, sklonostima, interesima, ukusom itd. Imajući u vidu postojeće prirodne, povijesne i prostorne pretpostavke za razvoj turizma, potrebno je raditi na **razvoju** i holističkom upravljanju turizmom i turističkom destinacijom Grada Mostara.

Tijekom posljednjih desetljeća turizam i putovanja uveliko doprinose rastu i razvoju svjetske ekonomije. Turizam igra važnu ulogu u održavanju ekonomskog rasta i razvoja, u održavanju zaposlenosti i ostvarivanju deviznih priljeva.

Internacionalni turizam je rastao po stopi nešto višoj od stope rasta svjetske ekonomije i čini se da će se trend nastaviti na dugi rok bez obzira na aktualnu recesiju.

U sagledavanju konkurentnosti turizma i putovanja zemalja World Economic Forum uzima u obzir 14 stupova: pravila i propisa; okolišna održivost, pouzdanost i sigurnosti, zdravlje i higijena, prioritetizacija turizma i putovanja, infrastruktura zračnog transporta, infrastruktura kopnenog transporta, infrastruktura turizma, informacijsko-komunikacijska infrastruktura, cjenovna konkurentnost djelatnosti, ljudski resursi, sklonost putovanjima i turizmu, prirodni resursi i kulturni resursi.

Očito je da je Mostar prema nekim vrijednostima u **boljoj poziciji** u odnosu na BiH već tim da je jedino mjesto u BiH pod zaštitom UNESCO. No, „nijedna regija, zemlja ili grad ne može ljenčariti na svom prirodnom ili kulturnom nasljeđu. Nužne su politike stalnih inovacija da bi se ostalo konkurentnim (ist. EI) na tržištima globalnog turizma, putovanja i dokolice kojima dominira žilava konkurencija“ (OECD, 2010).

Nažalost, visoki **potencijali** turizma Grada Mostara **nisu iskorišteni** na odgovarajući način. Osnovni razlozi se nalaze u neizgrađenom konceptu upravljanja turističkom destinacijom Grada Mostara. Nerazvijena materijalna infrastruktura, niska kvaliteta ponude i doživljaja za posjetitelje čini da se i potencijali turizma samo djelomično koriste za povećanje zaposlenosti, GDP i uopće ekonomski i društveni razvoj Grada.

Prilike za razvoj turizma generiraju se iz **ekonomskog rasta** i **kulturoloških potreba ljudi**, pri čemu su osnovne destinacije za turizam Grada Mostara iz zemalja EU. Izgradnja autoceste na koridoru Vc stvorit će nove prilike za razvoj turizma u narednom desetljeću, koje omogućavaju veću valorizaciju potencijala turizma.

U turizmu se prvo vrši testiranje novih netehnoloških inovacija usmjerenih na najbolju uporabu ljudskog kapitala, nove oblike organizacije i menadžmenta, nove granice poduzetništva i nove razvoje neopipljivih aktiva utemeljenih na reputaciji, izgradnji imidža, marketingu i komunikacijama. Većina strategija turizma uključuje znatan fokus na destinacijski marketing i razvoj brendova. Najveća pojedinačna stavka proračuna vezana za turizam odnosi se često na proračun za marketing.

Pod **izletničkim turizmom** se smatra boravak od više sati na nekoj destinaciji, bez noćenja. Imajući u vidu kratko prosječno zadržavanje turista u Mostaru, može se reći da je Mostar interesantno odredište za izletnike. Prema podacima USAID (2008) Mostar godišnje posjeti između 350 i 450 tisuća izletnika. Imajući u vidu sljedeće faktore: blizina **Međugorja** kao značajne destinacije religijskog turizma, blizina **Jadranske obale** i turističkih odredišta kao što su **Split** i **Dubrovnik**, blizina odredišta kao što je **Sarajevo**, pozicija Mostara na **prometnici** koja povezuje Jadransku obalu i srednju Europu, te na trasi budućeg **koridora Vc**, može se zaključiti da Mostar posjeduje **izvanredan potencijal** za privlačenje izletnika iz inozemstva i iz Bosne i Hercegovine. U tom smislu potrebno je raditi na kreiranju ponude za ovakve posjetitelje. Ovdje dolaze do izražaja sljedeći elementi: infrastrukturno uređenje stare jezgre grada (prodajni prostori, prostor za kretanje – pješačke staze, itd), postojanje javnih toaleta, postojanje parkinga, kvalitetna ugostiteljska ponuda, ponuda suvenira, postojanje autohtonih proizvoda i ishrane, kvalitet vodičke službe, kulturni sadržaji i standardizacija usluga. S druge strane, potrebno je da Mostar radi na uvezivanju ponude sa destinacijama u užem i širem okruženju (Međugorje, Sarajevo, Split, Dubrovnik, Kotor, Herceg-Novi, itd), s ciljem privlačenja izletnika i turista, ali i obogaćivanju svoje ponude za turiste čija je primarna destinacija Mostar. Ovo nije zadatak samo turističkih agencija, nego i uloga turističkih zajednica i gradske uprave kroz razvoj sistema upravljanja destinacijom.

Potencijal za razvoj - Potrebna je **obnova sportsko-rekreacijskog centra Bunica na Buni**. Sportsko-rekreacijski centar Bunica je udaljen 10 km od centra Grada. Prostire se na 11 hektara.

Prije rata je bio veoma posjećen od lokalnog stanovništva i stranih gostiju, sporaša, rekreativaca, ali i kampera. Godinama je bilo posjećeno i omiljeno izletišta Mostaraca, ali i stranih gostiju. Vikendom se na Bunici znalo okupiti i do 10 tisuća izletnika, koji su znali uživati u čistoj vodi i prirodnim ljepotama.

Rekreacijski centar Bunica nekada je bilježio posjete i do 5000 kupača dnevno. Zbog ljudske, ali i nebrige gradskih vlasti, sjajni dani ovog lokaliteta ostali su u prošlosti ali ipak, pored svega, Bunica još ima solidnu posjetu, što je samo dokaz da itekako ima **potencijala za razvoj** ovoga rekreacijskog centra, ali i dovoljno razloga za posjetiti ga.

Dosad je u dva navrata raspisivan **poziv** za iskazivanje interesa potencijalnih investitora za koncesijom, međutim, oba su završila bez nekih konkretnih zaključaka. Gradske vlasti, a i brojni građani, su mišljenja kako je svima u cilju da se taj prostor oplemeni, a isto se može samo ulaganjem i dovođenjem gostiju na ovo mjesto kako bi taj dio grada postao ono što je nekad bio. Obnova rekreacijskog centra Bunica djelovala bi **afirmativno** na grad Mostar te njegov turistički i ekonomski razvoj.

Uz to, treba obnoviti dio kampa za šatore, izgraditi dio kampa za pokretne kućice s električnim priključcima i priključcima za vodu, potom izgraditi bungalove, igrališta i sportske objekte, zone obale s objektima za rekreaciju kao što su klupe i roštilji, kao i ogradu oko cijelog centra. Potrebno je i obnoviti pločnike, električne priključke i priključke za vodu te izgraditi sustav kanalizacije i filtracije.

Buna je u zadnjih 45 godina u Europi i svijetu poznata kao **sportsko-turističko** sjedište i u tom smjeru treba ići. Na Buni je nekada u turističkoj sezoni od 1. svibnja svaku večer spavalo tisuću ljudi, a na posao išlo od 650 do 850 ljudi i tako sve do 1. listopada, dok sezona ne završi. Buna je nekada imala **sjaj**, imala je tri kampa, sportsko-rekreacijski centar, kajakaški klub Brodere i mnoštvo drugih sadržaja, dok sada nema ništa. Tijekom rata je oštećen i trenutno je van funkcije.

Grad Mostar je već 2008. godine objavio javni poziv za iskazivanje interesa za obnovu centra koji obuhvaća minimalne zahtjeve: izgradnja parkirališta za kampere (60 vozila) i posjetitelje, obnova recepcije, izgradnja centra kampa s objektima: toaleti, trgovina, ugostiteljstvo, obnova kampa za šatore, izgradnja dijela kampa za pokretne kućice, izgradnja bungalova, izgradnja igrališta i sportskih objekata, izgradnja zone obale sa objektima za rekreaciju kao što su klupe i roštilji, izgradnja ograde, obnova trotoara, električnih priključaka i priključaka za vodu, izgradnja sistema kanalizacije i filtracije.

Svakako bi trebali povećati razinu zaštite jer u BiH imamo **samo dva posto** zaštićenih područja, a i na njima se vrši nasilje i gradnja. Prosjek zaštićenih područja u državama EU je 19 posto. Čemu ovo kod nas vodi?"

Uz navedene zaštićene prirodne vrijednosti, prostorno - planskom dokumentacijom, u prvom redu Prostornim planom SRBiH i Prostornim planom općine Mostar valorizirana su i kategorizirana, te predložena za zaštitu karakteristična prirodna dobra prema određenim kriterijima. Tako je Prostornim planom BiH za razdoblje od 1981. do 2000. godine, koji je na snazi do donošenja Prostornog plana F BiH (koji je u fazi izrade) predviđena je zaštita **prirodne baštine** koja je razvrstana na skupine u odnosu na značenje prirodne pojave za znanost, obrazovanje, kulturu i rekreaciju; veličinu, namjenu i režim zaštite (postojeći ili predviđeni). Prema izvodu iz važećeg prostornog plana BiH za period od 1981. - 2000. godine, a koji se odnosi na područje općine Mostar za zaštitu je između ostalog predložen i **izvor Bunice sa jezerom i ušćem u Neretvu** kao rezervat prirode lokalne vrijednosti i stupnja zaštite I, ukupne površine 4 ha. Pri tome je potrebno istaći da se I. stupanj zaštite primjenjuje na nenaseljena područja tj. područja bez gospodarskog iskorištavanja i bez negativnih utjecaja čovjeka, te ih je potrebno očuvati u netaknutom stanju.

Vrelo Bunice sa jezerom nalazi se u naselju Hodbina. Izvire na kontaktu krečnjačkih padina, uzlaznog je tipa i vrlo je jako. Odmah stvara jezero dubine 5 m iz kojeg otječe rijeka Bunica. Kao što je već spomenuto vrelo Bunice je zaštićeno rješenjem Zavoda kao hidrološki rezervat prirode. Rijeka Buna je lijeva pritoka rijeke Neretve u koju se ulijeva cca 15 km južno od Mostara. Na ukupnoj dužini od oko 8 km toka stvara kaskade i brzace. Bogata je vodom, s najvišim vodostajem u studenom, a najnižim u srpnju i kolovozu. Na Buni se nalaze mrjestilište i uzgajalište pastrmke.

Cijeli tok Bune i Bunice sa ušćem u Neretvu predstavlja područje posebnih prirodnih vrijednosti, tako da predstavlja atraktivnu turističko-rekreacijsku destinaciju, a bogatstvo ribljim fondom otvara mogućnost razvoja sportskog ribolova. Područje Bune i Blagaja predstavlja ambijentalnu **cjelinu** geološko-hidroloških fenomena s karakterističnom florom i faunom, kulturno - povijesnim naslijeđem i pejzažnim vrijednostima.

Buna je do prije rata bila poznato **izletišta** koje je plijenilo pažnju prirodnim ljepotama, atraktivnim pejzažnim vrijednostima i bogatstvom vode. Nažalost, u poslijeratnom periodu došlo je do devastacije ovog područja nemarnim ponašanjem posjetitelja, ali i nebrige lokalnih vlasti da se ovo područje zaštiti te da se sustavnim gospodarenjem sačuva. Prije rata je planirano da se na ovom području gradi veliki turistički kamp, a od ove ideje se ne bi trebalo odustati ni u skorijoj budućnosti.

Izvor Bune u Blagaju spada među rijetke prirodne ljepote. Voda izbija iz velikog spiljskog otvora i predstavlja jedno od najjačih vrela u Europi, s protokom vode od 43000l/s. Već na visini od 25 m iznad vrela, pa do vrha, prepoznatljiva su staništa surih orlova i spiljskih golubova. Iznad izvora se nalazi već spomenuta Zelena pećina, a osim prirodnih vrijednosti, na ovom području se nalazi i spomenik kulture, blagajske tekije, a na brdu iznad izvora je čuveni Stjepan - grad. Osim navedenih, u blizini izvora se nalaze i vrijedni spomenici kulture (kuće Velagića i Kolakovića) stoga je zaštitu ovog lokaliteta potrebno provoditi cjelovito i integralno, posebno stoga što privlači veliki broj turista.

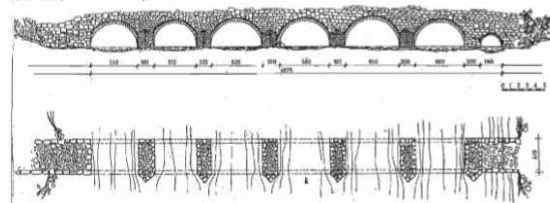
Smatramo da područja izvora Bune i Bunice, zajedno s njihovim tokom i ušćem u Neretvu treba **tretirati i valorizirati kao jedinstveno područje**, koje je potrebno najprije elaborirati, zonirati i valorizirati budući da je ovo područje u prethodnom periodu (rat i poslijeratno razdoblje) pretrpjelo dosta **antropogenog** djelovanja; od izgradnje nelegalnih i neprimjerenih objekata do uništavanja biljnih i životinjskih staništa te neprimjerenog odnosa prema očuvanju okoliša.

Iz Liste Zavoda za zaštitu kulturno - povijesnog i prirodnog naslijeđa BiH identificirani su i klasificirani **spomenici** iz **antičkog** perioda na rijeci Buni.

Kosorska ćuprija - Približno na pola puta između Blagaja i mjesta Bune rijeka Buna bila je premoštena još od rimskih vremena. U neposrednoj blizini je seoce Kosor, po kome je i most u novije vrijeme nosio ime. Ovdje je rijeka znatno šira nego u Blagaju i tekla je ispod sedam svodova kamenog mosta, koji je prema dosadašnjim saznanjima povjesničara važio za najstariji u zemlji. Činjenica da se u malteru ovog mosta primjećivala primjesa tucane cigle, kao i elementi karakteristični za njegovu lokaciju, govorili su ubjedljivo da se radi o **rimskom mostu**. U stara vremena, naime, ovaj most je povezivao obale upravo na mjestu gdje je nailazio jedan važan rimski put. Most u Kosoru imao je sedam okana širine od 2,6 do 6,5 metara, a njegova ukupna dužina, zajedno sa stubovima i uzlascima, iznosila je 57 metara, dok mu je širina bila oko četiri metra. Preko polukružnih lukova prema sredini staza se sasvim blago uzdizala. Građevina je bila izvedena od kamena vapnenca i sedre. U tijeku dugog postojanja most u Kosoru sigurno je više puta popravljan. Tragove tih zahvata predstavljale su, bez daljega, željezne spone klamfe, kojima je kamenje djelomično bilo povezano. Kako već u tursko doba ovuda nije vodila neka važnija komunikacija, to su opravke, uglavnom, bile izvođene primitivnim sredstvima i lokalnim snagama, pa je most u cjelini do novijeg vremena dospio kao impozantna, ali veoma rustikalna gradnja. Tijekom rata, pri povlačenju Nijemaca 1945.godine, Kosorska ćuprija dignuta je u zrak. Očuvao se samo jedan luk uz desnu obalu rijeke. Na ovom mjestu nije više postavljan nikakav most, pa se i danas, u većoj ili manjoj mjeri, vide svi stubovi koji su nosili prvobitnu konstrukciju. Dobar dio materijala sa porušene građevine razvučen je i upotrebljen za izgradnju okolnih kuća i zgrada.

Buna - Kosor, rimski most iz 2.stoljeća n.e.

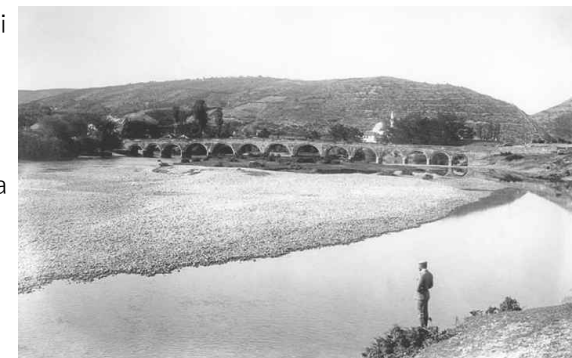
Kameni most preko Bune na Buni - Na cca 1 km uzvodno od ušća Bune u Neretvu 1945.e godine stajao je jedan od najvećih kamenih mostova Hercegovine; te godine je, međutim, pri povlačenju Nijemaca dignut najvećim dijelom u zrak. Poslije oslobođenja u neposrednoj blizini sagrađen je novi armiranobetonski most, kojim je osiguran prijelaz Bune na relaciji Mostar-Stolac, a nešto ostataka starog mosta preko Bune definitivno je zbrisano.

Tko je i kada sagradio ovaj most, teško je reći. Najstariji spomen o njemu nalazimo kod Evlije Čelebije, koji spominje kako Bunica i Buna "sjedivši se... prolaze ispod Danijal-pašina mosta, zatim prođu preko čitluk Ljubovića i tekući dalje slivaju se u rijeku Neretvu". On dalje spominje i Danijal-pašin čitluk, koji je prošao na putu za Počitelj. Tko je taj Danijal-paša, da li je on gradio most, ili ga je samo obnovio, o svemu tome ne može se ništa reći na osnovu do danas poznatih materijala.

Fra Jukić je bio prvi koji je dao izvjestan opis ovog mjesta. "Pred palačom (dvorom Ali-paše Rizvanbegovića na Buni) salijeva se Buna u Neretvu, a više nje je kameniti, od trinaest svodova most, sazidan od istesanog četverokutnog kamena, po svoj prilici u stara vremena, kao što gradnja svjedoči".

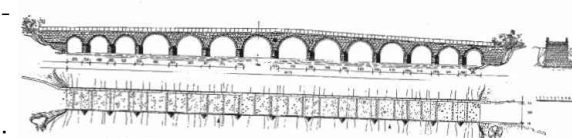

Tu i tamo i ovaj most je pripisivan Rimljanima. Radimski, opisujući ga, kaže da je ovaj lijepi kameni most na četrnaest okana, bez sumnje, građen u tursko doba i uzgred primjećuje da u njemu nema primiješanih komadića opeke. Michel, koji je očito imao uvida u djelo Radimskog, bilježi da je na ovom mostu ugrađena kamena ploča sa nekakvim rimskim natpisom, no usprkos tomu da sama građevina nije rimska, već istom iz vremena osmanlijske vladavine. U zaključku svojih zapažanja o dva mosta, onom o Kosoru i ovom na Buni, zaključuje da u ovom zanemarenom kutu svijeta stoje mostovi koji bi najljepšem gradu još mogli služiti kao **ukras** koji obogaćuje.

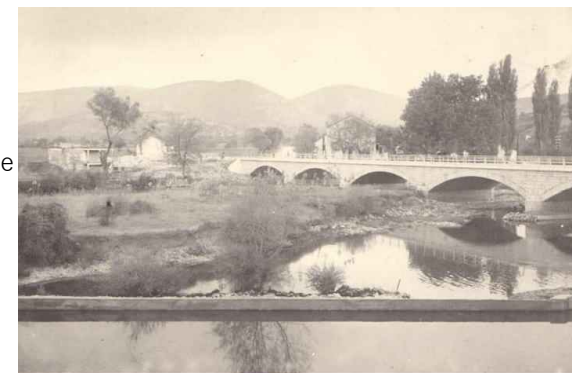
Most je bio impozantnih dimenzija, dug preko stotinu metara (101,75 m), a po širini dva puta širi od Kosorske ćuprije (5,63 m), dok je put preko njega bio širok punih 5 m. Međutim, njegova okna bila su relativno mala: otvor im se kretao od 3,80 do 7,55 . Velika dužina i ustinjenost otvora naglašavali su horizontalnu razvučenost građevine, optički je povećavajući malim dimenzijama detalja koji se ponavljao u neuobičajeno velikom broju. Sasvim blago uzdizanje od obala prema sredini, polukružni lukovi i sličan način zidanja sa mostom u Kosoru, kao i pomanjkanje karakterističnog završnog vijenca i korkaluka, davali su ovom objektu **specifičnu notu**, neuobičajenu za turske mostove.

Na svojoj tlocrtnoj skici Radimski je upisao sljedeće širine otvora idući od desne ka lijevoj obali: 3,95-5,15-5,40-6,30-6,60-7,00-7,55-7,30-6,95-6,80-6,90-5,20-4,60-3,85 metara, što znači da je sveukupni propust mosta bio širok 83,55 metara. Širine svih stubova označio je jednako, po 2 metra, što bi iznosilo $13 \times 2 = 26$ m.

Prema tome bi dužina mosta iznosila između priobalnih uporaca 109,55 metara, a sa prilazima s jedne i druge strane barem 120 metara. Međutim, u jednoj zabilješci, koju je također Radimski napravio, on je zbir svih stubova označio sa 18,20 m, a ukupnu dužinu između priobalnih uporaca sa 100,75 m. Gdje leži greška nije ustanovljeno. U skici presjeka Radimski je u bilježio visinu osmog svoda (računato od desne strane) sa 4,5 m od vode, a visinu staze na mostu sa 6,0 m. Širina staze označena je sa 5,0 m čemu treba dodati zidanu ogradu s jedne strane od 45 cm i korkaluk od kamenih ploča debljine 18 cm s druge strane što znači da je ukupna širina iznosila 5,63 metra. Također je u označavanju ograda Radimski ostavio jedan otvoren problem: na presjeku je deblju ogradu stavio s nizvodne, a tanju s uzvodne strane, dok je u tlocrtu uradio obrnuto. Pretpostavimo li da je most u prvotnom obliku imao, kao i Sokolovićev u Višegradu i Kriva ćuprija u Mostaru, ogradu od kamenih ploča izgleda logično da je nadošla bujica srušila prvenstveno uzvodnu stranu budući da je udarac stihije tu bio jači i neposredniji.

Fragmenti ovog mosta uronili su u novu armiranobetonsku strukturu preko koje se prelazi ali koju se ne pamti. Gospodin Kajan je zasigurno imao pravo, no dođoše nove generacije pa počеше pričati o Bunskom mostu ali onom popločanom granitnom kockom. Ugurat će se i ta kocka u povijest htjeli mi to ili ne a bome i o njoj će se ljepoti pričati. Naravno ta ljepota će biti utkana uz tihe zanosne ljetne šetnje i ljubavi priznate samo plahoj Buni pod mostom. Kada se već spominju „rimljani“ onda se mora i napomenuti činjenica da na ovim prostorima (područje grada Mostara) postoje pronađeni **ostaci rimskih naselja** u Jasenici, Bačevićima, Kosoru, Hodbini, Gnojnicama, Mukošima, Cimu i u Bijelom polju (sjeverno od Mostara) gdje je bilo značajno rimsko naselje. Ova naselja su dokaz **intenzivnog života** u to vrijeme na ovim prostorima, u ondašnjoj rimskoj provinciji Dalmaciji. U svakom slučaju stari je to most, a ljudi su skloniji vjerovanju u „rimljane“, misleći kako je turska uprava bila predobro administrativno uređena. Tako su i za manje važne građevine postojali kakvi takvi zapisi, iz kojih se iščitavalo mnogo toga.

Most od 100 metara nije u to vrijeme bio malen, zanemariv a bome nije ni danas, da se o njemu baš niti jedan pisan trag nebi znao. Povjesničari i ljudi čija je to struka će jednom (možda) odgonetnuti ovu našu malu misteriju. Pišući o Bunskom mostu, treba se dotaknuti i Kosorskog mosta. Velika je šteta što su pušteni zaboravu. Bila su to zasigurno dva prelijepa bisera rijeke Bune. Pozitivno jeste da je onaj manji Kosorski „nacionalni spomenik“? Ali čemu ako ćemo ga zauvijek ostaviti milovanju Bune.

" Bunski most iz kraja 19.og i Kosorska ćuprija iz 3.eg vijeka srušili su Nijemci pri povlačenju 2 dana prije oslobođenja Mostara, dakle srušeni su 12.veljače 1945. godine. " Danilo Marić

Spominje se još da su se nalazila dva kamena mosta na Posrt-potoku kod Blagaja, u kome, inače, ima vode samo za vrijeme kiša i preko zime i kameni most na Bunici u Suhopolju, blizu ušća Bunice u Bunu.

Rat je učinio svoje, te je Buna početkom devedesetih zapuštena i napuštena od svih postala sve samo ne ono što je bila prije nesretnog rata. Od rata je prošlo mnogo godina, a Buna je i danas napuštena od svih.

Nekada omiljeno izletišta koje je dnevno znalo posjetiti i po nekoliko tisuća ljudi željnih uživanja u hladnoj vodi i nedirnutoj prirodi, danas prekriva pustoš i ruglo, zanemarujući svu ljepotu prirode, ponude i potencijala kojih krije Buna.

karta Bune iz Austro-Ugarske

Turistička zajednica najavila: Uredit će se Buna, izvorište Bare i Blagaj

Europski projekt 'RiTour' predstavljen u Mostaru

Gospodarstvo / Ulaganja | 25. 10. 2017. u 16:14 Bljesak.info

<https://www.bljesak.info>

Oglas zatvorio Google

Prijavite taj oglas

Zašto ovaj oglas? ⓘ

Turistička zajednica Hercegovačko-neretvanske županije predstavila je 2017. projekt "RiTour", usmjeren na valorizaciju kulturne i prirodne baštine i njihovo stavljanje u funkciju održivog turizma kroz prekograničnu suradnju povijesnih gradova Mostara, Solina i Podgorice koji su nalaze na rijekama **Jadranskog bazena**.

Riječ je o projektu kojim se želi poboljšati razvoj turističkih destinacija na rijekama **Buna**, Jadro i Morača i koje, uglavnom, financira Europska unija s 840.700 eura. Od tog iznosa, Grad Mostar je dobio skoro 100 000 eura. Projekt je započeo s implementacijom 1. srpnja, a završava 31. prosinca 2019. godine. U fokusu ovog projekta, kada je riječ o Mostaru, bit će Blagaj, odnosno Stjepan grad. Uređenje ribarskih mjesta, staza i izvora viši stručni suradnik Turističke zajednice HNŽ-a rekao je kako se projekt fokusira na **izvore i prirodne ljepote kraških rijeka Jadranskog bazena Jadro, Bunu i Moraču**. Dodao je kako su glavni zadaci projekta infrastrukturni radovi, promotivne aktivnosti, organiziranje različitih događaja te distribuiranje promotivnih materijala, ističući kako će od koristi biti promotivne aktivnosti koje će biti realizirane u okviru ovog projekta, a predstaviti će se na sajmu turizma 'FiTour' u Madridu. "Turistička zajednica HNŽ-a u okviru projektnih aktivnosti izgraditi će tri ribarska mjesta na rijeci Buni, urediti će se izvorište na lokalitetu Bare, te će se izgraditi ribarska staza u Blagaju koja je ujedno i **staza za šetanje pored rijeke Bune**", rekao je Bašić, a prenosi Fena. Kazao je kako je predviđena organizacija niza marketinških i sportskih aktivnosti kao vidova promocije ovih lokaliteta, ali i novih sadržaja.

Uređenjem do više turista - Govoreći o sredstvima što je dobila Turistička zajednica HNŽ-e, Bašić je kazao kako su to značajna sredstva kojim će se izgraditi dosta što će biti vidljivo. Zamjenik direktora Turističke zajednice HNŽ-a rekao je kako se povezivanjem spomenute tri destinacije i zajedničkom promocijom nadaju povećanju broju turista. Po njegovim riječima, u zadnje vrijeme Blagaj, Mostar i cijela Hercegovina sve je više posjećena od strane turista. "Djelovanjem i projektima nastojimo turističku ponudu još više poboljšati kako bi gosti bili što zadovoljniji te kako bi se ponovno vratili", rekao je direktor Turističke zajednice HNŽ-a Andrija Krešić.

Uz po jedan hrvatski, bosanskohercegovački i crnogorski grad, u projektu su i Javna ustanova RERA S.D. za koordinaciju i razvoj Splitsko-dalmatinske županije, Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Splitsko-dalmatinske županije "More i Krš", Turistička zajednica Hercegovačko-Neretvanske županije i Turistička organizacija Podgorice. Bespovratna sredstva dobivena su u okviru prvog poziva za dostavu projektnih prijedloga INTERREG IPA Programa prekogranične suradnje Hrvatska - Bosna i Hercegovina - Crna Gora

"Centar za posjetitelje je mjesto "gdje želimo promovirati sve ono što imamo i što je kulturno-povijesno naslijeđe na ovim prostorima, te na neki način, privući pozornost turista na ono što je važno i što je dobro da se vidi u Mostaru i Hercegovini". Ovaj projekt bi trebao doprinijeti i daljnjem **razvoju turizma** pogotovo kada je u pitanju i ruralni turizam. "Želimo kroz ovaj projekt ostvariti zacrtani cilj, a to je **održivi ekonomski razvoj** ovog područja. U ovom je projektu sudjelovalo 8 zemalja, a u 6 zemalja je izgrađen sličan centar koji treba biti okosnica održivog razvoja turizma", istaknuo je gradonačelnik. Do sada je u projekt uloženo oko 460 tisuća eura, od čega je 85 posto sredstava osigurala Europska komisija, a 15 posto Grad Mostar, a kako je kazao gradonačelnik Grad će uložiti sredstva i urediti prilaz. Centar za posjetitelje je rekonstruiran i opremljen kroz financiranje iz projekta HERA u sklopu Programa IPA Adriatic 2007-2013., a na kojem je partner bio Grad Mostar. Grad Mostar je implementirao projekt HERA - "**Sustainable tourism management of Adriatic heritage**" – Održivo upravljanje turizmom i baštinom Jadranskog područja, koji je odobren u okviru IPA Programa jadranske prekogranične suradnje 2007-2013. na pozivu za strateške projekte. Projekt HERA se implementirao u partnerstvu sa 17 partnera iz BiH, Hrvatske, Italije, Slovenije, Srbije, Crne Gore, Albanije i Grčke.

Na Buni otvoren Centar za podršku klasterima

13.06.2018. 13:31 / Izvor: Akta.ba

Na prigodnoj svečanosti danas je na Buni otvoren Centar za posjetitelje i Centar za podršku klasterima kroz koje će se promovirati turizam i kulturno-povijesno naslijeđe Mostara i Hercegovine, kao pružanje institucionalne pomoći svim klasterima.

Po gradonačelnikovim riječima, Grad Mostar se uključio u još jedan projekt, a riječ je o klasterizaciji o pomoći malim i srednjim poduzećima u brzom razvoju kako bi, kako je istaknuo, gradili **bolju budućnost** na način da implementiraju nove projekte kroz EU fondove. Centar za podršku klasterima je adaptiran i opremljen kroz financiranje iz projekta BACAR u sklopu Programa Interreg IPA CBC HR-BIH-CG 2014-2020., a na kojemu je partner Ministarstvo gospodarstva HNŽ-a.

Osnovni cilj razvoja turizma grada Mostara je **integracija turističke ponude**, izgradnja turističke destinacije i efikasno upravljanje destinacijom. Stoga, imajući u vidu postojeće prirodne, povijesne i prostorne pretpostavke za razvoj turizma, potrebno je raditi na razvoju i holističkom upravljanju turizmom i turističkom destinacijom Grada Mostara. Polazeći od teoretskih koncepata i odrednica konkurentnosti, problematici utvrđivanja konkurentnosti turističke destinacije potrebno je pristupiti na način koji će omogućavati proaktivnu destinacijsku politiku i postepeno unapređivanje konkurentne sposobnosti, pri čemu naglasak treba staviti najviše na faktore resursno-atraktivne jedinstvenosti, faktore koji određuju uspješnost destinacijskog menadžmenta, odnosno faktore koji podržavaju destinacijski turistički razvoj.

Nov ambijent i nova pravila igre u hiperkonkurentnom i dinamičnom sektoru kao što je turizam nameću odmak i tranziciju od klasičnog tehničkog poimanja destinacije s aspekta sadržaja i kapaciteta ka pojmu destinacije kao integralnom identitetu i portfoliju doživljaja promatrane lokacije odnosno prostora, koji u sebi sadrži **potencijal** obećanja i organizacijski napor da ih konceptualno i standardizirano isporučiti turistima u skladu sa komunikacijom. Riječ je o dvije ključne esencijalne i perceptivne tranzicije: od destinacijskog **proizvoda** do destinacijskog **doživljaja** i od destinacijskog marketinga do destinacijskog menadžmenta. Destinacijski menadžment podrazumijeva koordinaciju turističkih proizvoda od strane jednog ili više prepoznatljivih autoriteta sistematskim pristupom svih zainteresiranih na nivou turističke destinacije radi postizanja konsenzusa između različitih opcija te odabira modela partnerstva koji će najbolje odgovarati potrebama turističke destinacije. Prostor također nije ograničavajući faktor za razvoj turizma. **Prostorne specifičnosti** u vezi turizma se ogledaju u fokusiranju aktivnosti na staru jezgru Grada, područja bogatim kulturno-povijesnim znamenitostima.

Postojećim prostorom treba upravljati na način da se obnove oštećeni objekti, ali i očuvaju postojeći, te da se osigura efikasnost u upravljanju prostorom i turizmom kroz integraciju više subjekata čije se nadležnosti u tom smislu prepliću. Ostala turistička ponuda se može zadovoljiti sa postojećim prostorom koji omogućuje dalji razvoj i širenje. Bitno je istaći da uspješno upravljanje turizmom traži integraciju više subjekata i holistički pristup koji sada nije izražen.

Hercegovačko-neretvanska županija - Administrativno, političko, gospodarsko, znanstveno i kulturno središte Županije je Grad Mostar. Grad posjeduje cjelovitu prostornu infrastrukturu, cestovnu i željezničku infrastrukturu u smjeru sjever-jug te modernu zračnu luku. Stoljećima je na **raskrižju različitih civilizacija** od kojih je svaka u njega utkala **dio svoje posebnosti** o čemu svjedoče brojni kulturno-povijesni spomenici od kojih je najpoznatiji stari dio grada u kojem je lociran i od strane UNESCO-a zaštićen spomenik kulture, Stari most koji svojom ljepotom i grandioznošću plijeni pozornost domaćih i stranih turista.

JAVNI POZIV

"Tekući transferi drugim nivoima vlasti i fondovima - Transfer za razvoj turizma u Federaciji BiH" za 2018.godinu

JAVNI POZIV 2018 TURIZAM.pdf

Odluka o odobrenim projektima pr 1.12.2018.pdf

Projekti Program 1_NE po nekom drugom osnovu(1).pdf

PROGRAM 1 (NE).pdf

TABELA - NE PR_2_2018.pdf

Cijelo područje ima **izuzetan turistički potencijal** utemeljen na raznolikosti **prirodnih vrijednosti**, bogatoj povijesnoj baštini te raznolikosti kultura i tradicija.

Misija

Stvaranje preduvjeta za razvoj izbalansirane unutarnje trgovine, cjelovite i kvalitetne **turističke ponude** kroz učinkovitu brigu za zaštitu i očuvanje svih sastavnica okoliša te uz aktivno sudjelovanje svih dionika društva u cilju održivog razvoja Hercegovačko-neretvanske županije.

Vizija

Hercegovačko-neretvanska županija kao visoko razvijena europski orijentirana regija, turistički prepoznatljiva i privlačna zbog visoke kvalitete življenja, očuvanog okoliša, kulture i tradicije, usmjerena prema **održivom razvoju** i snažnom partnerstvu među svim dionicima društva.

Težeći pronalasku rješenja poštujući stil života mediteranskoga grada nametnuo se pojam tradiranog kao nečega što vuče korijene iz povijesti. Tradirati (l.trans, dare, tradere) - predati, predavati, izručiti, isporučiti, usmeno prenijeti, raznijeti (vijest, priču, pouku); poučavati.

Proučavajući pojmove **usitnjene forme, vode, boje i sjene**, čini se neizostavno spomenuti arhitekturu **Zlatka Ugljena** koji je svojim opsežnim stvaralaštvom na prostoru BiH, u širokom opusu od objekata turističke, rekreativne, reprezentativne i sakralne namjene do spomenika, enterijera i primenjenog dizajna, dao poseban doprinos prepoznatljivom odnosu prema bosanskohercegovačkom **kontekstu i tradiciji**, kroz ideju univerzalne modernosti i traganje za transcendentnim. Arhitektura u Bosni i Hercegovini ne bi sigurno danas izgledala isto bez bogatog opusa profesora Ugljena, jednog od najpoznatijih arhitekata bivše Jugoslavije.

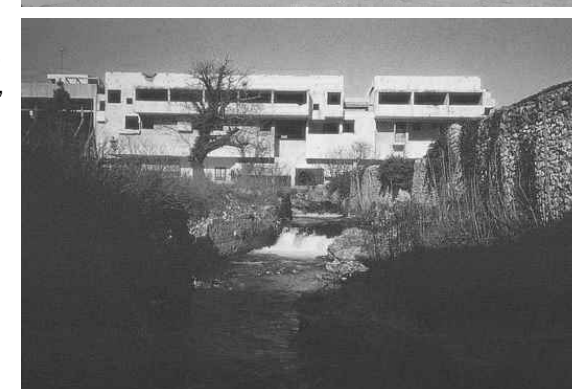
Ugljenov opus slijedi **kreativnu liniju** na kojoj je generiran modernistički vokabular arhitektonskih oblika, bez upadanja u zamku modernističkog manirizma i dogmatske primjene modernističke sintakse, ističe Stane Bernik, ugledni slovenački povjesničar umjetnosti i autor monografije Arhitekt Zlatko Ugljen.

Jedan je od autoriteta u arhitekturi XX. stoljeća, na prostoru bivše Jugoslavije. Dobitnik prestižne Borbine nagrade i nagrade Age Kana. Akademik Zlatko Ugljen je kao arhitekt i dizajner ostvario veliki broj modernih i postmodernih objekata javne i sakralne namjene, koja su obilježila arhitektonsku-umjetničku misao rukovođenu „**traganjem za duhom mjesta i duhom vremena**“.

Kad je u pitanju Ugljenova estetika, dr. Sadudin Musabegović upozorava da autor "pripada arhitektonskoj moderni, koja je konstruktivno načelo uzdigla do obaveznoga metoda arhitektonskog stvaranja...", ali isto tako on ne zanemaruje **lokalnu i regionalnu** poruku od koje se gradi nova tradicija". Arhitekt sam kazuje kako je za tvorbu svog arhitektonskog kozmosa bio inspiriran nekim idejama Corbusierovog učenika, a svog učitelja, **Jurja Neidharta**, kod kojeg je stanovao još kao dječak. Nakon bogatog djela njegovog profesora Juraja Najdharta, đaka i suradnika Le Corbusiera, pionira arhitekture bosanskohercegovačke moderne, Ugljen je nastavio rad tražeći uporište u bogatstvu tradicionalnih modela, volumena, elemenata i materijala, stvarajući uvijek **novi doživljaj kao esenciju**, osjećaj duboke tradicije (izvornosti), pretočenu u novu graditeljsku pojavnost – neponovljivu atmosferu volumena, svjetla i prostora, kako kaže Bernik – **arhitekturu postojanosti**.

"Profesor Neidhardt došao je tridesetih godina u BiH iz Le Corbusierova ateljea, a na poziv arhitekta Dušana Grabrijana, tada profesora na Srednjoj tehničkoj školi (STŠ) u Sarajevu. Grabrijan je prvi koji je, proučavajući orijentalnu kuću adaptiranu prema zahtjevima našeg podneblja, otkrio niz načela koja su proklamirali pioniri moderne arhitekture kao osnovne postavke suvremene arhitekture primijenjene u stambenoj jedinici. Da mnogo ne duljim, neke od tih postavki bile su polivalentni prostor, uklanjanje ili raščišćavanje prostora od prekomjernog namještaja, ugradba plakara, nadalje prostorno prožimanje, prožimanje eksterijera i interijera, mnogo svjetla, pravo na vidik, naselje u zelenilu i **priroda kao element kompozicije**, kuća koja se vani javlja kao kubistička plastika.

Neidhardt je uvijek naglašavao da je bio ushićen tim saznanjima, iz kojih izvlači **prekovremenske vrijednosti arhitekture**. Njegovo daljnje djelovanje bilo je sublimirano u brojnim natječajnim i drugim radovima – sintezi univerzalnog i regionalnog, uvijek čisto stojeći na pozicijama moderne arhitekture." Zlatko Ugljen

Ako je točna Goetheova misao da je arhitektura okamenjena glazba, djelo Zlatka Ugljena moglo bi se predstaviti jednom simfonijom svjetlosti, sklada Orijenta i Mediterana, klasičnog naslijeđa, te osebujne prirode, zelene rijeke i radosnog leta galeba. Slijedeći tragove predačkih drvenih koliba i trajnih kamenih mramorova, on je ostvario, već smo naveli riječi slovenskog kunstpovjesničara Stane Bernika, jednu **arhitekturu postojanosti**, umjetnički opus kakvog nema u modernoj europskoj arhitekturi. Razgledavajući monografiju njegovih djela koju je sastavio Bernik, jedan bečki arhitekt rekao mi je da je Ugljen kojim slučajem Ružu izgradio u Beču, tom objektu bi danas stizale rijeke arhitektonskih hodočasnika iz cijeloga svijeta.

Poštivanje "duha mjesta" ovdje znači simbiozu višestrukih slojeva regionalne tradicije (orijentalnog i mediteranskog) i suvremenog arhitektonskog jezika. Sastav fragmentiranih volumena, koji ima tendenciju stvaranja horizontalno raspodijeljene aglomeracije, kao i igranje punog u odnosu na prazno i otvoreno ili zatvoreno, razvijeno i primjenjuje se potpuno i prazno - otvoreno i zatvoreno, doprinosi razvoju kontinuiteta prostornog organiziranja.

Nažalost, mnogi objekti ovog autora su usljed zuba vremena i dešavanja na ovom turbulentnom tlu doživjeli značajna oštećenja ili su čak i u potpunosti uništeni. Kao i u mnogim slučajevima, sanacija i rekonstrukcija tih djela je dijametralno suprotna od onoga što je bila namjera i smisao objekta, a autor u većini slučajeva i nije konzultiran. Svaka osoba koja je samo jednom u životu boravila u objektima koje je projektirao Ugljen može shvatiti kako je prostor stvar koja se transformira i prilagođuje čovjeku i kakav je ugodaj i privilegija boravak u kvalitetno isprojektiranim cjelinama. Iskorištavanje prirodnih potencijala, perfektno pozicioniranje u odnosu na strane svijeta, te stavljanje prirode u funkciju na pravi način je svakako zaštitni znak njegovih projekata. Tako je način na koji su postavljeni hotelski objekti u Mostaru i Stocu na vodene tokove Radobolje, odnosno Bregave, nsvakidašnji i toliko prirodni da se stječe utisak da su **dio riječne matrice**. Višestruko nagrađivani arhitekt, profesor, akademik, između ostalog i odličan kipar sve su asocijacije koje nas vežu za ime Zlatka Ugljena i svakako da je društvo koje ima takve stvaraoce i te kako privilegirano.

Događaji minulog rata i dugogodišnji režim tranzicije uništili su neka od Ugljenovih najljepših ostvarenja i time narušili kontinuitet duha i vremena arhitekture jednog perioda, jednog podneblja i naroda koji je protkan svojom različitostu i povezan svojim izvornim identitetom. Upravo taj kontinuitet danas je teško ostvariti i zadržati, ali akademik Zlatko Ugljen je znao i umjeo sačuvati podsticajnu i stvaralačku energiju pretočenu u stalno traganje za **arhitekturom postojanosti**. Izgubivši vezu i kontinuitet s vremenom, prostorom i osećanjima, od pojedinca do cijelog društva, izgubili smo osjećaj za ljude koji su nam darovali svoj stvaralački credo. Jedan od njih je arhitekt Zlatko Ugljen.

„Hercegovačka kuća – priručnik za obnovu“ je rezultat istraživanja koja su obavljena na prostorima Hercegovine u razdoblju između ožujka i rujna 2016. godine. Njime je istraživana tradicionalna hercegovačka kuća ruralnih prostora, građena pretežito od mjesne građe, u arhitekturi koju obilježava **osjećaj mjere**, pa kao takva predstavlja uzorne primjere **spoja prirode i čovjeka**.

Područje Hercegovine proživljava velike promjene. U novim graditeljskim zahvatima, koje nose promjene, analiza tradicijskog bi trebala djelovati kao element usmjerenja u smislu poštivanja **tradicijske arhitekture** i njene zaštite u novim okolnostima kontinuiteta.

Demografske promjene, razvoj društva i ekonomije, i općenito suvremeni trendovi uvelike utječu na ruralna naselja. Zanimljivo se prostorna organizacija, regionalne karakteristike i posebnosti, a suvremeni način obrade zemlje mijenja krajolik.

Stare kuće, primjeri tradicijske izgradnje, pojedinačni ili u grupama, tvore **likovno i povijesno vrijedan ambijent**. Građene se nove gospodarske i stambene zgrade, upotrebljavaju se novi oblici, materijali i tehnologije, a vrijednosti postojeće tradicijske izgradnje rapidno nestaju.

Danas je na prostoru Hercegovine tradicijska gradnja lokalnim kamenom nedovoljno zastupljena, a ukoliko je zastupljena, prakticira se na neispravan način. Koje su osnovne karakteristike hercegovačke kuće, koji su zatečeni na terenu ili pronađeni u literaturi: zidove, suhozide, otvore, krovove, trijemove i stepeništa, čatrnje, odrinu, zelenilo i sl.

Osim istraživanja i stvaranja vizualnog identiteta, aktivnosti koje su bile dio ovog projekta su i analize i valorizacija, a rezultirali su poglavljem „Kako do dobrih rezultata“. U tom poglavlju su opisane metodologija ishodišta dozvola, priprema za izvođenje, upute za projektiranje i preporuke za obnovu.

Zaključak je kako bi hercegovačka kuća trebala postati ne samo predmet zaštite i obnove, već i primjer koji bi mogao biti predmet inspiracije i podloga za modernu interpretaciju prilikom projektiranja suvremene kuće na ovim prostorima.

Izgradnje prometnica, i objekata neprilagođenih klimi, reljefu i kulturi življenja na našim prostorima vode do promjene okoliša, do vizualne devastacije. Zbog toga priča o afirmaciji tradicionalne kuće još više dobiva na značaju.

Zanimljive su priče o **granicama**. Granice posjeda, granice obzora, granice Mediterana, državne granice, etničke granice, granice između vanjskog i unutarnjeg prostora, granice između ljubavi i mržnje, granice izdržljivosti, granice do koje nam pogled doseže.

Tko stvara granice?

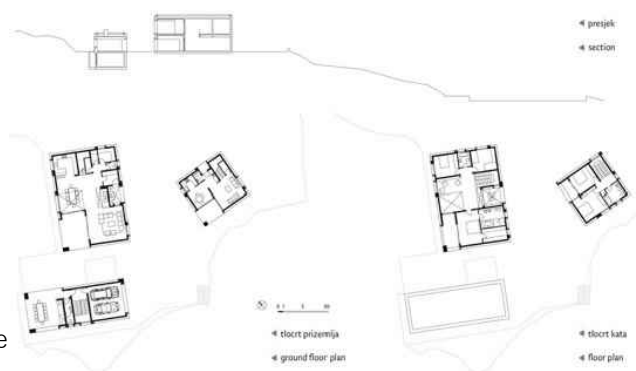
U knjizi Mediteranski brevijar Predrag Matvejević određuje granicu Mediterana pomoću vegetacije: 'Crnogorica se na sjevernim obalama našeg mora negdje miri s bjelogoricom i prihvaća je, negdje je pak potiskuje i odbija. Makija i šibljje bolje se slažu. Grab, kesten i bukva, jablan i jasen dopiru do obale, ali ne s jednakim uspjehom. Smokva produžuje mediteransku među prema zaleđu, tamo gdje sustaje maslina.'

Što su to granice?

Odražavaju li svi ti kilometri suhozida ispruženi po brdima i dolima Dalmacije i zapadne Hercegovine u našoj percepciji granice posjeda ili stvaraju sliku krajobraza kao nezamjenjive percepcije mjesta? Stoljeća truda lokalnih težaka pretočena su u prirodu kakvu danas poznajemo. Nije li to smisao svakoga arhitektonskog djela? Uostalom, svako djelo nastaje na granici.

Odgovor na ovo pitanje pokušava se odgonetnuti stojeći na brežuljku iznad zapadnohercegovačkog sela Bijača. Pogled uokviruju s istoka zvonik i čempresi susjednog sela Zvirici, sa sjevera ostaci kule Herceg Stjepana iznad Ljubuškog te sa zapada obrisi Biokova. Ova ciklorama shvaća se kao ishodišna točka autorske skice. Kao **obris ideja**. A kamene kućice razasute po okolnim zaseocima svojim krovovima i uokviranim prozorima čine ulogu šaptača ideja lokalne tradicije.

Obiteljsko imanje se prostire na približno 35 000 četvornih metara. Zamišljeno je da funkcionira samostalno i neovisno o uzgoju poljoprivrednih proizvoda i ostalih prehrambenih namirnica, gdje sama arhitektura nastoji biti **integralni** dio ovog koncepta. Program ujedinjuje: kuću za vlasnika, gostinsku kuću, gospodarske građevine, domarovu kuću, prostor za meditaciju, sportske i rekreacijske terene s popratnom građevinom, voćnjak, povrtnjak, vinograd (nasadi caberneta, shiraza i plavca), maslinik, nasade ljekovitog bilja, autohtono raslinje. Svi ti sadržaji obgrljeni su kolajnom od suhozida.

Projekt obiteljskog imanja bio je arhitektima Čurković-Zidarić u potpunosti novi izazov. Građevine nisu vezane ni uz kakav katastar (ili nije primaran), nema odredbi o urbanim pravilima, nisu traženi visokosofisticirani materijali i detalji pri izvedbi.

Pristup projektom zadatku suočavan je s tlom, vegetacijom, hladovinom, pogledom i kao najvažnije – umijećem lokalnog majstora. Nakon te spoznaje jasno nam je da je za parterno popločanje i pročelje korišten isti i jednako obrađen kamen iz lokalnog kamenoloma, vežući se tako s kamenom 'in situ' koji nalazimo u starom i novom suhozidu. Tu vrstu vapnenastog kamena nalazimo na cijelom imanju.

Grupiranjem građevina na vrhu brda (vlasnikova kuća, gostinska kuća i gospodarska građevina) preslikava se **memorija mjesta** hercegovačkih sela gdje su sva sela grupirana po zaseocima kao svojevrsni nukleusi života. Često se zaseoci nazivaju po prezimenima stanovnika. Razlika je samo u tome što su svi ti zaseoci formirani pod brdom, uz prisoje ili osoje, put ili rijeku. Uza sve ono što je donosilo život. Rijetko su ti nukleusi formirani na vrhovima. Vrhovi su ostavljeni za fortifikacije, što pokazuje burna povijest tih graničnih predjela, te kapelice i groblja uokvirani čempresima kao simbolom težnje prema nebu.

Zato ovo imanje ima elemente fortifikacija i oblikovne imitacije zaseoka, te komunicira s kampanelima, preslicama i čempresima lokalnih nekropolisa. Sami kubusi građevina svojom opnom od lokalnog kamena i bijelim okvirima interpretiraju lokalnu građevinsku tradiciju, no svojim proporcijama i omjerima ujedno je karikiraju.

Projekt koristi i karikira **tradiciju** koliko mu to dozvoljava autorska gesta. Jako važna komponenta ovih građevina osim njihove opne je odnos natkrivenih, nenatkrivenih i zatvorenih prostora, koji su po logici hlada i putanji Sunca stvarani, dubljeni ili izbacivani.

Zato stvoreni **meduprostori** ovih građevina pod snažnim sjenama zalazećeg Sunca na solidu kamenih zidova bude sliku **De Chiricove perspektive**. Možda nadrealne komponente i služe da bismo bolje razumjeli našu realnost.

Zato u stvaralaštvu nema granica. **Živimo s tradicijom i prirodom**. Svojim radom pokušavamo se nametnuti i prirodi i tradiciji. Uzimamo prostor od prirode. Znamo da prirodu i gravitaciju nikad nećemo pobijediti. Važno je stvarati da bismo mogli sanjati.

Suburbani centar grada Mostara, **rekreacijski centar Buna** naselje je bez urbane forme i urbanog sadržaja. Naselje Buna je po Prostornom planu općine Mostar iz 2000.godine (knjiga 3, str. 65.) definirano kao „mjesna zajednica i područni centar u urbanom području Mostara te se kao takvom za obavljanje funkcije u naselju planiraju sljedeći sadržaji: službe DPZ sa razvijanjem sadržaja paralelno sa razvojem područnog centra, centralna osnovna škola, srednja škola usmjerena na zanimanja specifična za područje, dom kulture sa kinom, zdravstvena stanica s apotekom, pošta, ekspozitura banke, **ugostiteljstvo-prenočište, motel i sl.**, objekti predškolskog odgoja, osnovne i specijalne trgovine, sportsko-rekreacijski objekti, proizvodnja, građevinarstvo i uslužno zanatstvo, te ostali sadržaji vezani za rad, stanovanje i rekreaciju“.

Također po Prostornom planu općine Mostar iz 2000.godine (knjiga 3, str. 72.) : „**Zona rekreacije** obuhvaća površine duž rijeke Bune i Bunice, (prosječne širine 12-1400 m i dužine 6,00 km) na cca 160 ha i značajna naselja Blagaj i Buna. Planom se predviđa da navedena zona i naselja uz stanovanje i prateće funkcije preuzme sve uloge vezane za dnevnu i tjednu rekreaciju stanovnika urbanog područja Mostara i susjednih naselja“ .

Glavne turističke funkcije općine određene su u prvom redu njezinim **prirodnim karakteristikama**. Prirodne vrijednosti predstavljaju dopunsku turističku atrakciju.

Po Prostornom planu općine Mostar iz 2000.godine (knjiga 3, str. 166.) : „Postojeće park-šume i one koje se podižu u narednom periodu, predstavljaju potencijalne prostore za rekreaciju. U pojasu park-šuma planira se podizanje rekreacijskih centara i područja za potrebe kratkoročne masovne rekreacije uz opremljenost za **prihvata velikog broja posjetitelja**. U područjima van uže urbane teritorije planiraju se prostori za dugoročnu rekreaciju: **pionirski kampovi, moteli i kamping prostori, turistički centri za lovce i ribolovce**. Lokaliteti većih sportsko-rekreacijskih centara u sadašnjoj situaciji su prostorno već definirani. To su sportsko-rekreacijski centar Buna, Bunica i Rujište. Planira se **aktiviranje prostora za razvoj rekreacije i turizma**..“ .

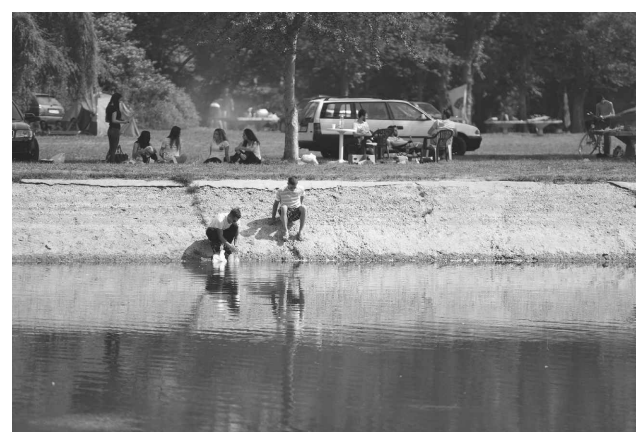
Već kroz Prostorni plan općine Mostar, Buni se utvrđuje status **sekundarnog urbanog centra** sa svim potrebnim sadržajima. Namjera je osigurati Buni status **turističko-rekreacijskog centra** grada Mostara, a ne zapušteno naselje bez urbane forme i sadržaja.

Urbanističko mjerilo tretira problematiku mjerila na razini grada ili većih izgrađenih područja. Budući da je mjerilo jedna od referenci stvarnog prostora, može se zaključiti kako je njegova uloga u kontekstu nastajanja grada inicijalna u uspostavljanju različitih prostornih relacija i, osim arhitektonskih struktura, obuhvaća svu ostalu infrastrukturu. Kada se govori o urbanističkom mjerilu, u stvari se govori o uspostavljanju brojnih korelacija – od onih koji čine vezu između dimenzija više različitih **prostornih cjelina** do uspostavljanja **proporcijских odnosa** između dimenzija unutar jednog konkretnog prostora. Dakle, unutar ovog mjerila urbanisti i arhitekti određuju **siluetu grada**.

Arhitektonski objekti se formiraju u sredini koja je **prirodna**, u gradnji ili izgrađena, dakle, **urbanizirana**. Tako se objekti u prvom slučaju "pridružuju" okolini koju čine postojeći objekti, ulice, drveće, parkovi. Tada se pred projektanta postavlja najvažnije pitanje – hoće li novi objekt usvojiti **mjerilo okoline** i pridružiti se skladno impresiji koja postoji ili će sve to zanemariti, pokušavajući se nametnuti novom pojavnošću. Dakle, radi se o **uspostavljanju mjerila** u prirodnom i u urbanom okruženju.

Buni je potrebno osigurati **kontinuitet** dolaska do rijeke uz sve potrebne sadržaje i urbana žarišta, uokvirena sadržajima unutar prihvatljive mediteranske forme niza trgova. Glavni je problem nedostatka gradskog trga kojim bi se uspostavila **veza Bune s rijekom Bunom** te bi se stvorio novi gradski prostor koji bi dao novi identitet mjestu, mjestu s urbanom formom mediteranskoga grada.

Ono što zasigurno treba sadržavati, uz sadržaje određene prostornim planom

(službe DPZ sa razvijanjem sadržaja paralelno sa razvojem područnog centra, centralna osnovna škola, srednja škola usmjerena na zanimanja specifična za područje, dom kulture sa kinom, zdravstvena stanica s apotekom, pošta, ekspozitura banke, **ugostiteljstvo-prenočište, motel i sl.**, objekti predškolskog odgoja, osnovne i specijalne trgovine, sportsko-rekreacijski objekti, proizvodnja, građevinarstvo i uslužno zanatstvo, te ostali sadržaji vezani za rad, stanovanje i rekreaciju)

su centar Bune uz gradsku ulicu, narodni trg, multimedijalni kulturni centar, galerija, hotel, turistički infocentar, tržnica, župna crkva, muzej, trgovine, centar naselja sa školom, mjesnom zajednicom, ljekarnom, hotelom i drugim sadržajima, park, zelene površine, riječnu obalu kao okosnicu cijelog sadržaja, te obnova rekreacijskog parka.

Na taj način ne samo da je revitalizirana postojeća struktura Bune, nego joj se dodaju sadržaji interpretirani na suvremeni arhitektonski način.

S obzirom da Buna nema regulacijski plan, građevinske linije se formiraju individualno u odnosu na okruženje.

Aristotel navodi da "linija svojim pokretom stvara površinu", dakle plan. Linija označava poziciju u prostoru, ali i orijentaciju, što je novi kvalitet važan pri koncipiranju prostora. Plan predstavlja onaj element koji svojim transformacijama vizualno stvara nove predstave i nudi **mnoštvo mogućnosti pri planiranju prostora**.

Na Buni prevladava individualna stambena izgradnja s tim da je najviše zastupljena katnost P+1 i P+2.

Kada je riječ o parametrima i indikatorima razvoja naših destinacija, nužno moramo ostati na europskoj praksi tzv. integralnog razvoja, gdje se turizam smješta u naslijeđeni socio-kulturni i prirodni supstrat prostora neovisno da li je riječ o obali ili kontinentu. U tom kontekstu kad se naše turističke destinacije ili regije, kroz svoje nove prostorne planove što će ih uskoro morati raditi, budu odlučivale o svojem turističkom kapacitetu morati će u, krajnjoj liniji, voditi računa o odnosu broja istodobnih turista i lokalnog stanovništva prije svega zbog toga da se odredi kakav zapravo tržišno-poslovni profil destinacije žele. U tom smislu danas zapravo postoje dva pola za odlučivanje, to jest želimo li biti destinacija visoke vrijednosti ili pak destinacija niskih cijena. Drugim riječima, želimo li ići prema jeftinijem turizmu ili turizmu visokih vrijednosti za goste. To neće biti lake odluke, niti će na te odluke samo utjecati domaće stanovništvo. Naime, daljnjom liberalizacijom stvoriti će se sve veći pritisci na naše destinacije da se opredijele u kojem će pravcu krenuti. Sve između ove dvije opcije će biti zapravo nevažno i destinacije će se orijentirati prema sustavu koji dominira.

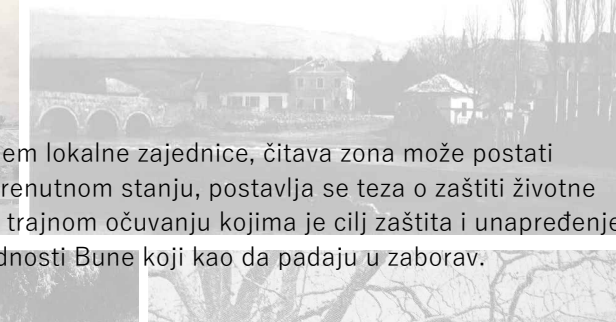
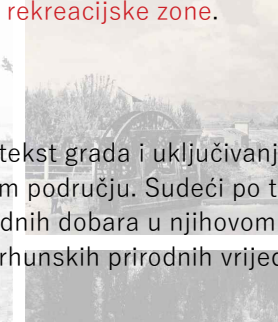
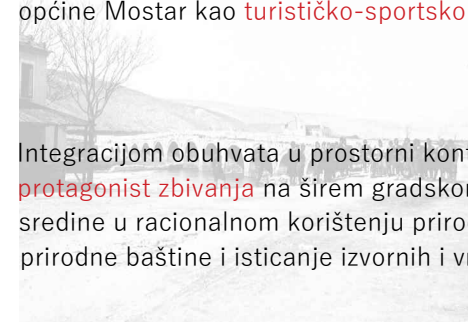
Standardi se kapaciteta turističkih zona ili lokacija uglavnom utvrđuju s obzirom na očekivano zadovoljstvo gostiju, dakle profil i tip turizma same destinacije/regije, to jest **turističkog klastera**. S time u skladu se i očekivana količina izgradnje postavlja s obzirom na očekivanu kvalitetu korisnika šire destinacije. Budući je riječ o lokaciji/zoni, njeni se standardi izražavaju prema preferencijama korisnika to jest brojem korisnika po hektaru.

U tom smislu, međunarodni standardi planiranja prepoznaju 4 ključna tipa rekreacijskih zona za uporabu i to kako slijedi:

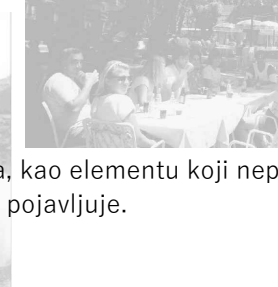
LOKACIJA	ZAHTEVI LOKACIJE	TIPIČNA GUSTOĆA (osoba / ha)	PRIMJER
Unutar urbane cijeline	Lokalni sadržaji i usluge za škole, zaposlene, korisnike različitih klubova, lokalnu zajednicu	2.000 - 3.000 (mnogo više za sportska natjecanja)	Sportski tereni, urbani parkovi, izgrađeni rekreacijski centri
U blizini naselja	Koncentrirani sadržaji za veći broj korisnika, sa mogućnosti za aktivnosti i rekreaciju na otvorenom	2.000 - 3.000	Javne plaže, tematski parkovi
Resorti	disperzirani sadržaji: Kontrola lokacije, gustoće i karakteristika	10 - 150	Resorti za vikend posjetitelje, obalni resorti, skijaški resorti, resorti na jezeru ili u ruralnim područjima
Udaljenije regije	Zaštićena područja: Stroga kontrola i upravljanje resursima	manje od 0.1	Parkovi prirode

Buna kao takva nameće potrebu usklađivanja odnosa između društva s jedne strane i prirodnih izvora i uvjeta s druge strane, što bi se postiglo odgovarajućom organizacijom prostora u skladu s njegovom prirodnom podobnošću, društvenim prioritetima i dugoročnim interesima, očuvanjem i razvojem prirode i radom stvorene vrijednosti čovjekove sredine, kao bitnog elementa društvenog i prirodnog razvoja te prostora definiranog po Prostornom planu općine Mostar kao turističko-sportsko rekreacijske zone.

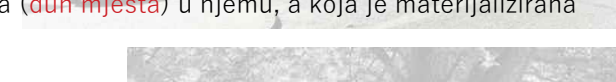
Integracijom obuhvata u prostorni kontekst grada i uključivanjem lokalne zajednice, čitava zona može postati protagonist zbivanja na širem gradskom području. Sudeći po trenutnom stanju, postavlja se teza o zaštiti životne sredine u racionalnom korištenju prirodnih dobara u njihovom trajnom očuvanju kojima je cilj zaštita i unapređenje prirodne baštine i isticanje izvornih i vrhunskih prirodnih vrijednosti Bune koji kao da padaju u zaborav.

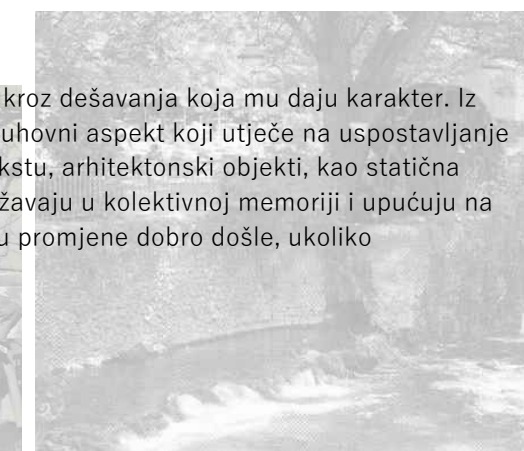
Kada je riječ o pojmu memorija mjesta, kao elementu koji neposredno utječe na usklađivanje prostornih odnosa, izdvaja se zbog specifičnosti kojom se pojavljuje.

Naime, memoriju danas shvaćamo kroz ulogu društvenog sjećanja unutar suvremenog društva.

U arhitekturi naglasak je na materijalizacijama društvenog sjećanja, na prostorima u koje se sjećanje upisuje, te na praksama kojima se ono utjelovljuje. Ti prostori, odnosno ta mjesta, posjeduju svoju dimenziju, osobenosti i stvarne događaje koji egzistiraju u dualnom odnosu – onoga što se mijenja i onoga što ostaje zapisano u sjećanju pojedinca. Tako se i arhitektura može smatrati specifičnim “događajem”, jer svojom pojavnosti utječe na, kako to teoretičari ističu, transformaciju prostora u specifično mjesto. Na osnovu tih specifičnosti mjesto se valorizira, pamti i u sjećanju ostaje zabilježeno kroz atmosferu koja vlada (duh mjesta) u njemu, a koja je materijalizirana kroz arhitekturu.

Dakle, o prostoru govorimo kroz njegovu fizičku dimenziju, a o mjestu kroz dešavanja koja mu daju karakter. Iz toga proizlazi kako se memorija mjesta implicira na arhitekturu kroz duhovni aspekt koji utječe na uspostavljanje prostornih odnosa i daje mu karakter i prepoznatljivost. U tome kontekstu, arhitektonski objekti, kao statična društvena pojava - prostorna slika, nose brojna značenja koja se zadržavaju u kolektivnoj memoriji i upućuju na činjenicu da su prošlost i sadašnjost dio istog kontinuiteta, u kojem su promjene dobro došle, ukoliko podrazumijevaju istraživanje i poštivanje aspekata memorije.

STUDIJA TURISTIČKIH POTENCIJALA GRADA MOSTARA, SARAJEVO 2010.

STUDIJA DEMOGRAFSKA KRETANJA I SISTEM NASELJA ZA POTREBE IZRADE PROSTORNOG PLANA GRADA MOSTARA 2010-2020

STUDIJA KULTURNO-POVIJESNA I PRIRODNA BAŠTINA ZA PODRUČJE GRADA MOSTARA, MOSTAR 2010.

STARI MOSTOVI U BOSNI I HERCEGOVINI, DŽEMAL ČELIĆ, SARAJEVO 1998.

<http://www.suljocilic.com.ba/stranice/BiografijallhanaNezirc82/polozej%20Mostara.htm>

<http://www.ecoplan.ba/projekt/demografija-mostara/>

<http://www.h-alter.org/vijesti/pobuna-za-bunu>

<http://m.pogled.ba/clanak/zaboravljeni-biser-hercegovine-sportsko-rekreacijski-centar-bunica/112951>

<https://www.hercegovina.info/vijesti/hercegovina/mostar-hercegovina/mostar-buna-danas-puna-zaljubljenika-u-prirodu>

<https://www.bljesak.info/gospodarstvo/ulaganja/uredit-ce-se-buna-bare-i-blagaj/216679>

<https://www.akta.ba/investicije/na-buni-otvoren-centar-za-podrsku-klasterima/91198>

<http://mtto-hnz-k.ba/>

<http://www.spiritofbosnia.org/bs/volume-6-no-2-2011-april/the-rose-in-a-storm-zlatko-ugljen/>

<https://www.nezavisne.com/kultura/vizuelna-umjetnost/Zlatko-Ugljen-tvorac-objekata-sa-mediterskim-sarmom-FOTO/326305>

<http://www.superprostor.com/zlatko-ugljen-arhitektura-postojanosti/4134>

[http://www.oris.hr/hr/casopis/clanak/\[18\]granice,322.html](http://www.oris.hr/hr/casopis/clanak/[18]granice,322.html)

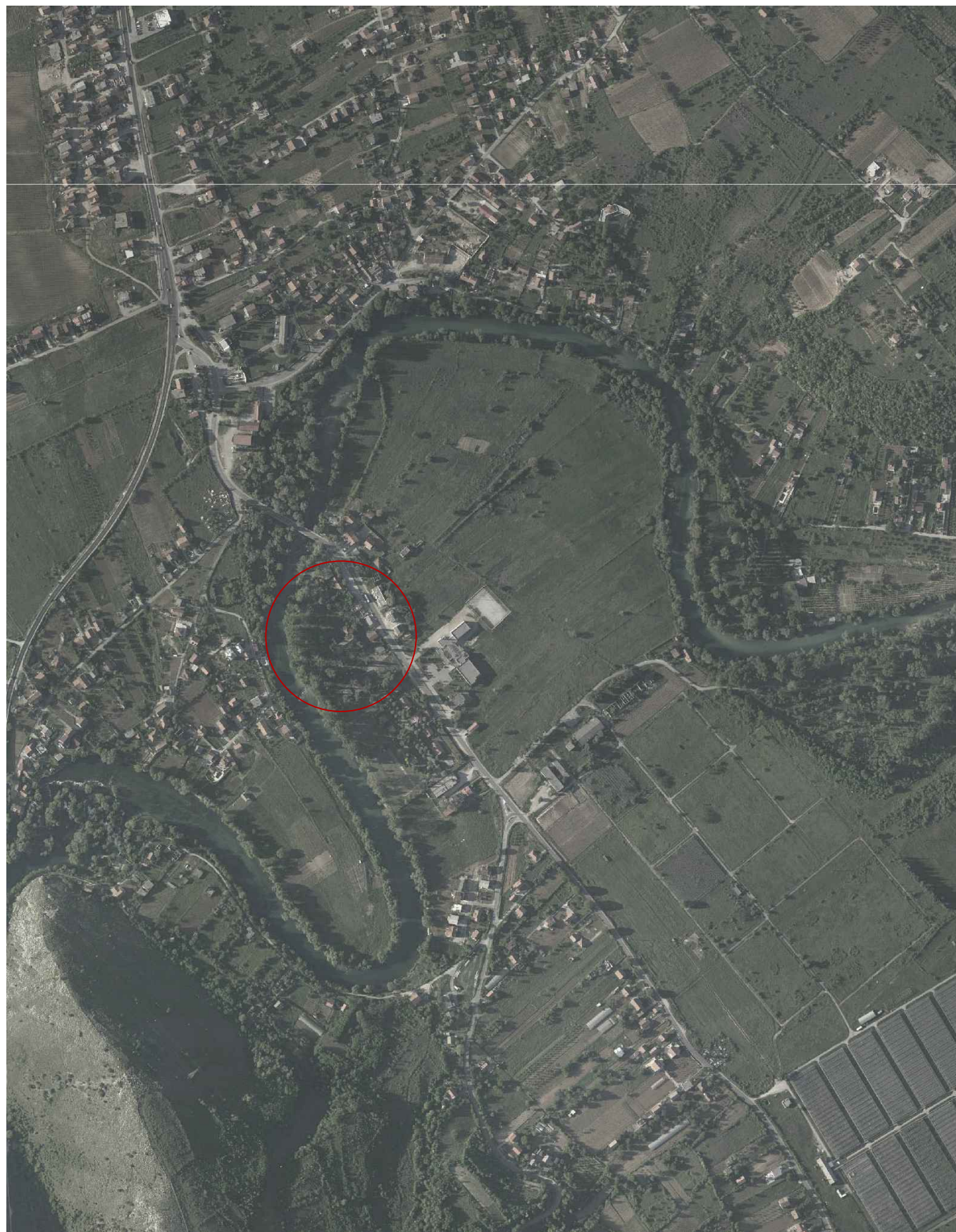
<http://www.zzpudnz.hr/LinkClick.aspx?fileticket=le21va2K0oo%3D&tabid=307>

"The time has come to approach architecture urbanistically and urbanism architecturally." Alison Smithson

Infrastructural Urbanism, Stan Allen

PREDNOSTI :

- dobra prometna povezanost u odnosu na :
Mostar
Mediteran - Jadranska magistrala i magistrala Sarajevo-Ploče
Srednju Europu - koridor Vc, međunarodni koridor Ploče-Budmipešta
- povijest Mostara
- zanimanje za lokaciju kroz povijest
- povijesni lokaliteti
- značajne prirodne karakteristike
- kontakt s rijekom Neretvom, Bunom i Bunicom
- velika zelena površina
- zanimanje za lokaciju danas
- mogućnost reagiranja

NEDOSTATCI :

- povijesna destrukcija
- zapuštenost lokacije
- nedostatak gradskog sadržaja
- nedostatak infrastrukture
- nedostatak urbane opreme

Širi obuhvat od zadanog se nakon provođenja raznih analiza postavio kao i jedini logičan i potreban za rješavanje problema koji se javlja na ovom prostoru.

Zapuštenost cijelog obuhvata, koji raspolaže s više potencijala, zapuštenost povijesti i nedostatak infrastrukture postavljaju se naspram ideje slobodnog pristupa prirodi, rijekama i samog bivanja i **kretanja čovjeka u prirodi**.

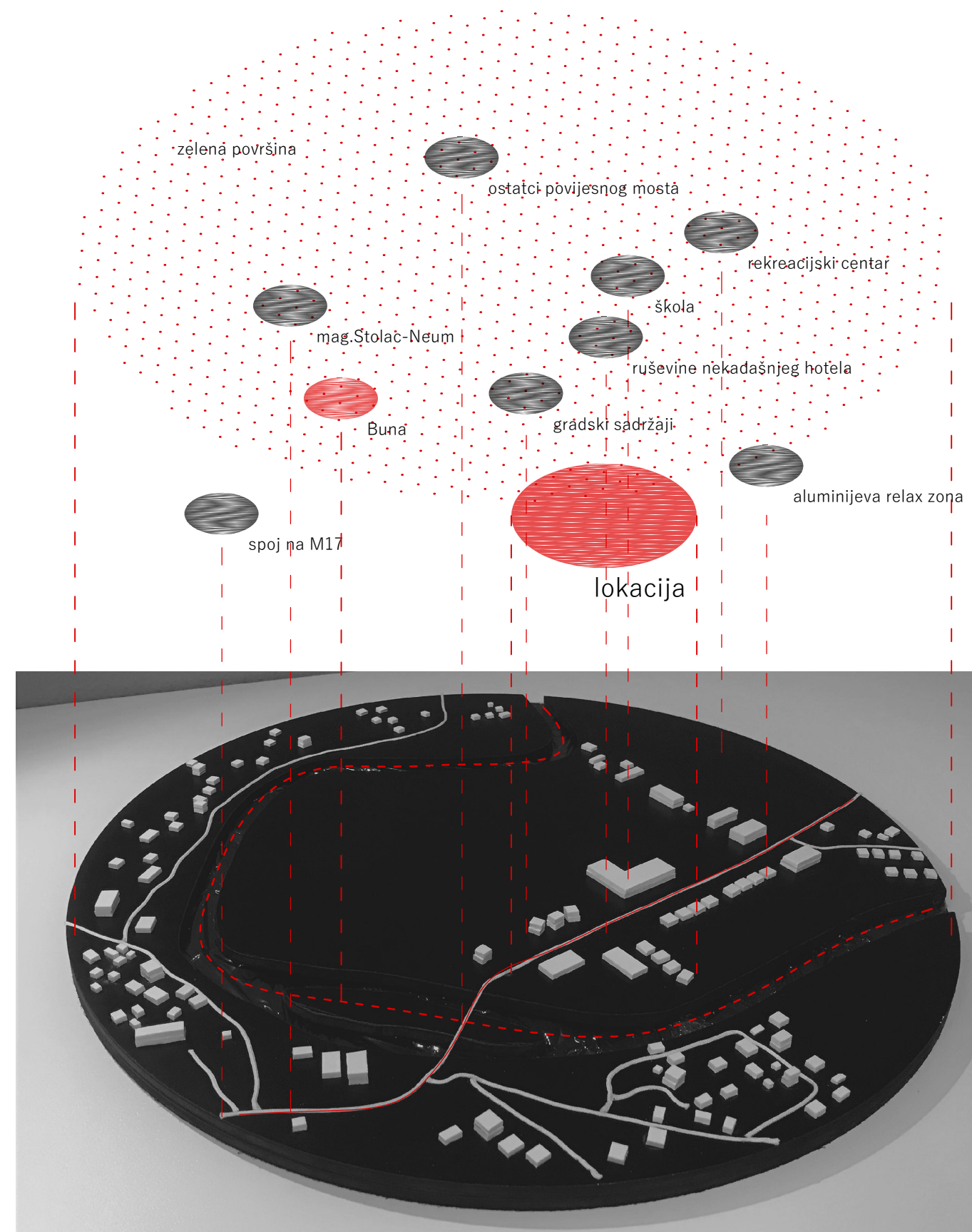
Veliki potencijal same Bune koja se nalazi na vrlo potentnoj lokaciji povukao je za sobom niz parametara koji su nužni sa stvaranje **kvalitetne cjeline** i definiranog gradskog kruga. Upravo te karakteristike formiraju zone grada u kojem se nesputano miješaju svi njegovi korisnici.

Cilj je postaviti makar nukleuse svih nužnih sadržaja koje Buna kao suburbani centar Grada Mostara traži koji bi stanovnici poslije mogli proširivati ovisno o njihovim potrebama i željama.

Miješajući ih kroz gradsku strukturu dovode se ljudi, ovim slučajem na obale rijeke, te se stvara novi centar fluidno povezn s okolinom - **Buna se vraća na Bunu**.

Postavljanjem glavne infrastrukture koja se podlaže postojećoj, sadržaji se nameću sami od sebe.

Iskorištavanje danas zapuštenih i nepreglednih prostora predstavlja početak urbanizacije zasada divljeg naselja koji je sa svojim granicama nedefiniran.

New Babylon – C. Nieuwenhuys

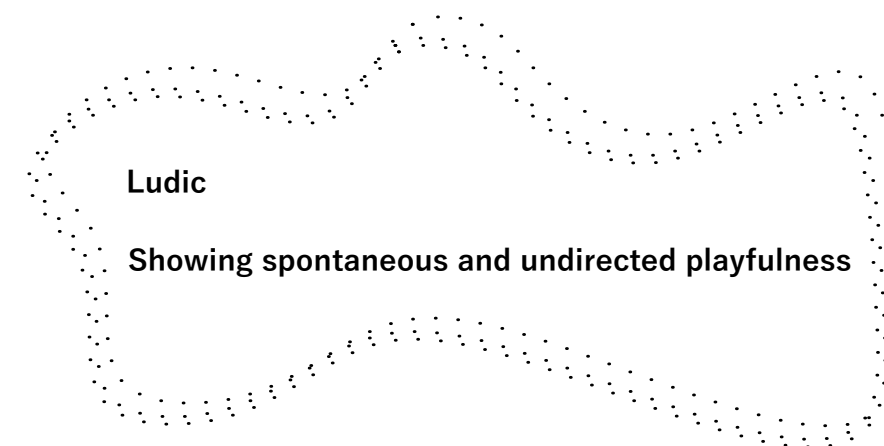
Na koji način arhitektura odnosno urbanizam može generirati usmjeren i kontroliran pokret a da u isto vrijeme ne ograniči slobodno kretanje i samovoljnost čovjeka pitanje je kojim se zaintrigiralo niz autora.

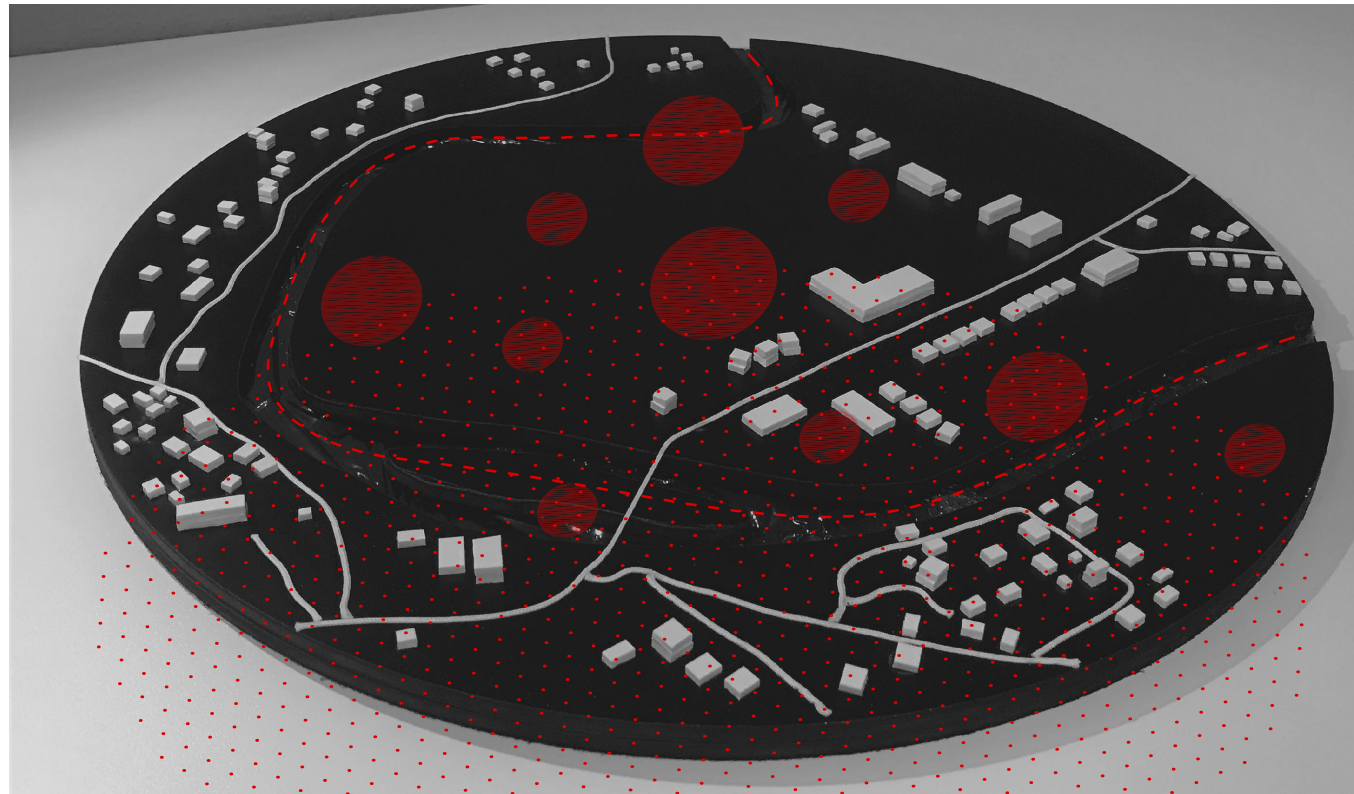
Nekad živopisno naselje Buna svojim je duhom nekada omogućavalo upravo to.

Kroz nekoliko suptilnih mikrolokacija priroda je pružala svoje ruke i ostavljala svojim korisnicima dovoljno slobode i taštine no teret vremena je nosio svoj danak.

"Mjesto koje ima 3 rijeke, a ne vidi ni jednu.."

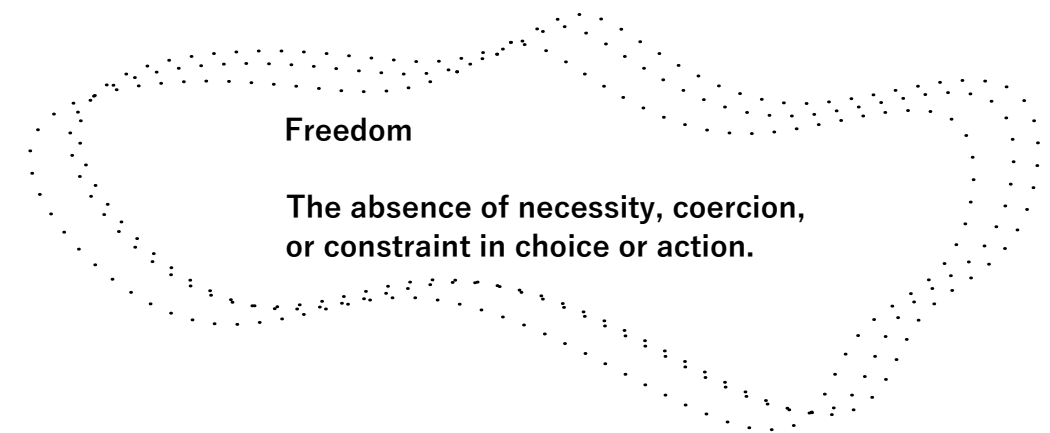
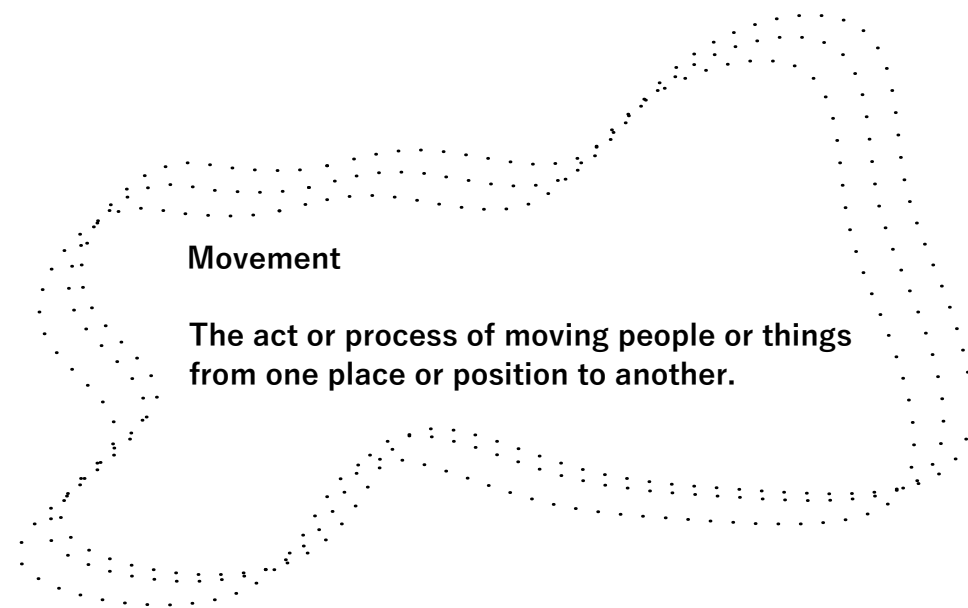
Tema kojom se projekt bavi je više od vraćanja života u jedan bivši lokalitet, ona se temelji na kreiranju novog identiteta primjerenom suvremenom čovjeku, nomadu i individualcu i time se razlikuje od stare matrice koju čuva u svojim korijenima.

"One must construct uninhabitable ambiences; construct the streets of real life, the scenery of daydreams, of attraction, force fields, and flows of desire."

E. Sussman

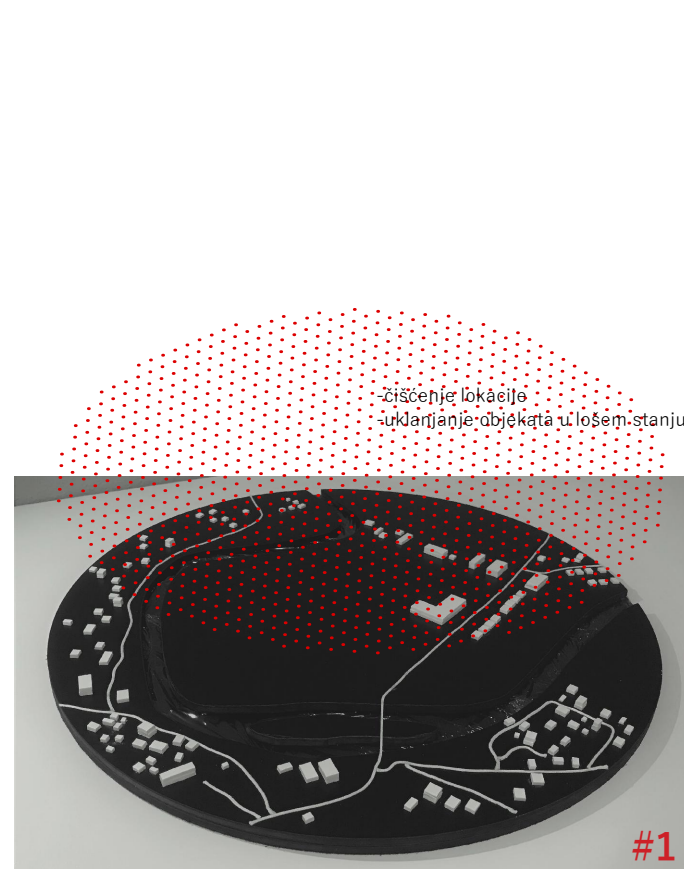
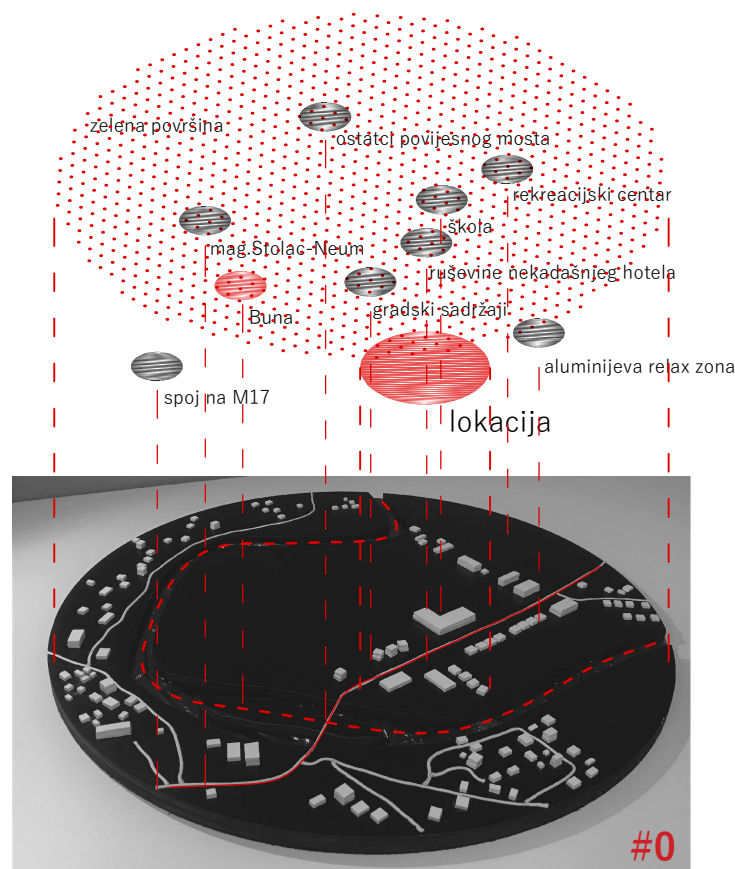
Bilo to kretanje robe, dobara, linija ili točaka u prostoru, čovjeka jučer i čovjeka danas, svega onoga što ga definira - projekt se bavi temom **vraćanja pojedinca ka njegovim suštinskim osjetilima** i maksimalnom intenziviranju istih u realnim okvirima koji su ostvarivi u bližoj budućnosti.

Nemoguć bez hvatanja i šireg obuhvata, projekt sagledava čitavu situaciju i nju predvodi u **mjerilo čovjeka**.

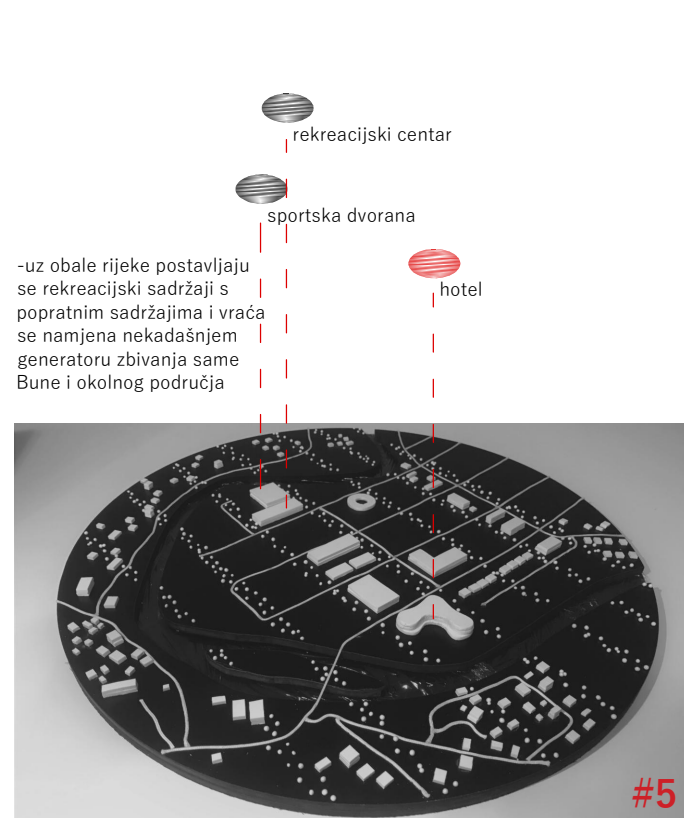
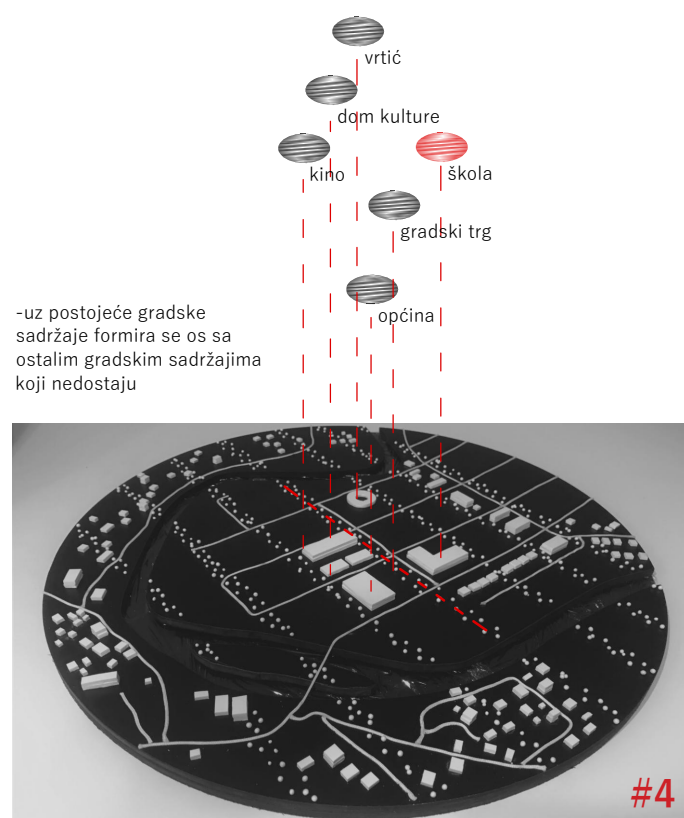
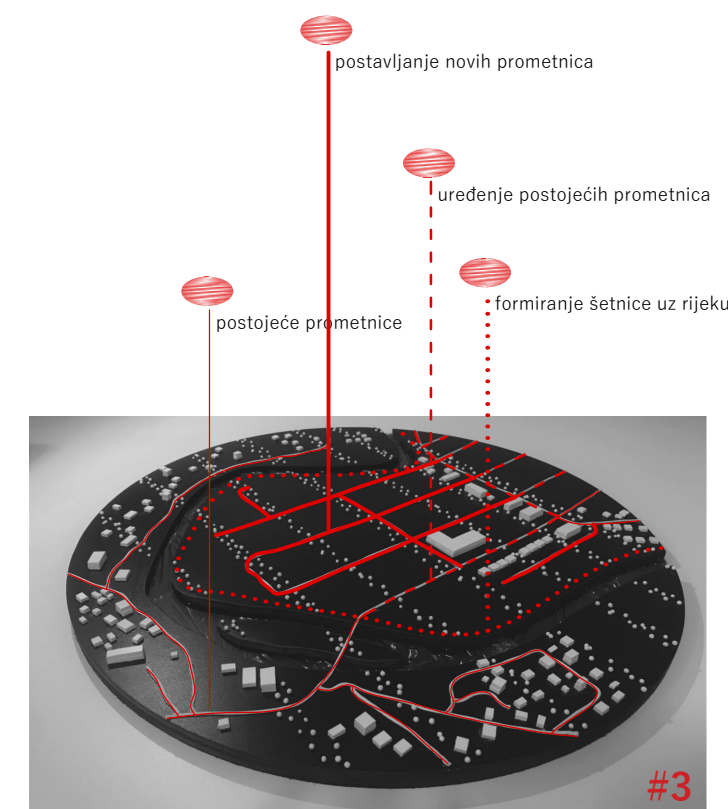
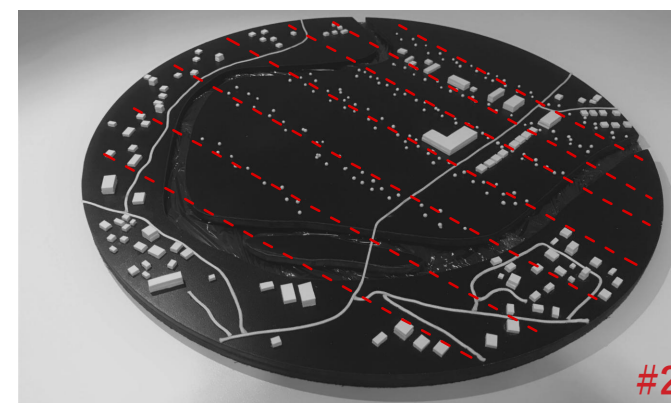
Zbog toga se neophodno intervenira na čitav poluotok postavljajući kvalitetnu matricu koja se može i šire eksponirati.

Formiranjem grida na najefikasniji način stvaramo nove ulice, a uz rijeku se postavlja šetnica dok se na njihovim spojevima dobivaju rekreativne površine i prostori za druženje.

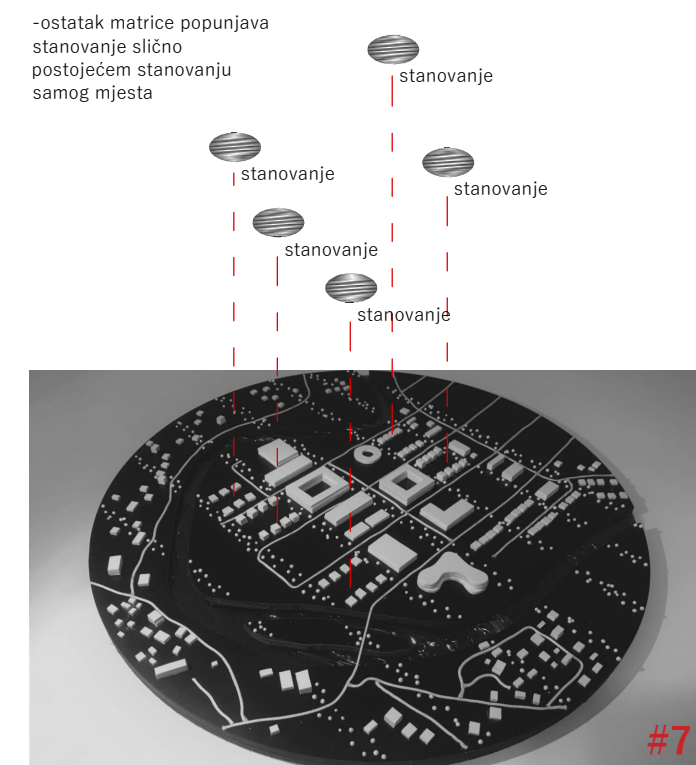
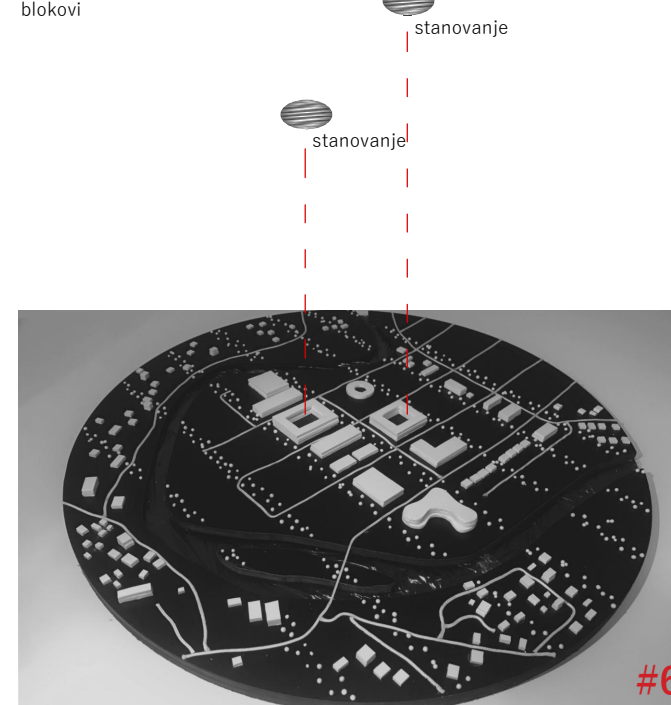
Posljedično tome, dodavajući sadržaj na za to prikladnim točkama stvaramo GRAD.

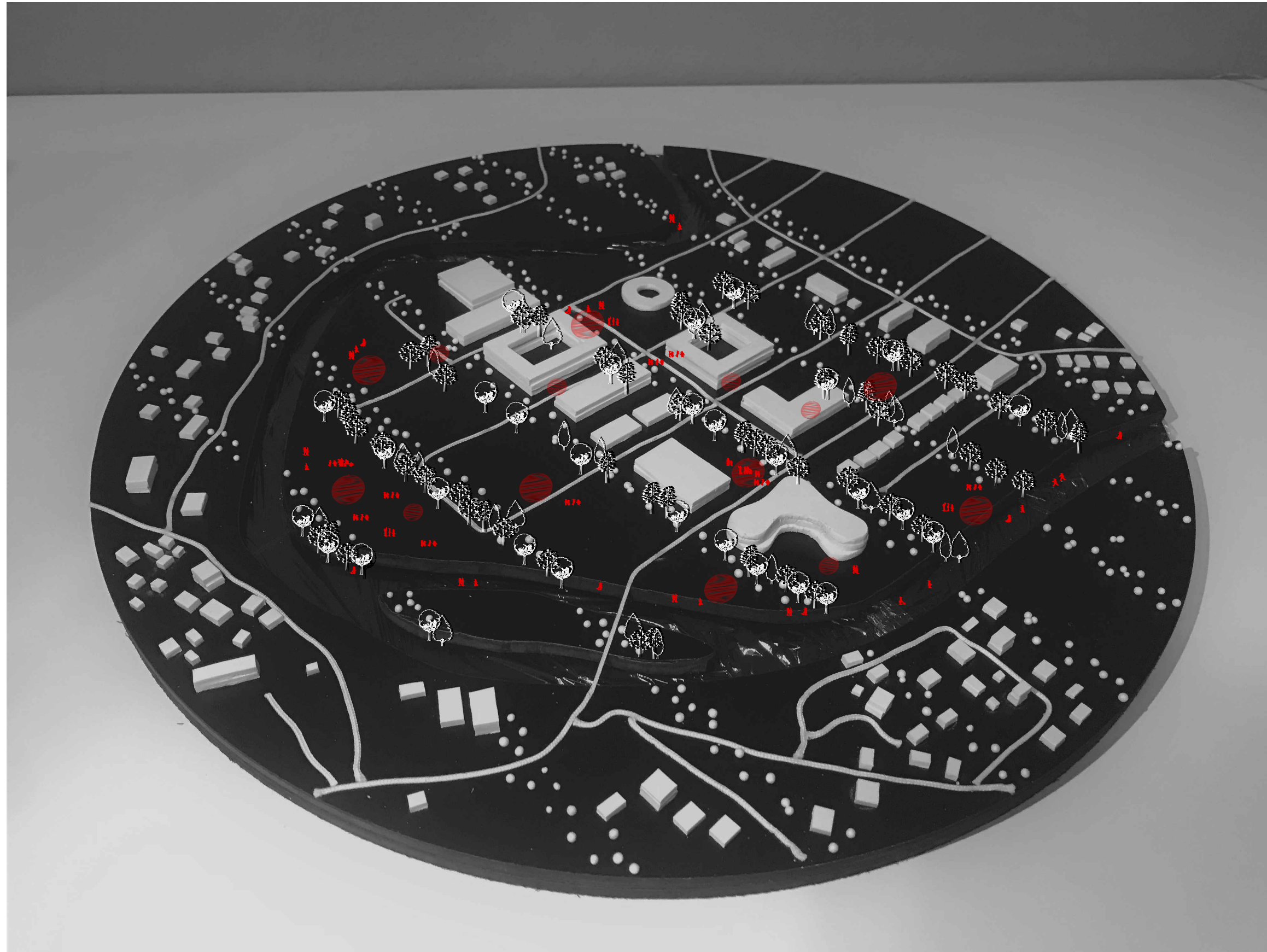

-prirodom utjecati na urbanizam
-formiranje grida pomoću traka zelenila koje povezuju Bunu

-uz već formiranu gradsku os postavljaju se mali stambeni blokovi

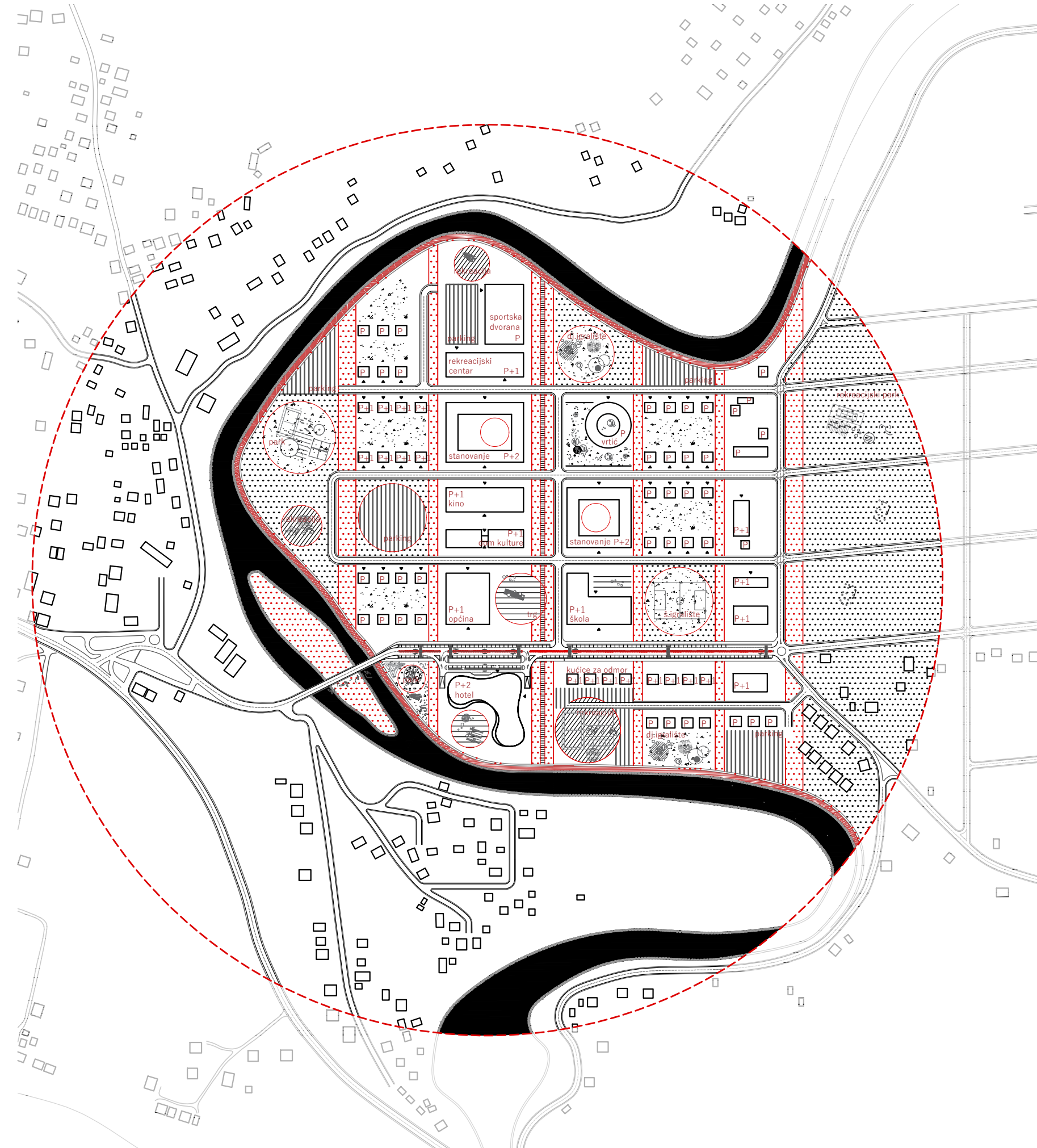
"The project of New Babylon only intends to give the minimum conditions for a behaviour that must remain as free as possible.

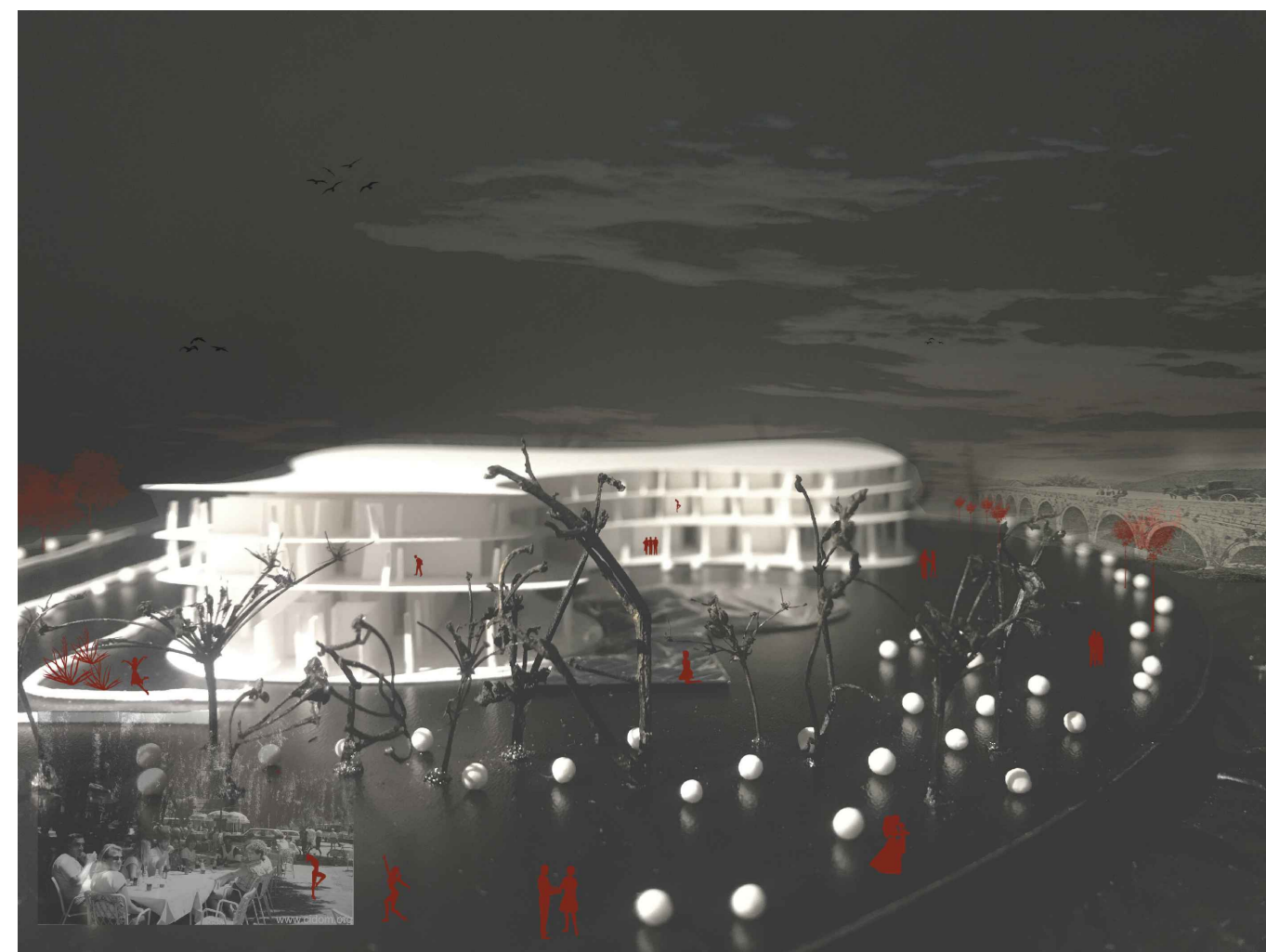
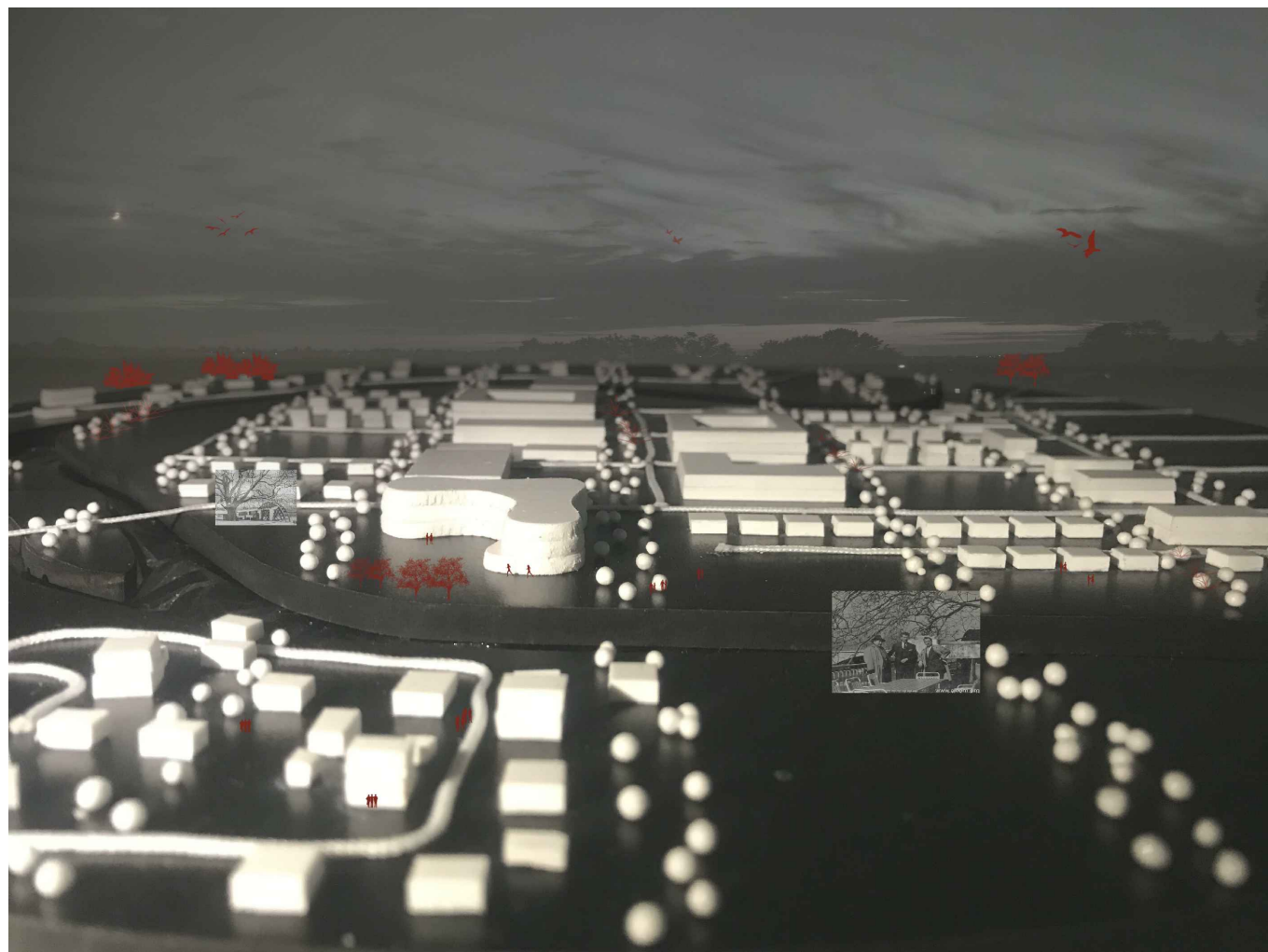
Any restriction of the freedom of movement, any limitation with regard to the creation of mood and atmosphere, has to be avoided.

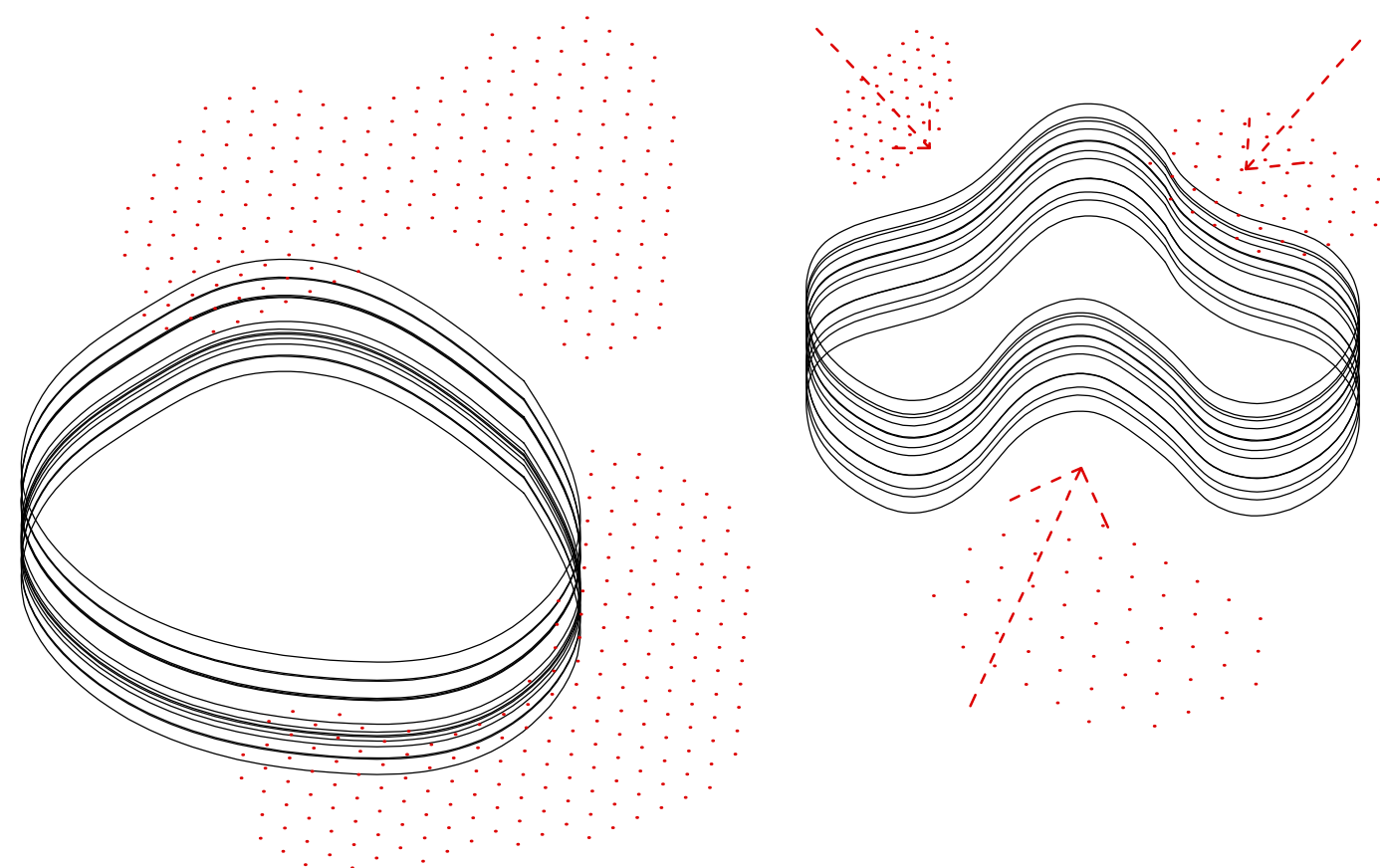
Everything has to remain possible, all is to happen, the environment has to be created by the activity of life, and not inversely. "

Constant Nieuwenhuys

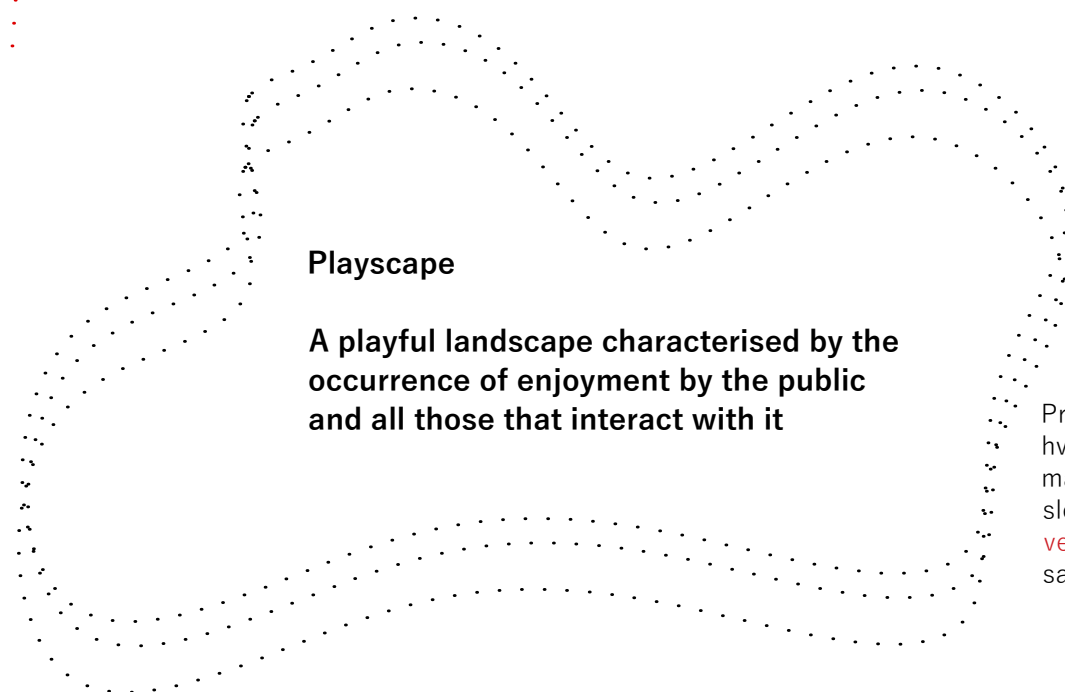

"Bodies not only move in, but generate space produced by and through their movements. Movements of dance, sport and war are the intrusions of events into architectural spaces. At the limit, these events become scenarios or program.. independent but inseparable from the spaces that enclose them."

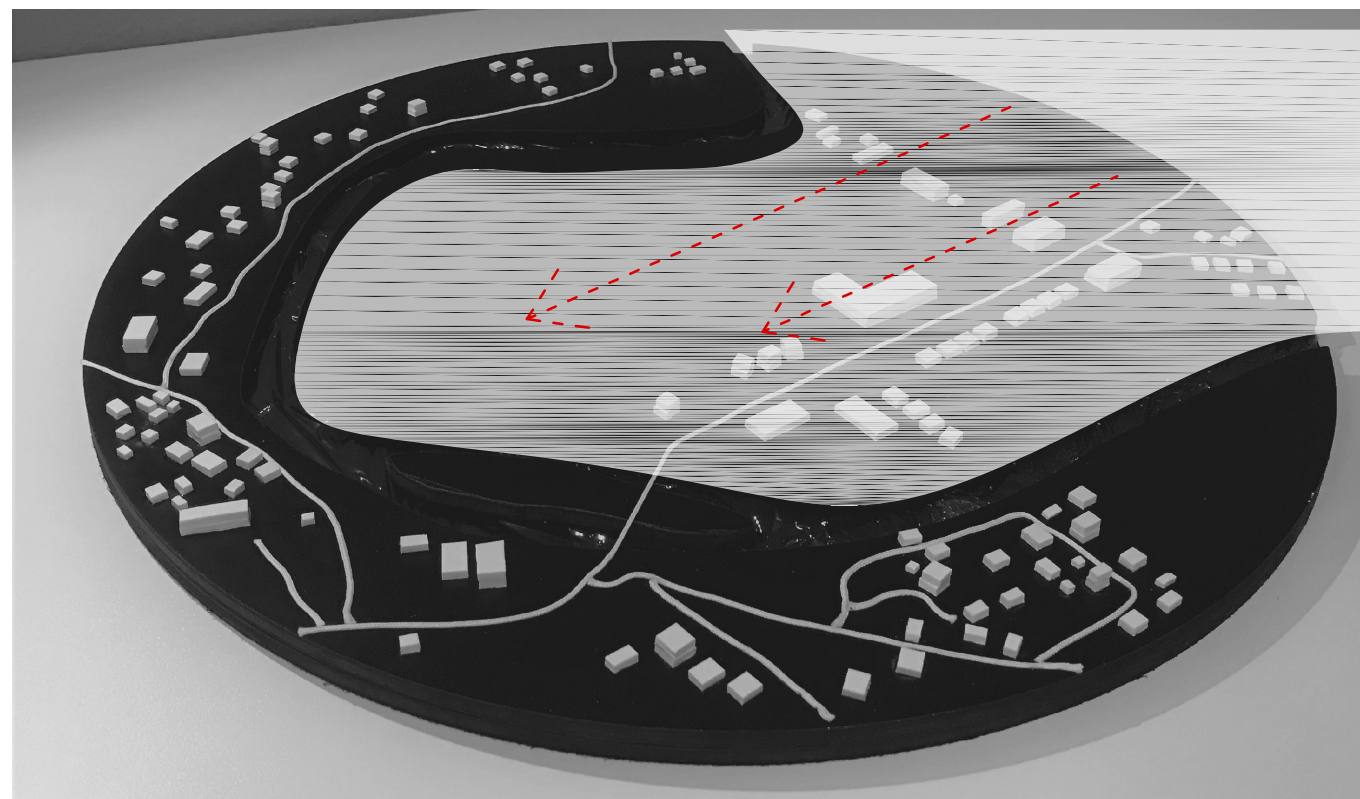
B. Tschumi

Playscape

A playful landscape characterised by the occurrence of enjoyment by the public and all those that interact with it

Prilagođavanjem oblika terenu i parceli hvataju se sve kvalitetne vizure i ostvaruje maksimalno osunčanje te se itenzivira sloboda ljudskog kretanja. Ona se prenosi iz većeg u manje i iz manjeg u veće mjerilo sagledavajući bilo koji dio nove situacije.

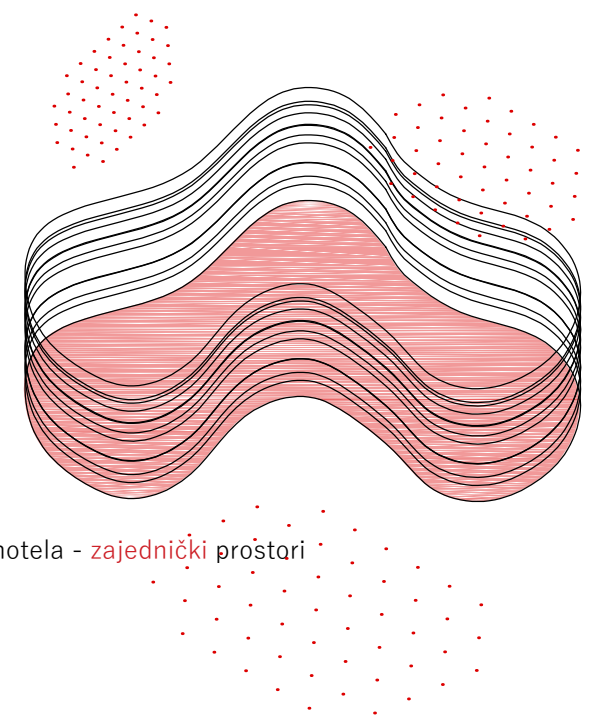

Gradeći hotel, kao točku koja spaja mlade i stare, lokalce s turistima dobiva se idealno polazište ka još većem razvoju.

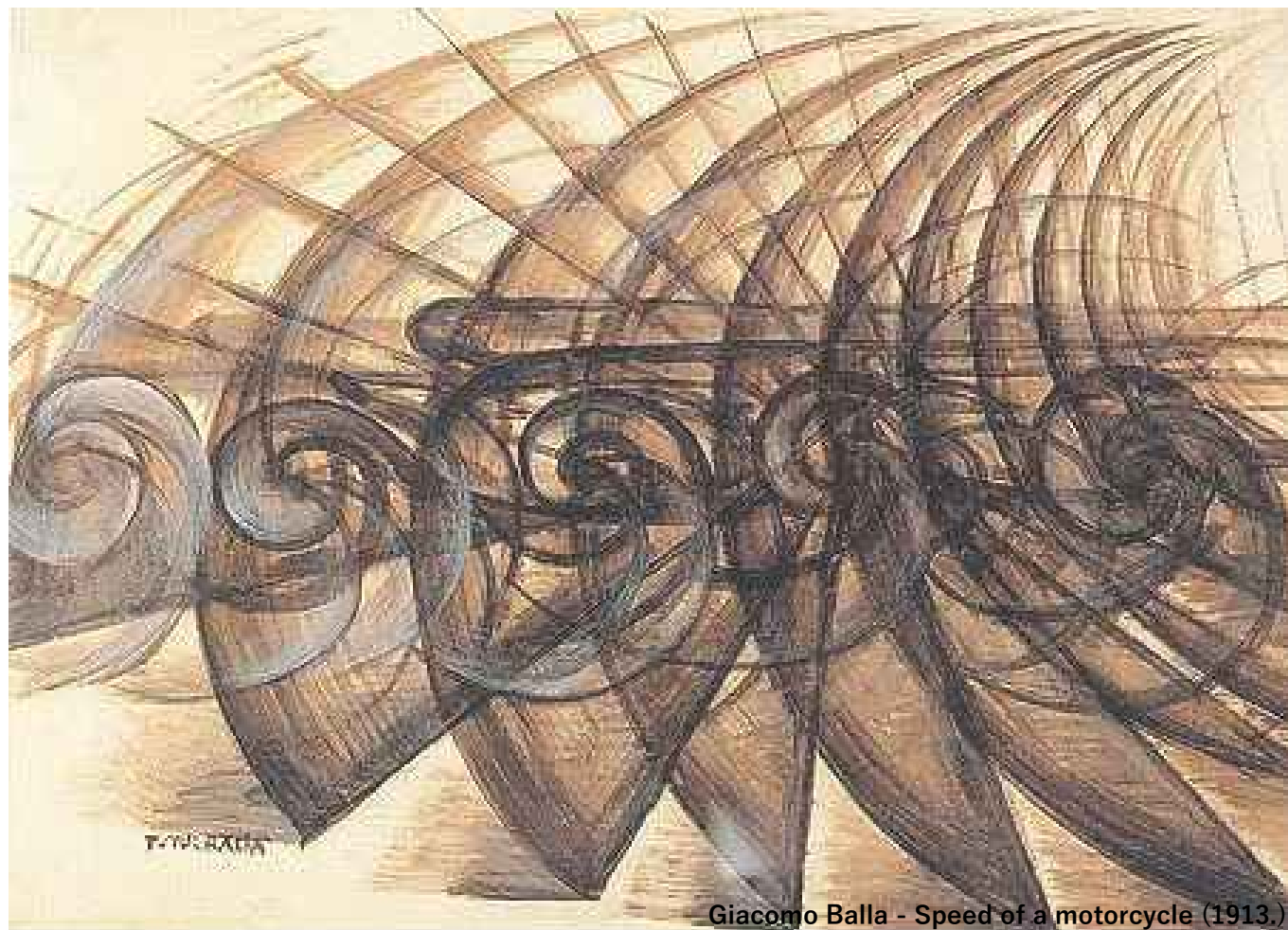
Čitav parter hotela se ostavlja za lobby koji se nakon temeljite analize ispostavio kao jedno od rijetkih preostalih sredstava koje može konkurirati novim low budget tipovima turizma.

Upravo lobby sa svojim scenarijima postavlja ono oblikovno kao temu, lijepo kao scenarij, biti viđen kao želju i motiv arhitektonskog uzbuđenja te se upravo on sa svim svojim svojstvima vraća ka jednoj iskonskoj čovjekovoj potrebi, potrebi za **socijalizacijom**.

Buna na Buni je stoga svojevrsan **revolt** otuđenju ljudi i otuđenja mjesta, iznova spajajući sve tipove korisnika na najneočekivanijim (ne)mjestima.

parter hotela - zajednički prostori

Manipuliranjem višestrukih linija kretanja i linija sadržaja isprepliću se i događanja koja vrlo lako prevode rutinu i zanimljivu svakodnevicu.

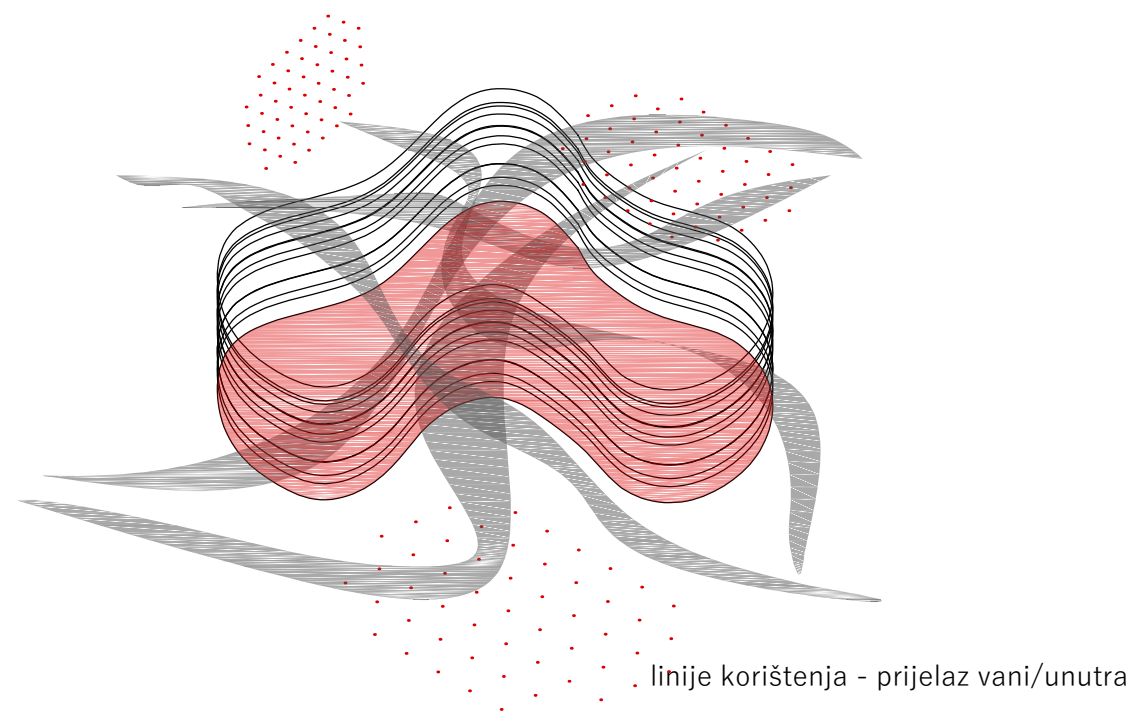
Njihova sjecišta postaju novi mikrosvijet, mjesto susreta i razmjene informacija.

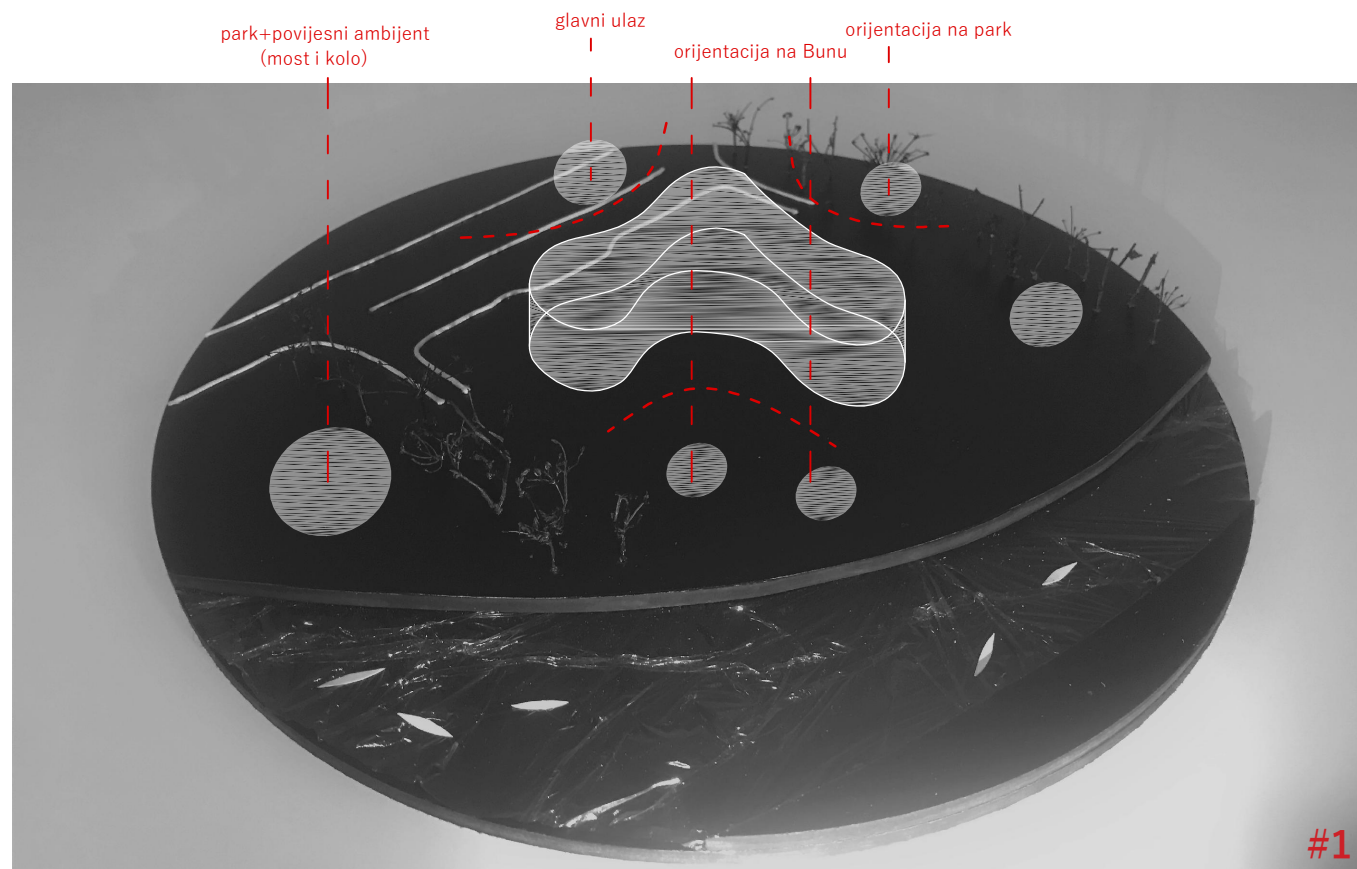
Gledajući širu sliku formiraju se tkz. centri.

Svi oni na situaciji gravitiraju prema onome **nedokučivom** centru koje naizgled može biti na spoju rijeke i šetnice, u centru parka,...

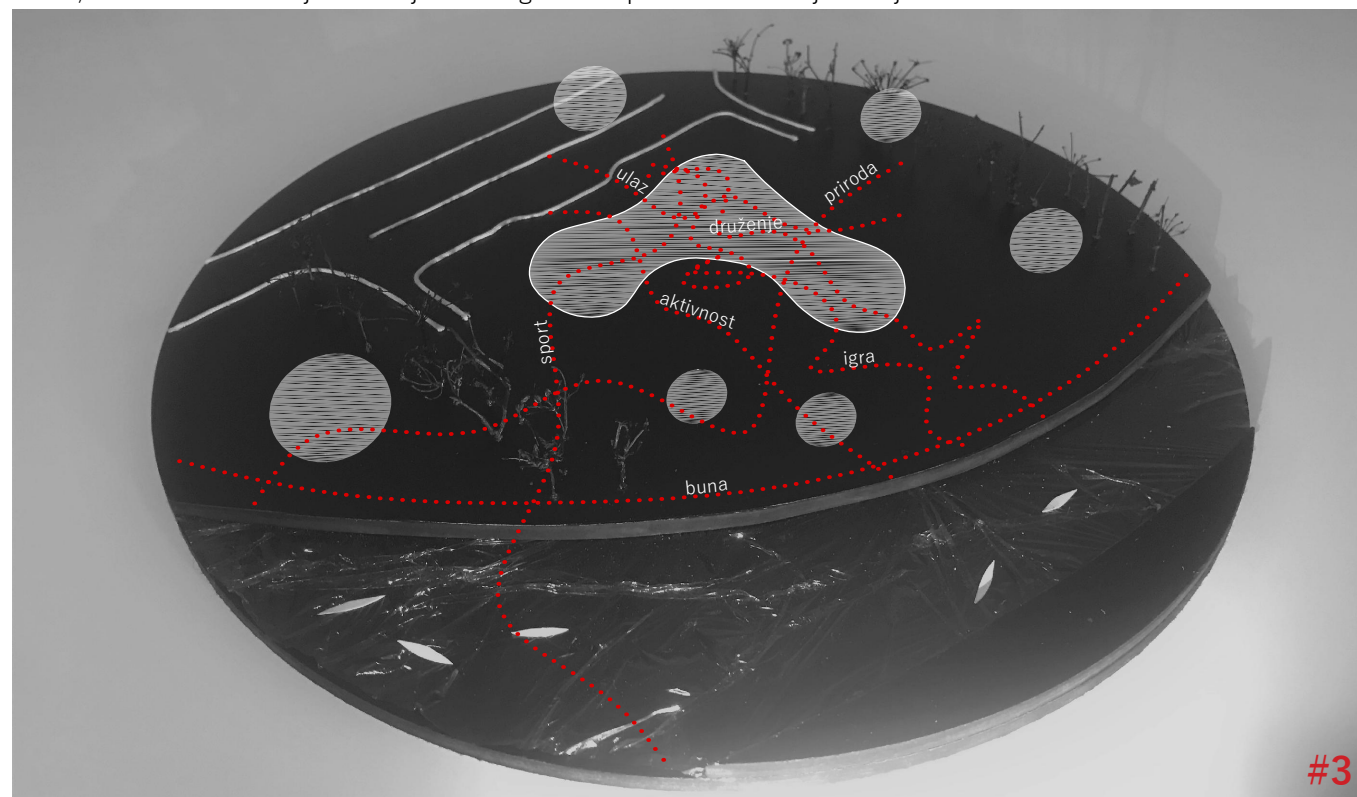
Krajnjih je točaka mnogo i javljaju se nepravilno na matrici.

Ta činjenica u potpunosti odražava **suvremeni način života** i sve to skupa čini dio puno većeg ciklusa kojim je beskrajni prostor svakodnevnih aktivnosti u potpunosti obuhvaćen.

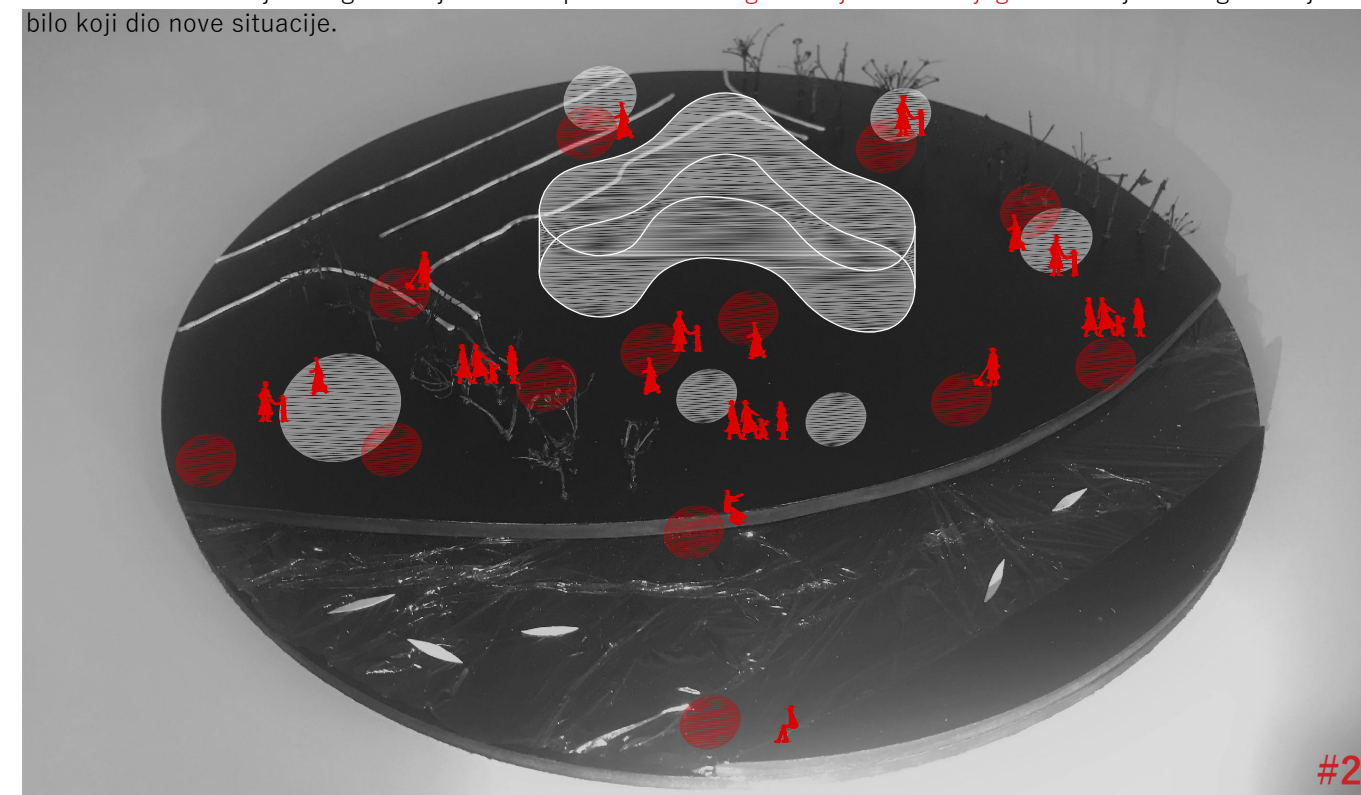

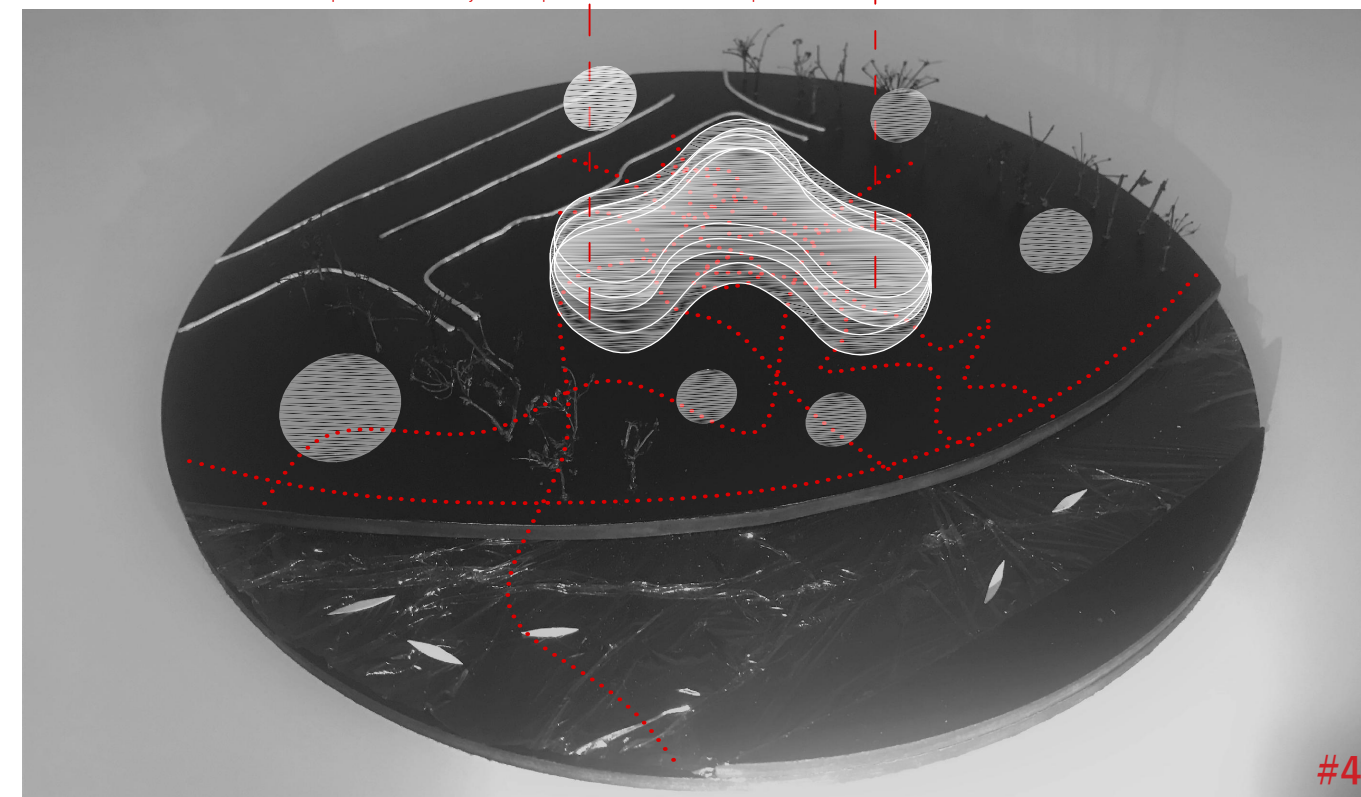
Uzimajući u obzir čovjekovo nesputano kretanje u prirodi, postavljaju se fluidne linije kretanja koje vode do same Bune, te uz sebe formiraju sadržaje kao odgovor na potrebu za socijalizacijom.

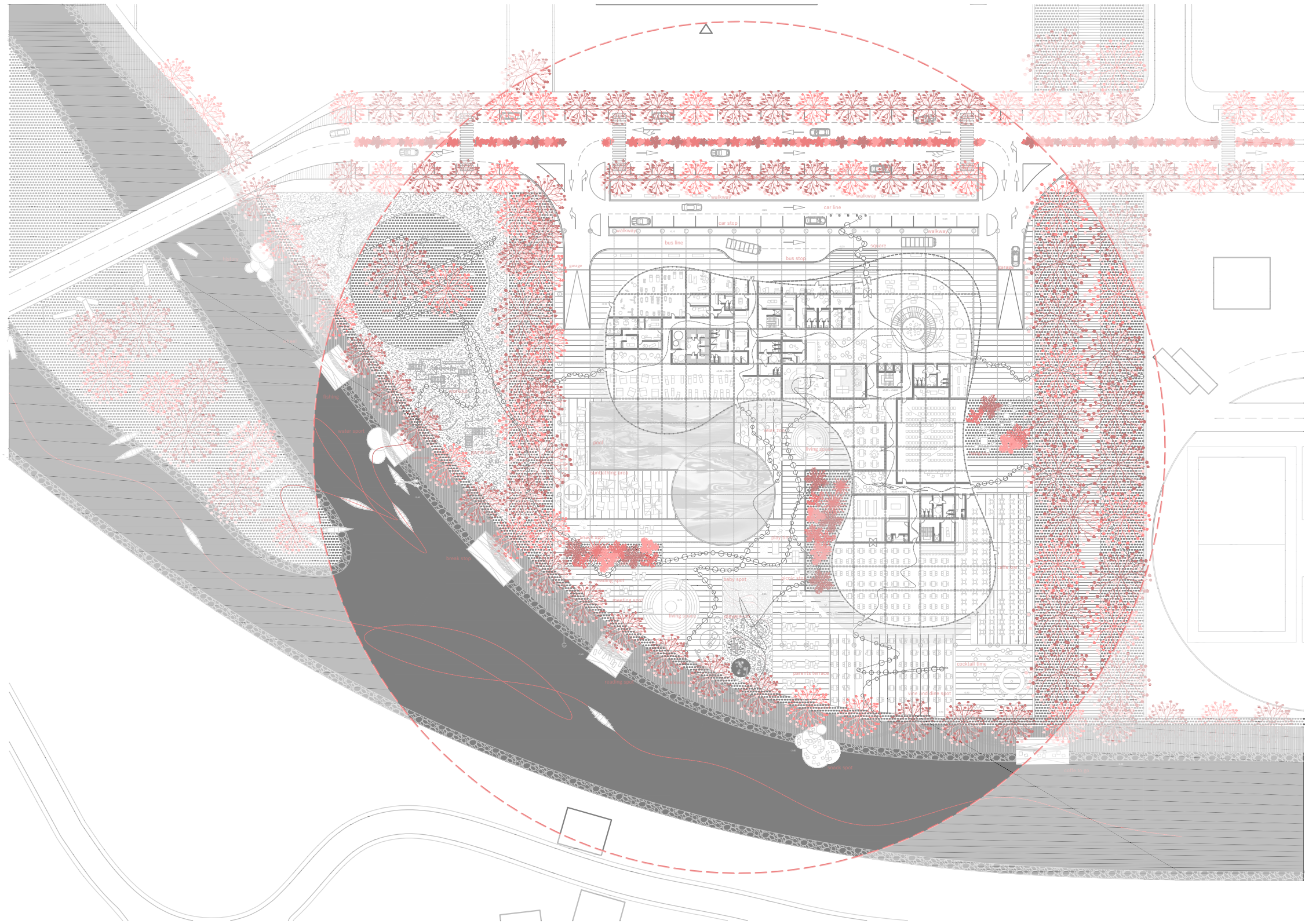

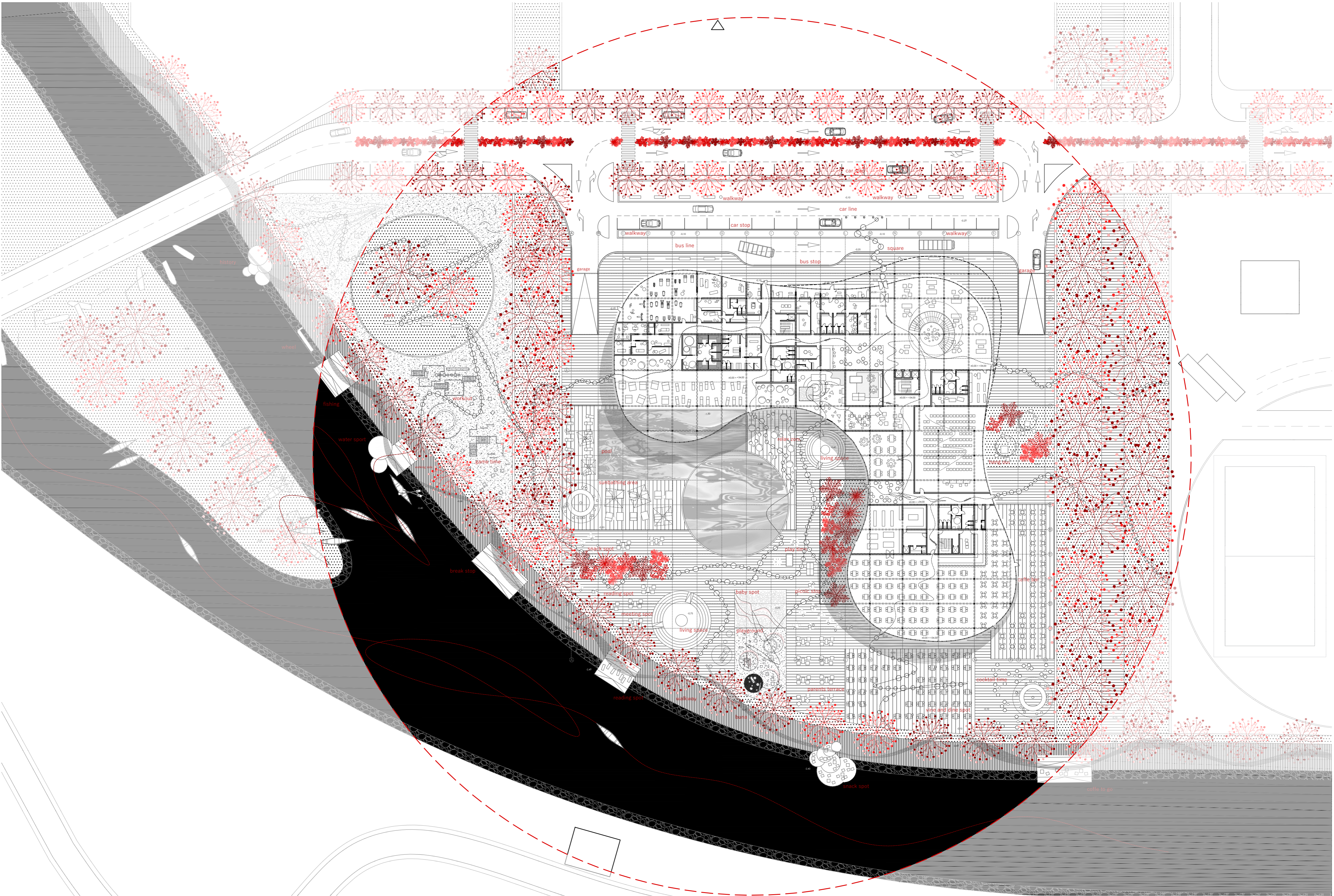
Prilagođavanjem oblika terenu i parceli hvataju se sve kvalitetne vizure i ostvaruje maksimalno osunčanje te se itenzivira sloboda ljudskog kretanja. Ona se prenosi iz većeg u manje i iz manjeg u veće mjerilo sagledavajući bilo koji dio nove situacije.

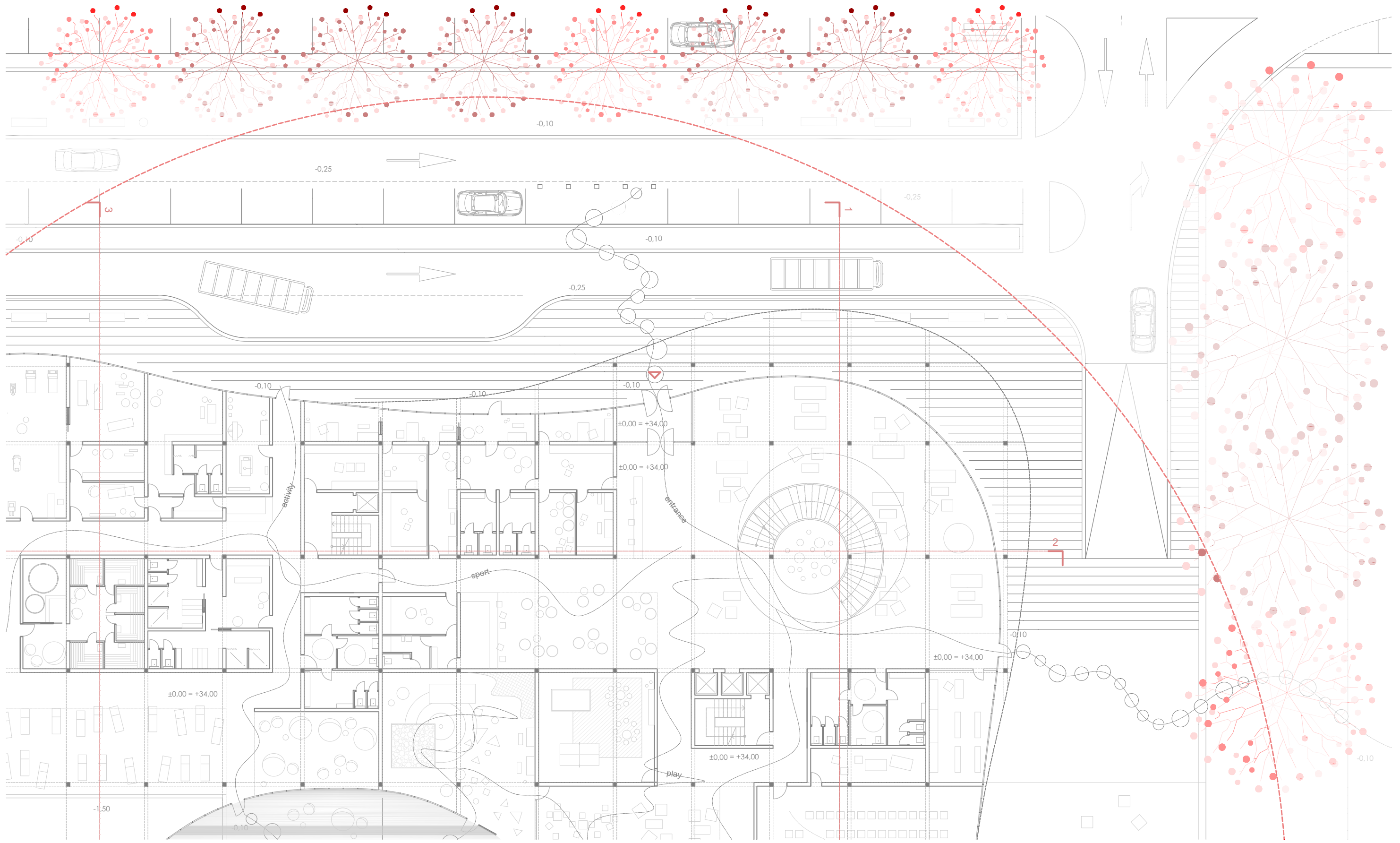

parter hotela-zajednički prostori-volumen se širi prema Buni | smještaj hotela

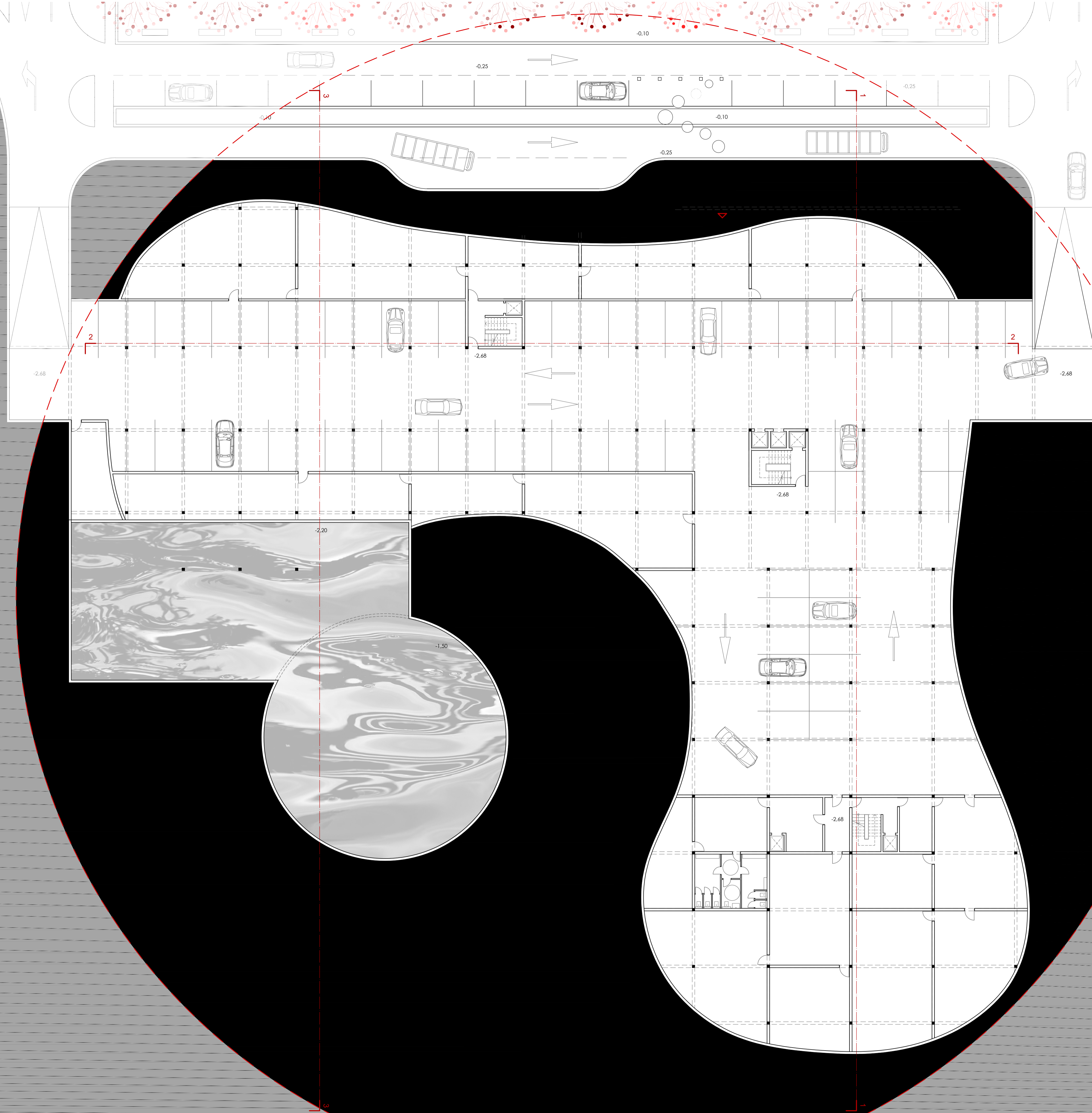

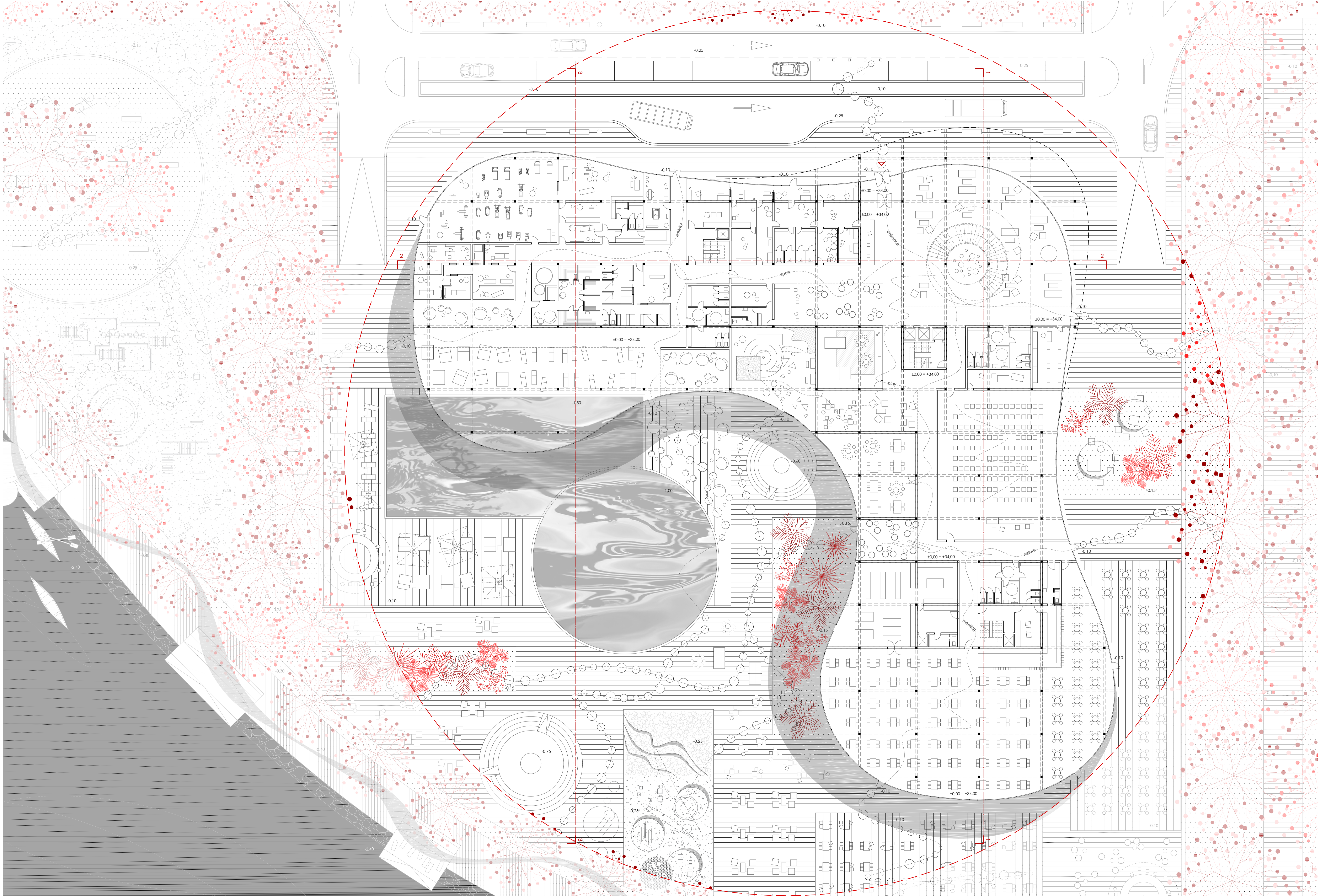

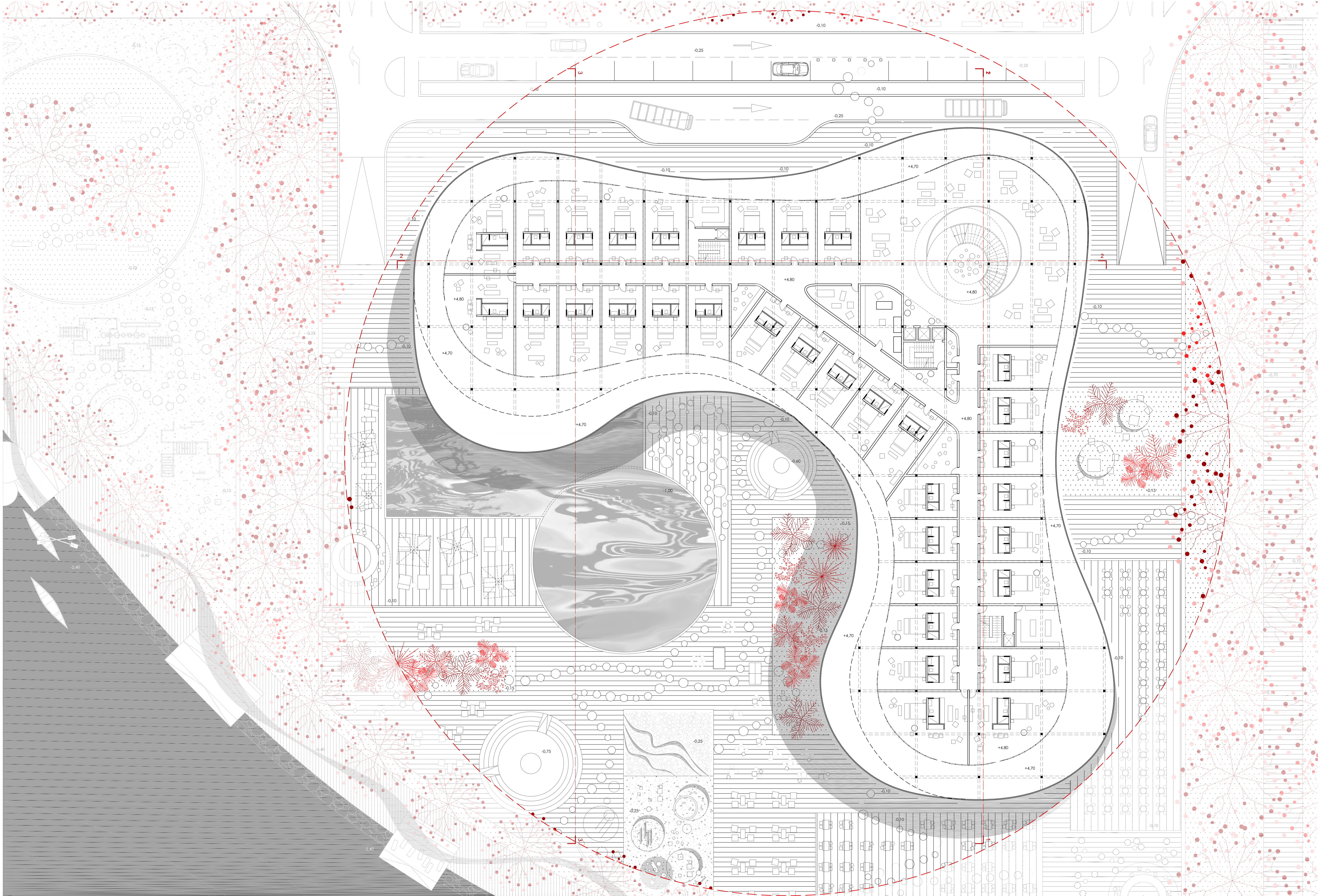

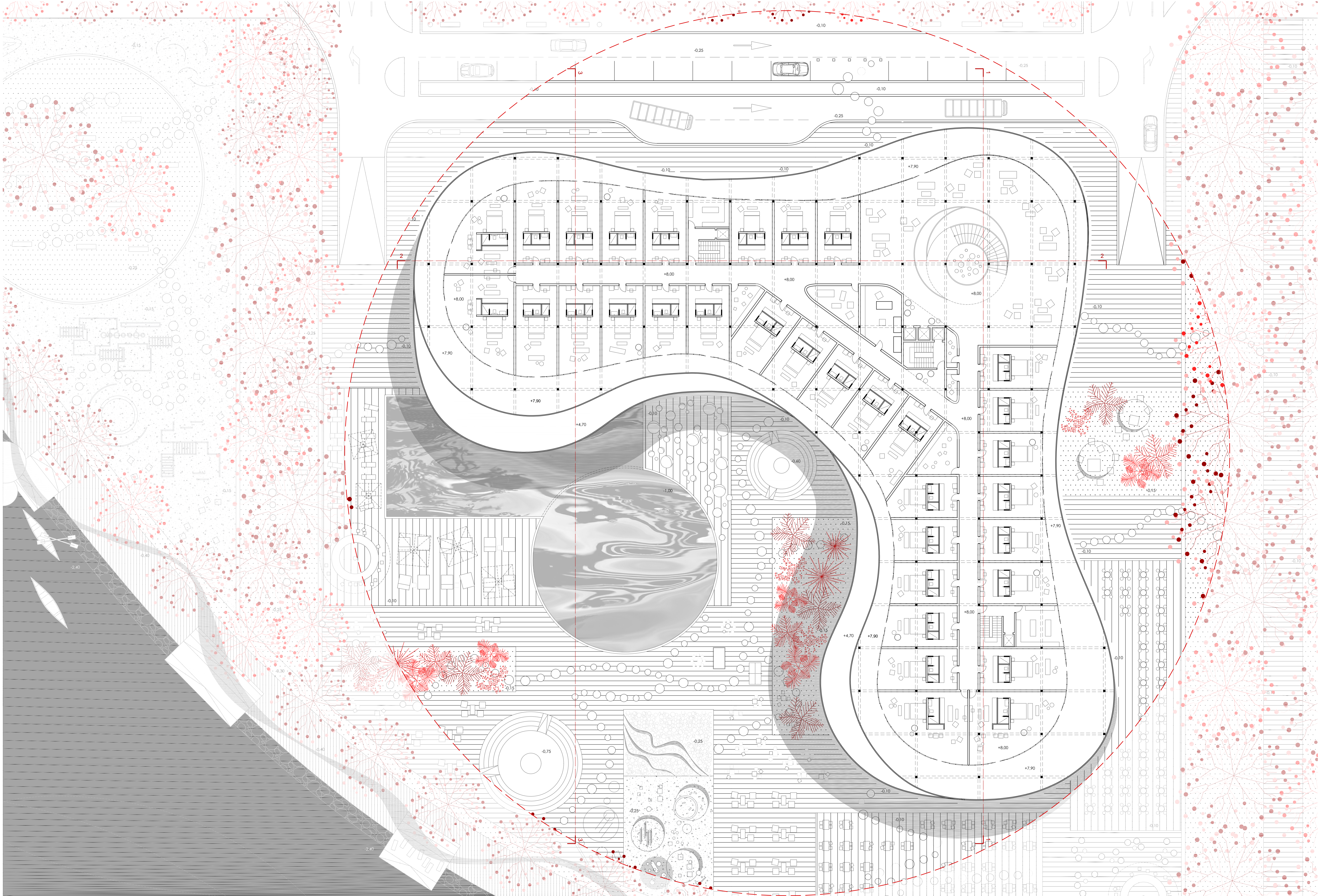

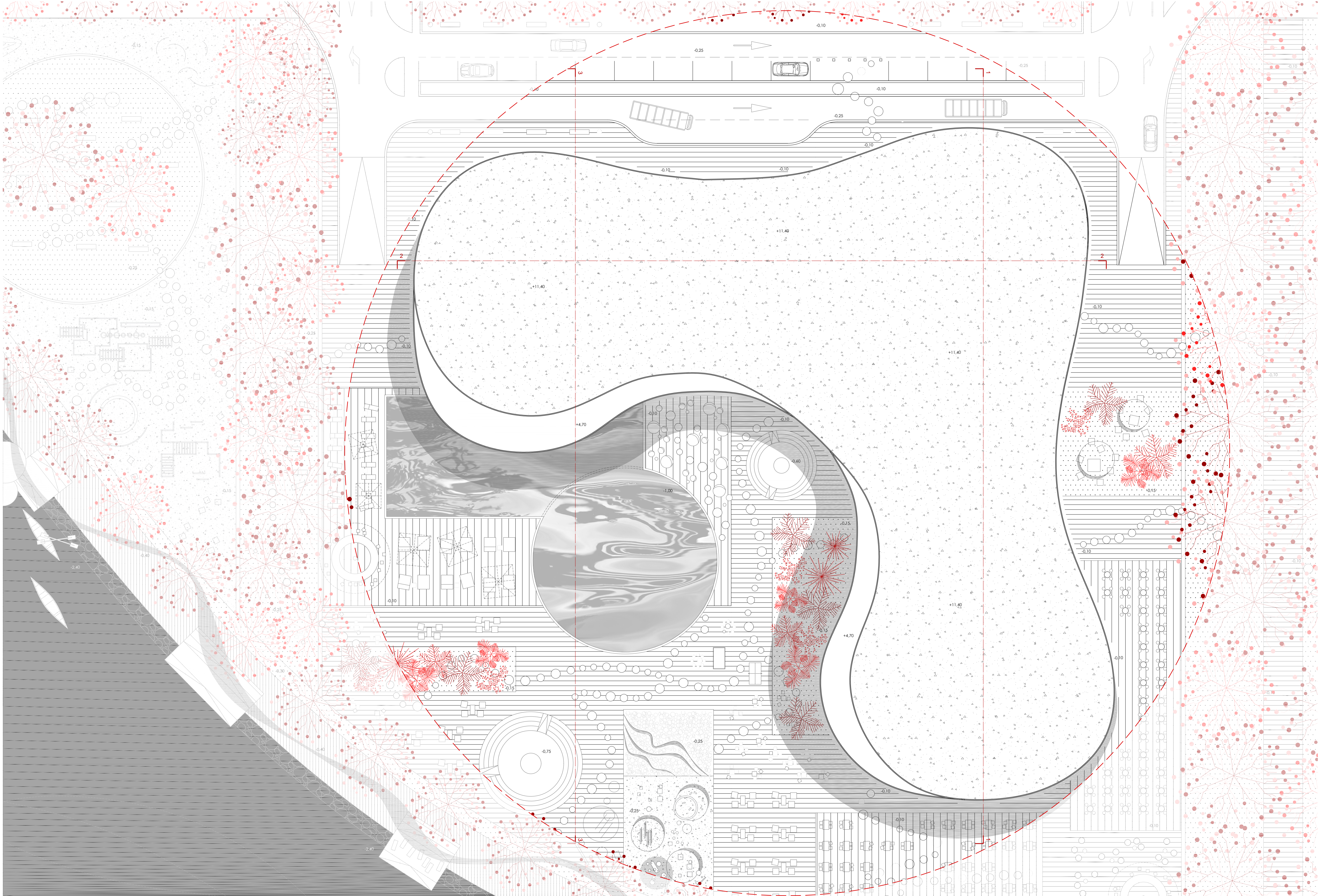

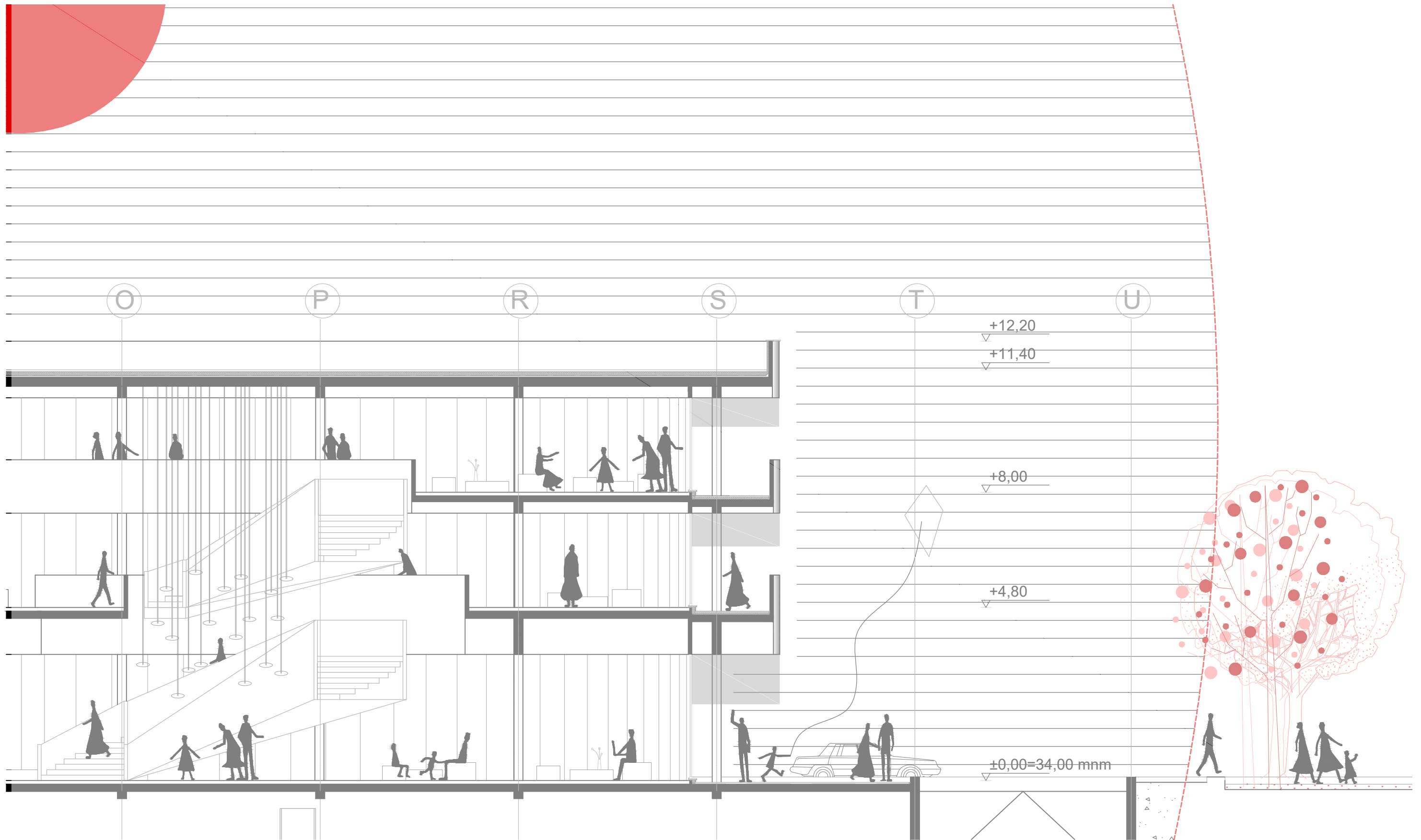

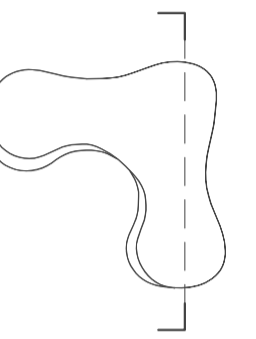
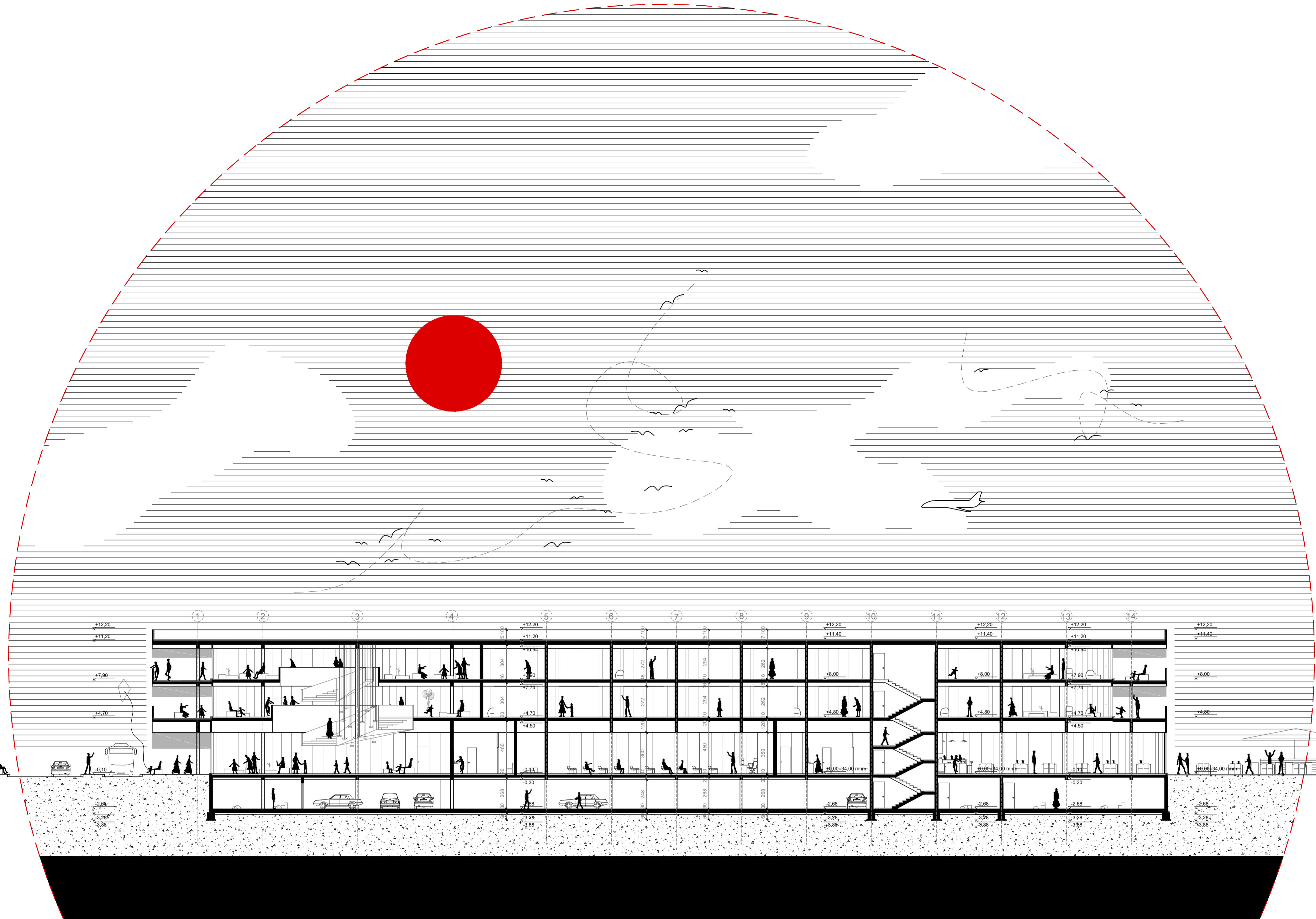

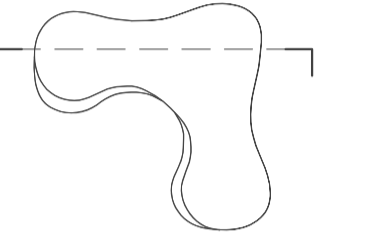
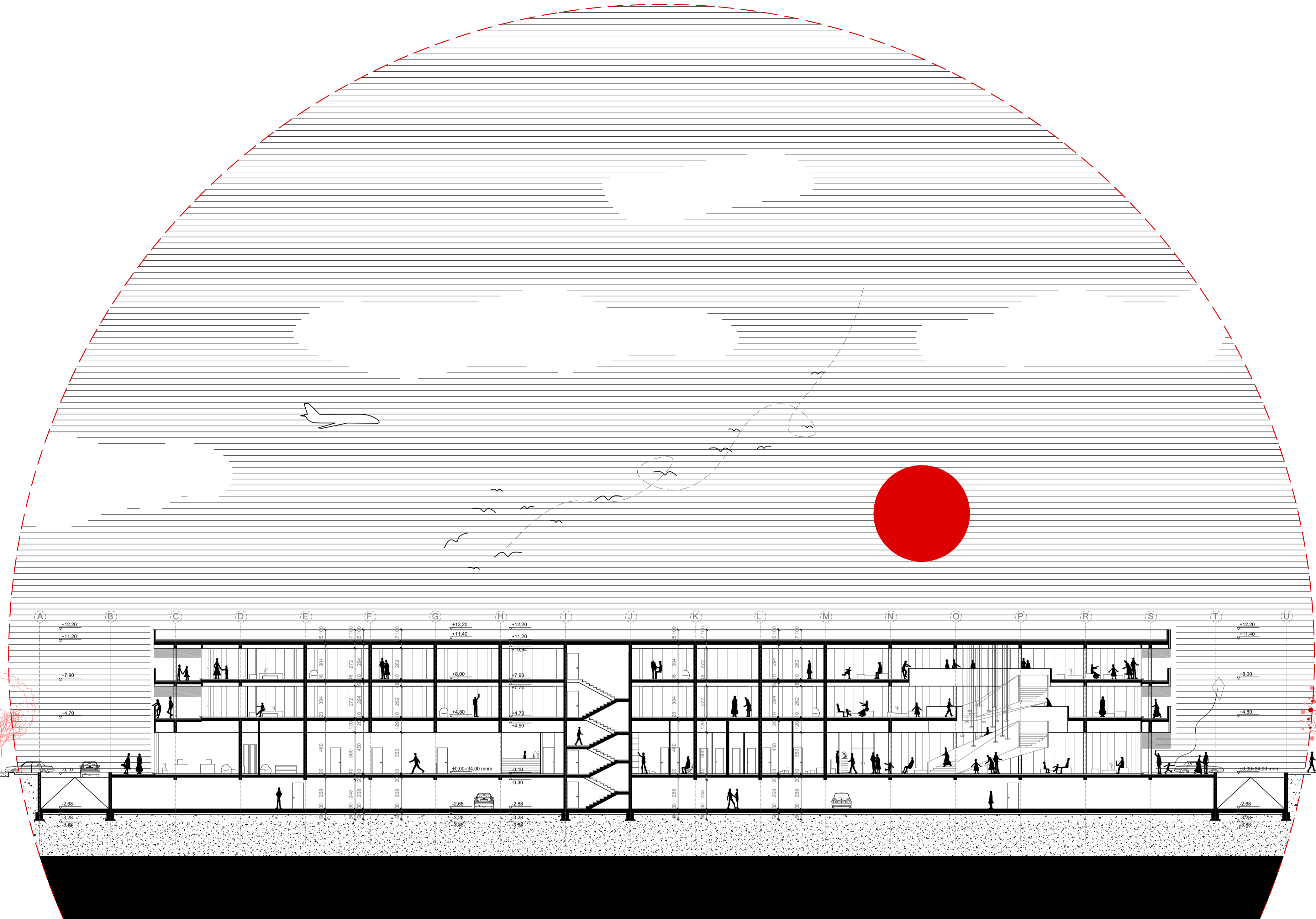

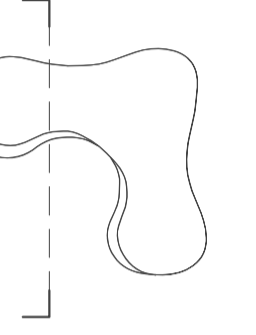
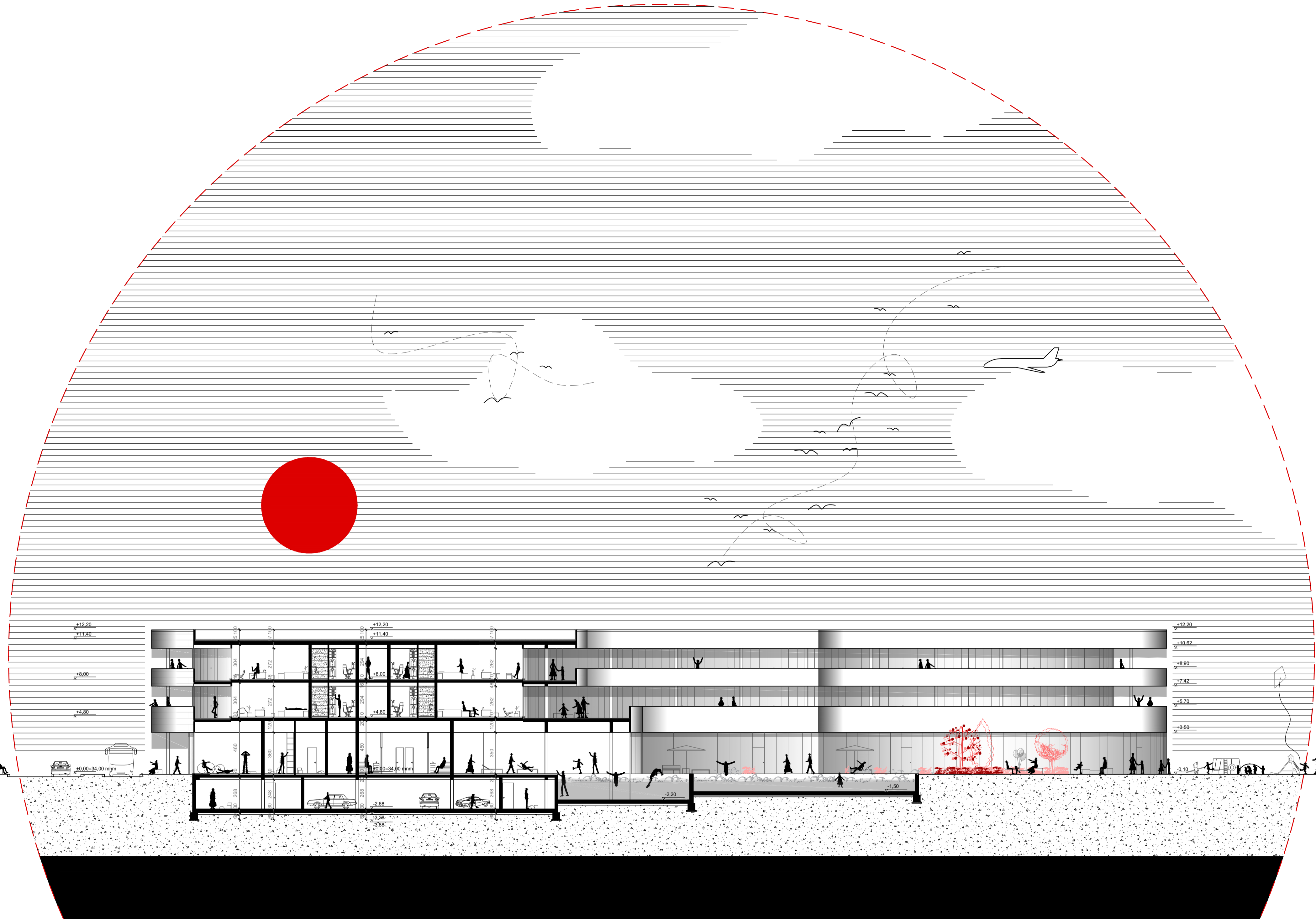

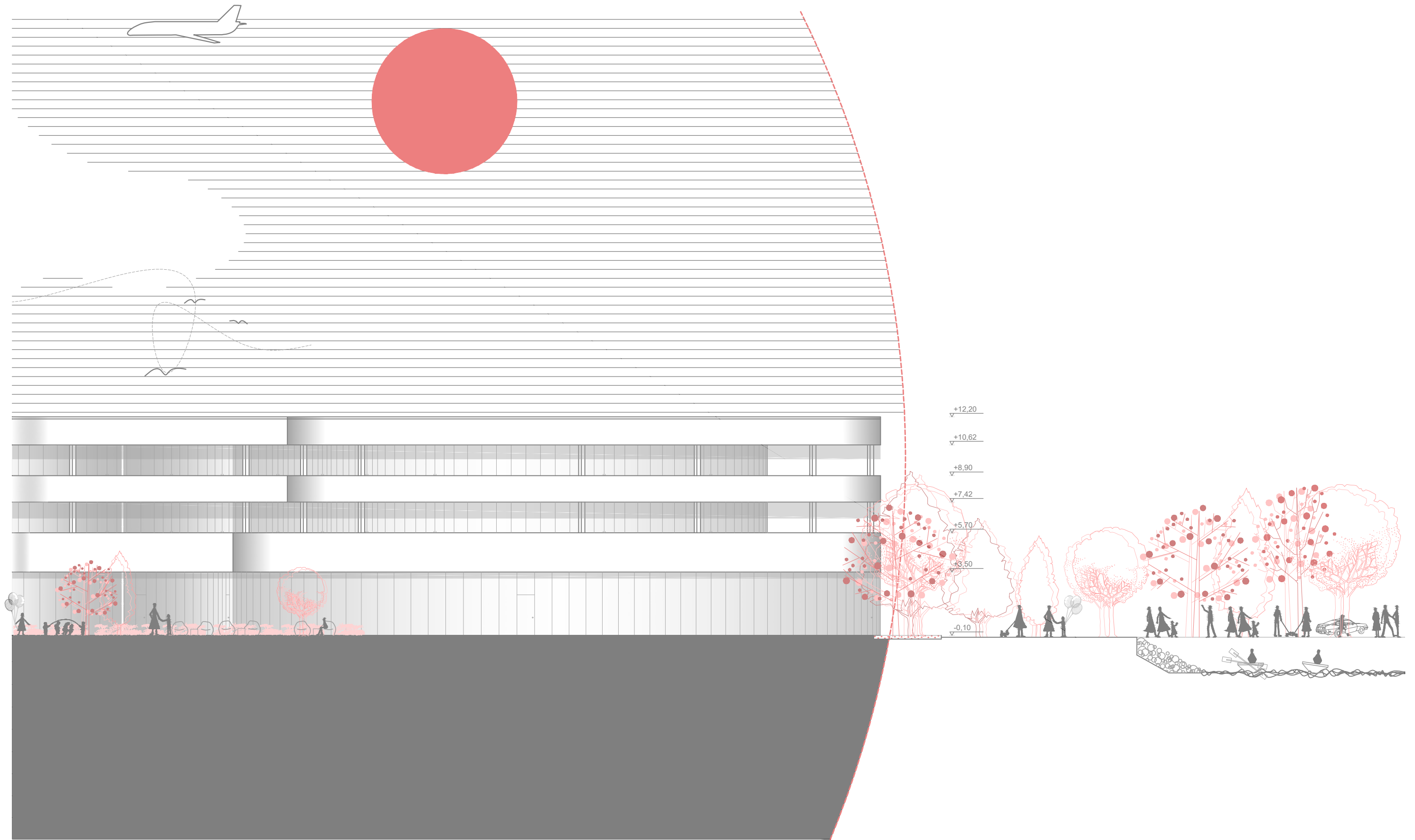

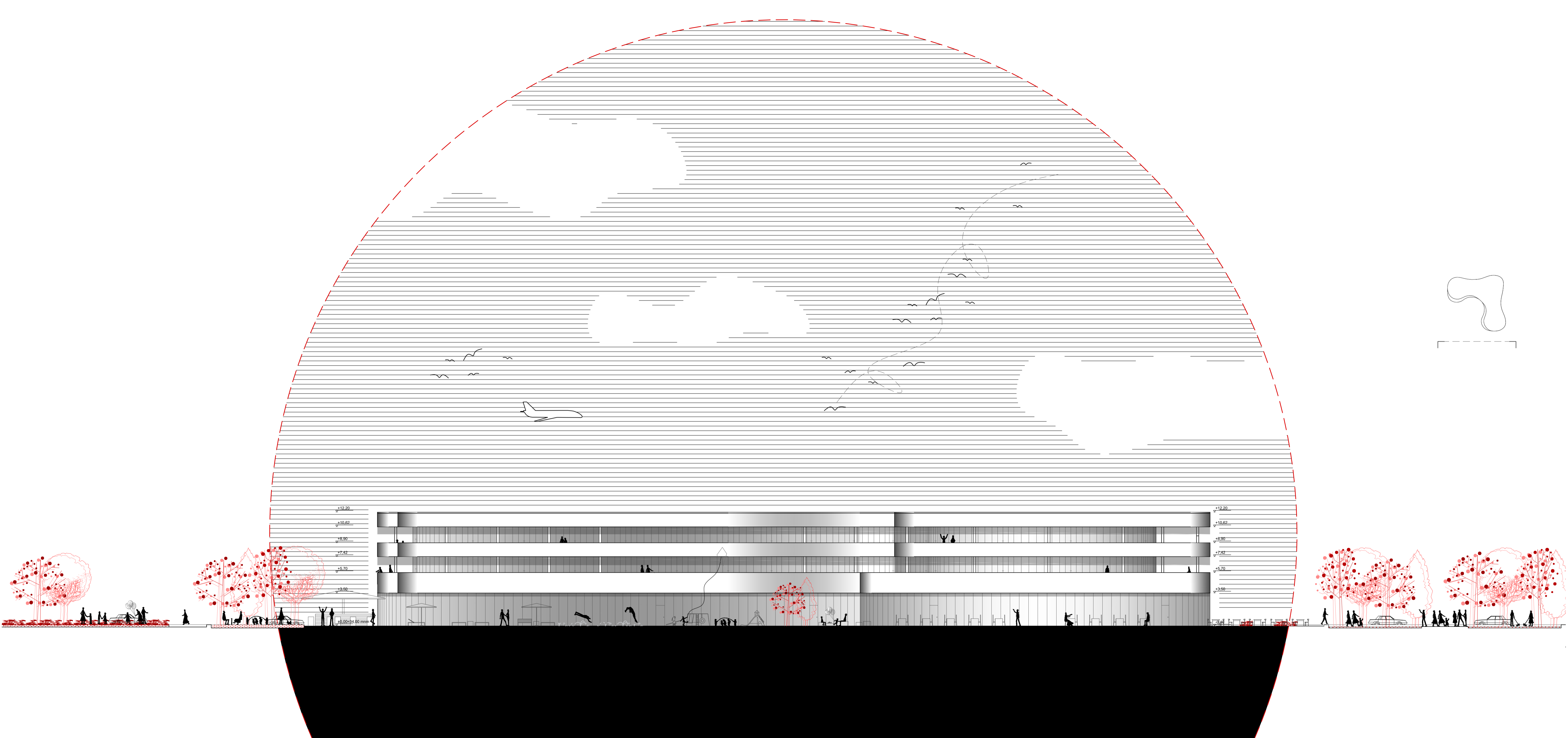

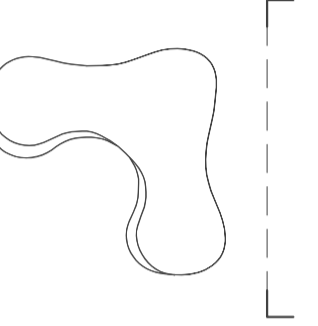
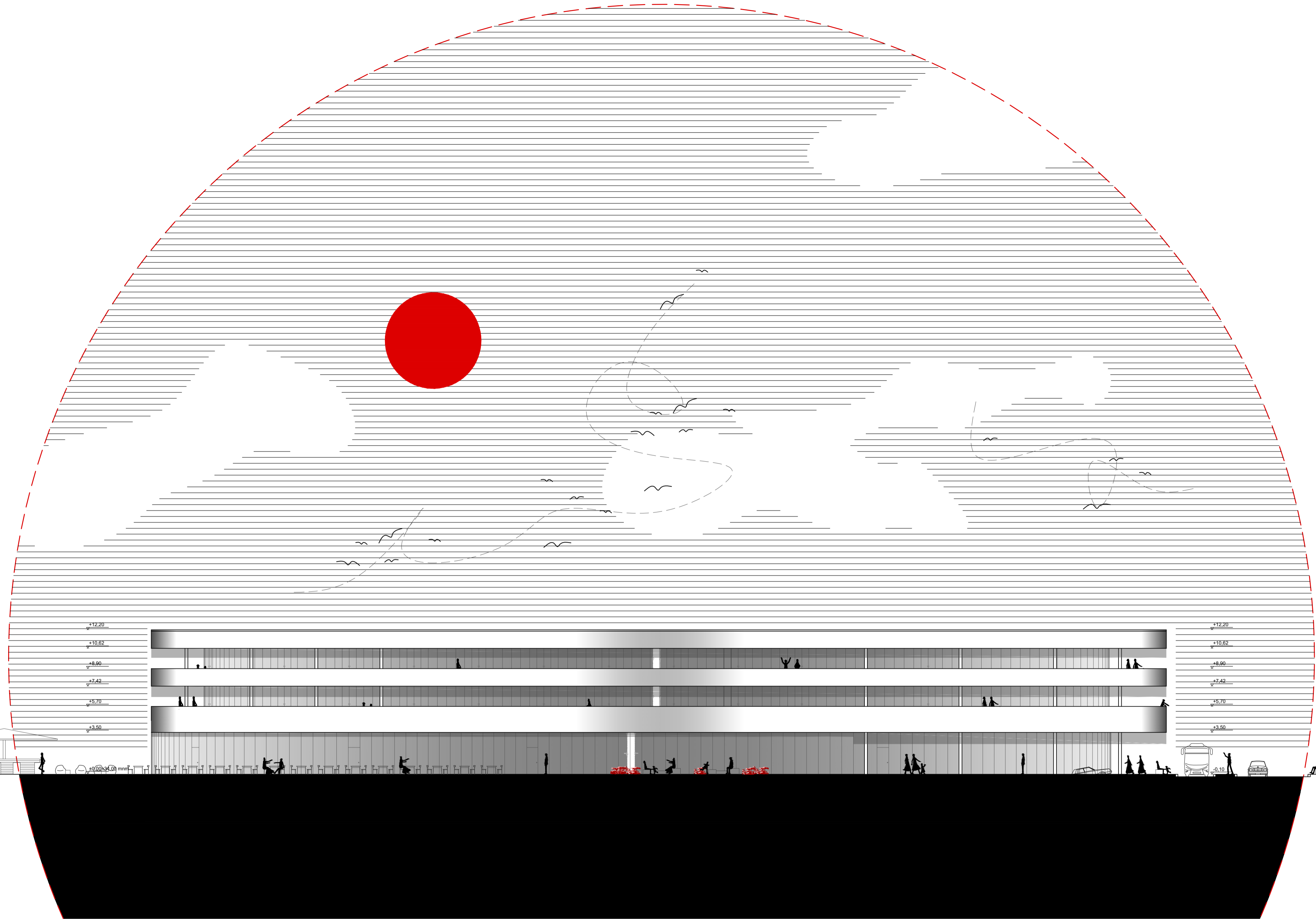

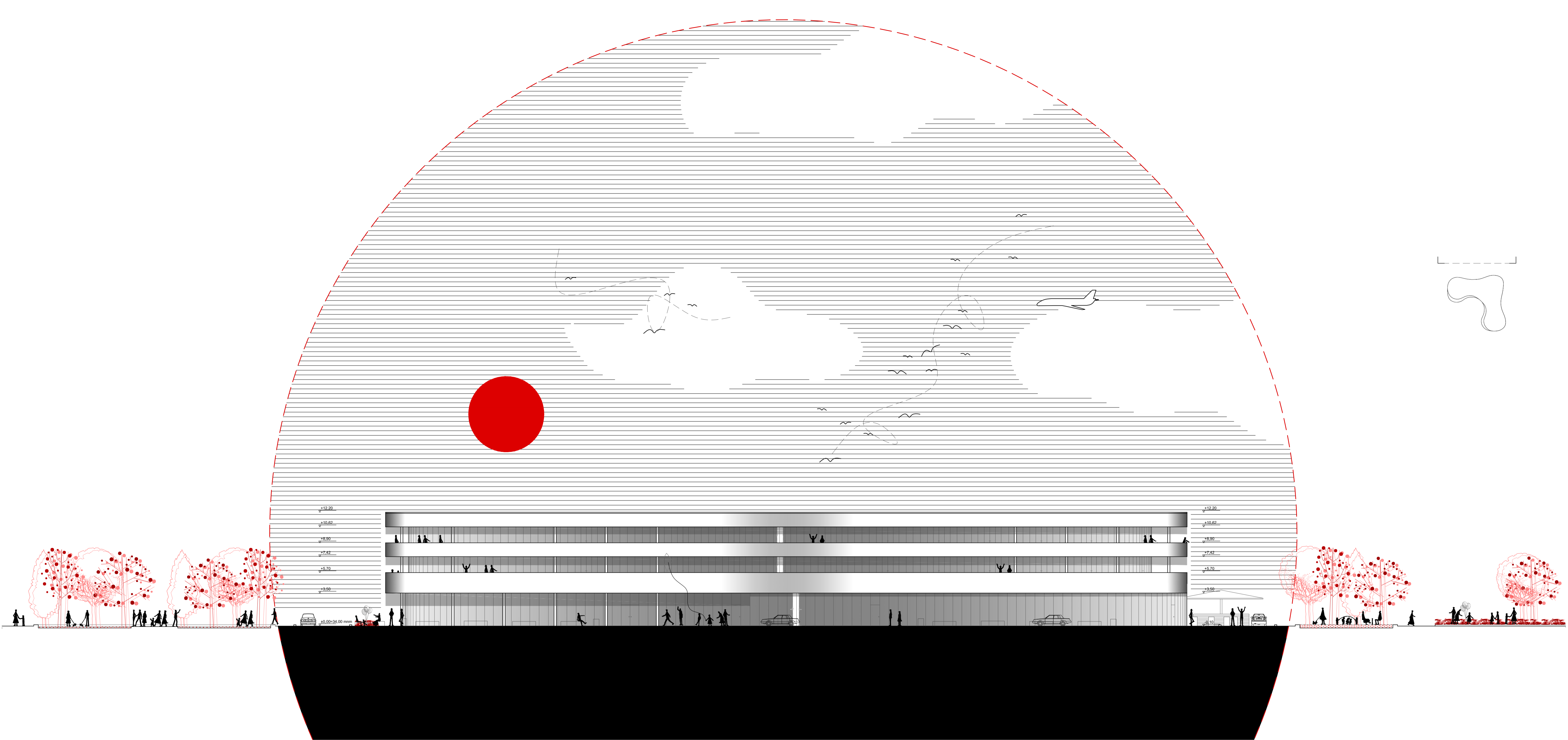

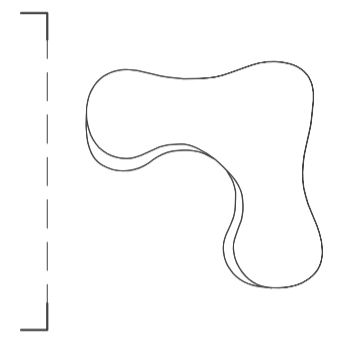
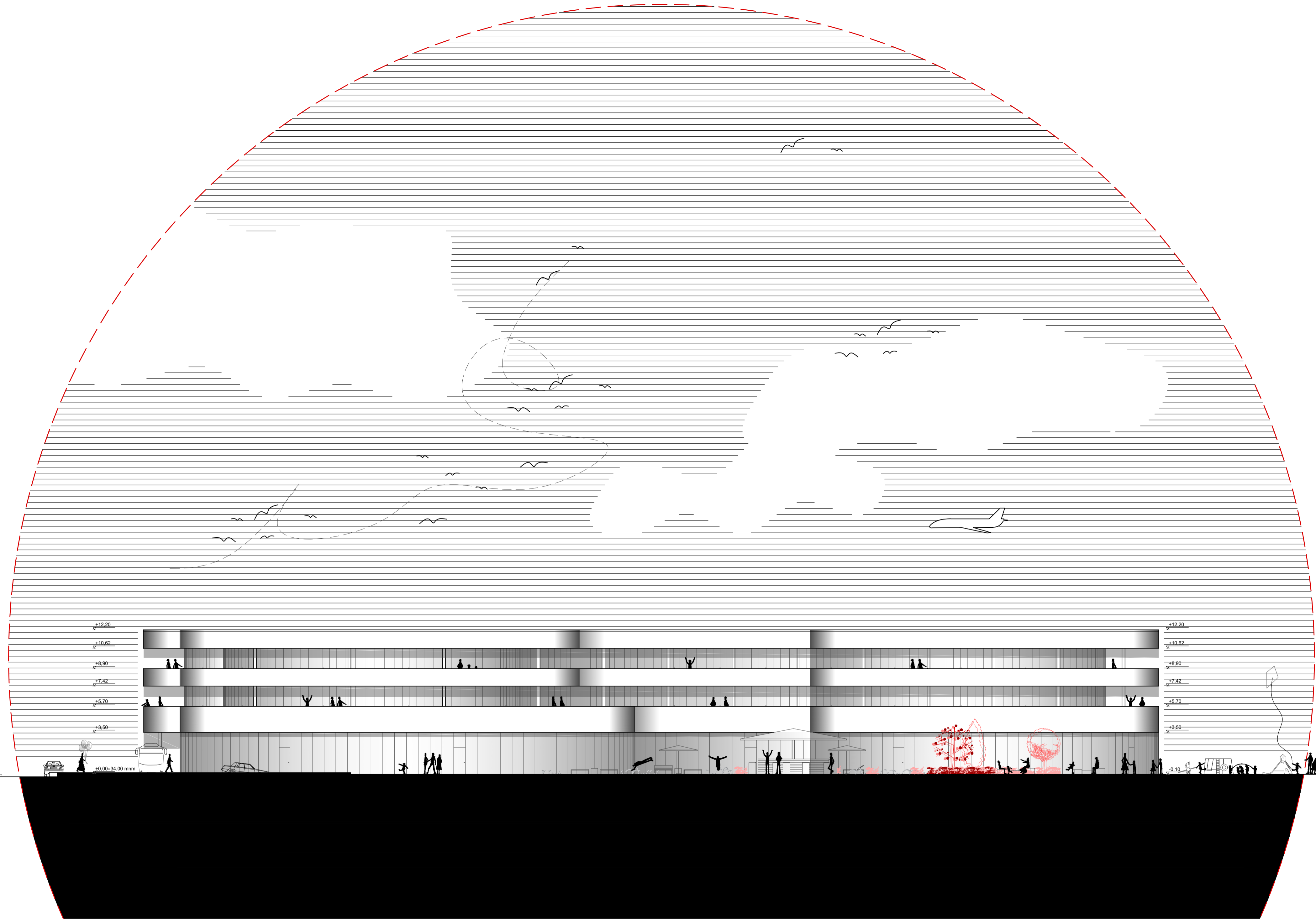

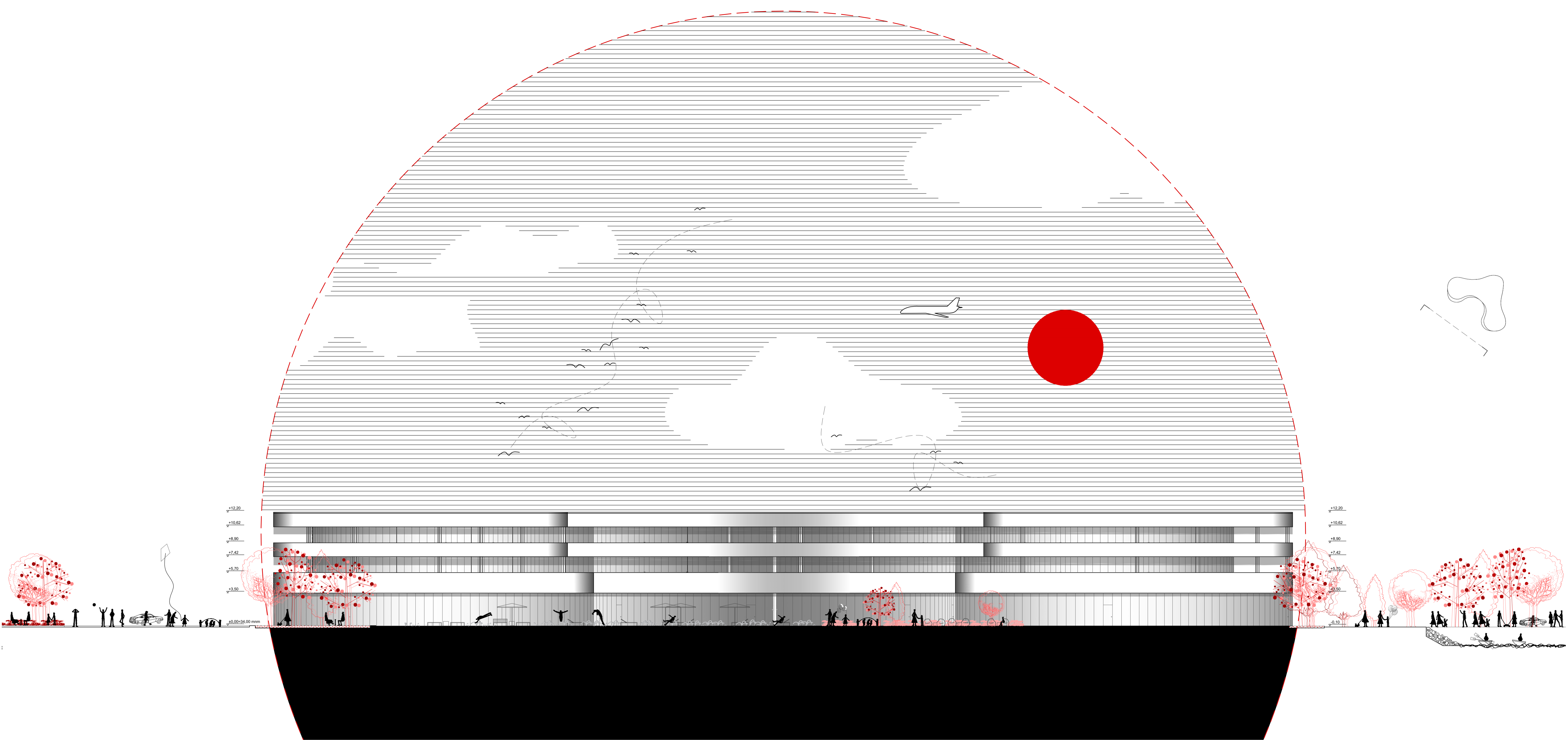

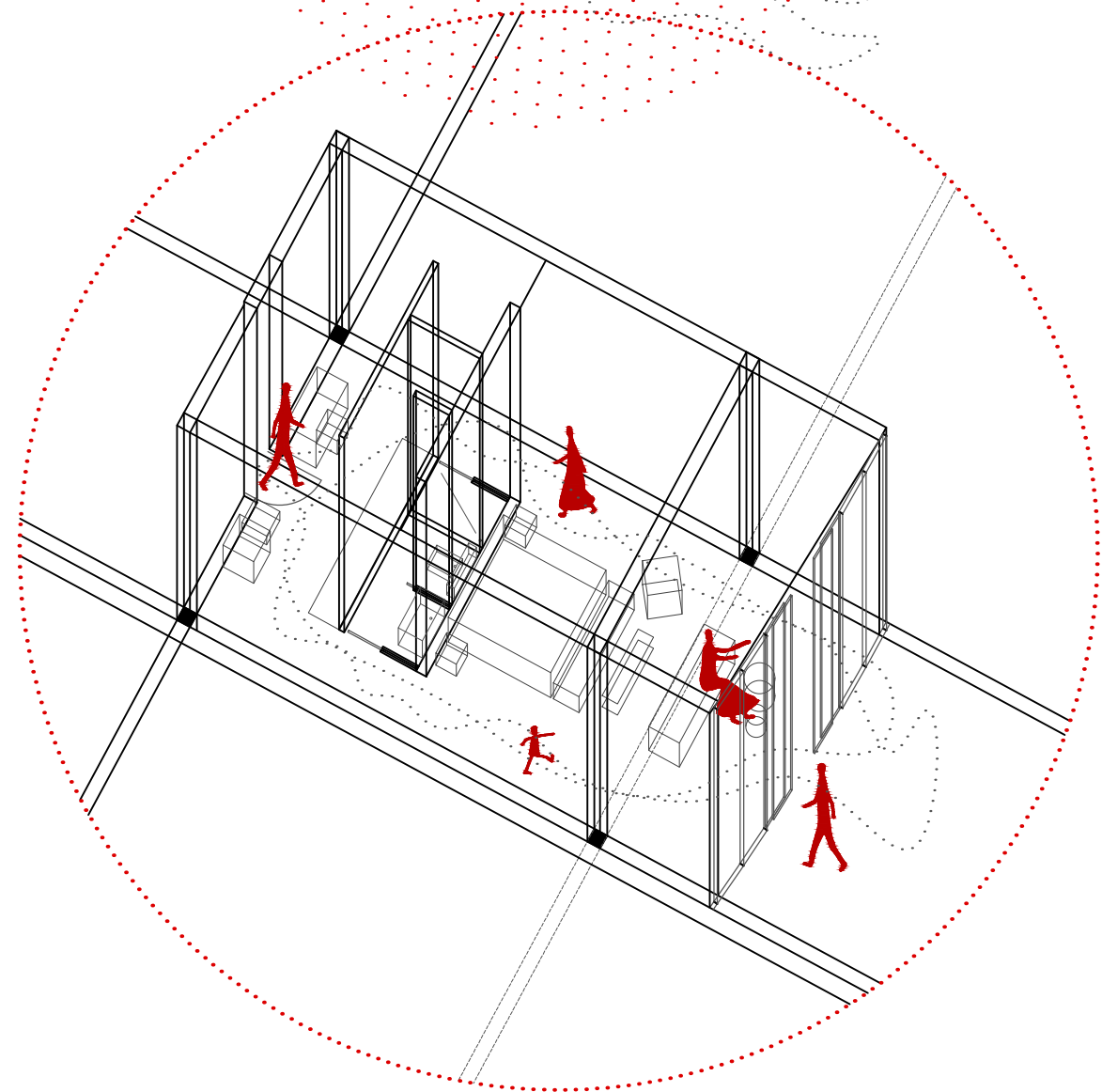
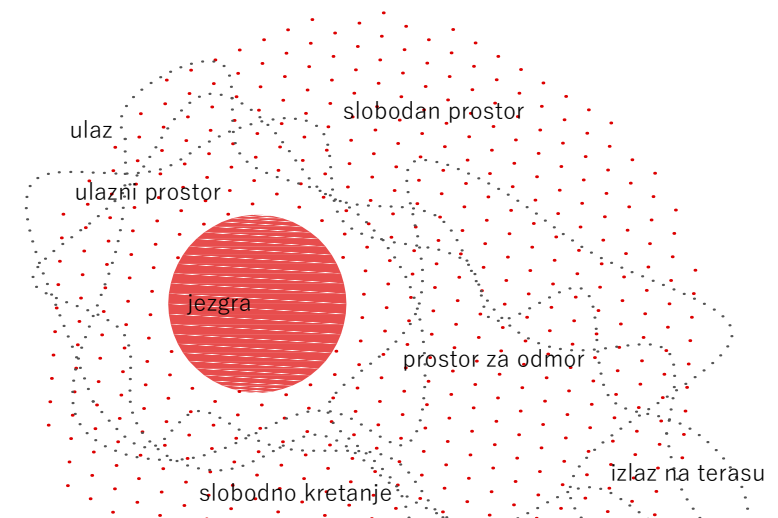
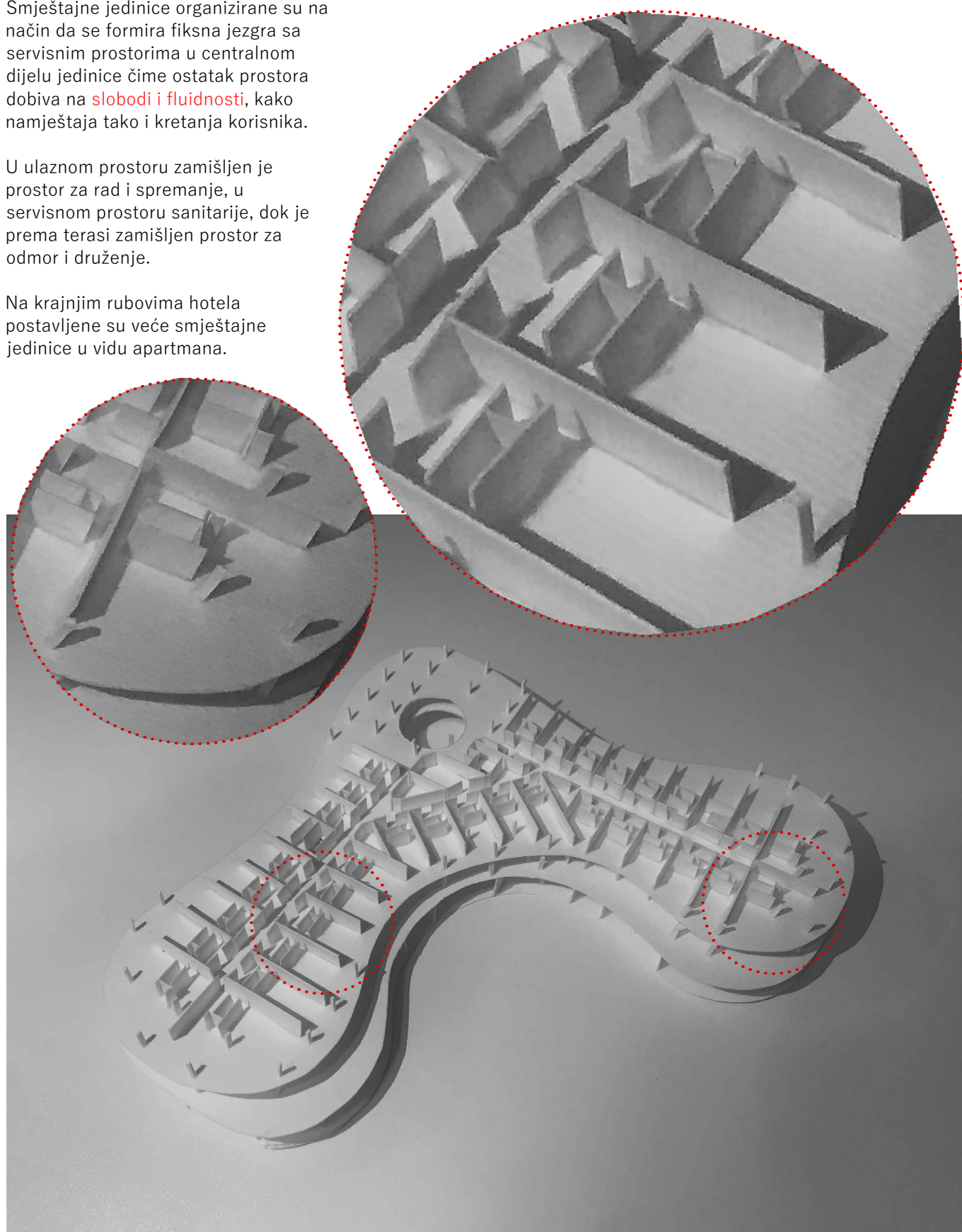

Smještajne jedinice organizirane su na način da se formira fiksna jezgra sa servisnim prostorima u centralnom dijelu jedinice čime ostatak prostora dobiva na **slobodi i fluidnosti**, kako namještaja tako i kretanja korisnika.

U ulaznom prostoru zamišljen je prostor za rad i spremanje, u servisnom prostoru sanitarije, dok je prema terasi zamišljen prostor za odmor i druženje.

Na krajnjim rubovima hotela postavljene su veće smještajne jedinice u vidu apartmana.

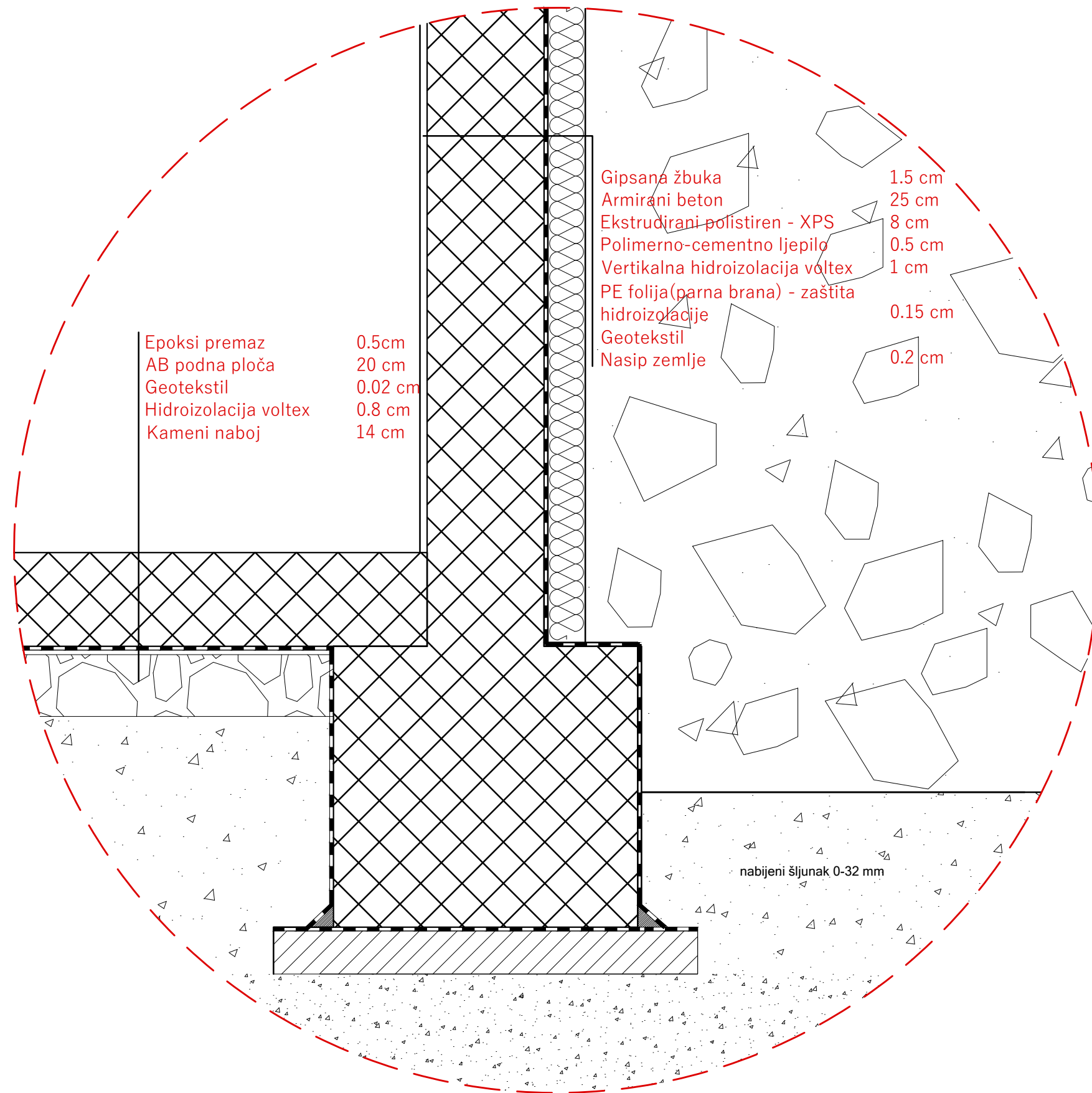

U iskopima ispod razine rijeke u neposrednoj blizini korita nema vode. Tlo je šljunkovito i vodopropusno.

Voda se ne pojavljuje jer je kroz dugi niz godina došlo do kalcifikacije korita rijeke te postalo vodonepropusno. S obzirom da se podzemna voda ne pojavljuje na mjestima iskopa, nije potrebno vršiti drenažu. Temelji se oblažu hidroizolacijom i termoizolacijom.

Na sličan način riješeni su temelji franjevačke crkve u Mostaru koja se nalazi između obala rijeke Radobolje.

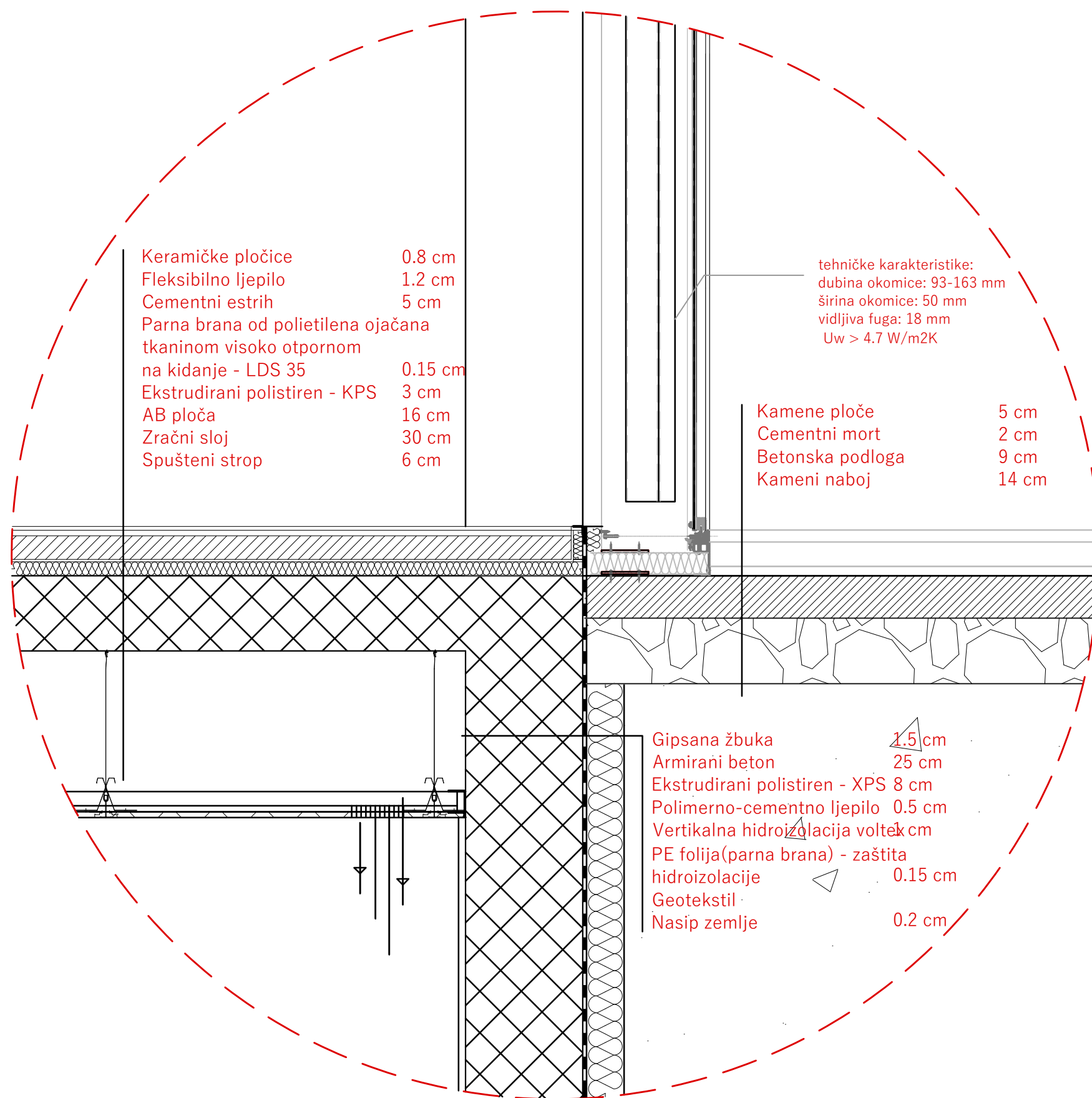

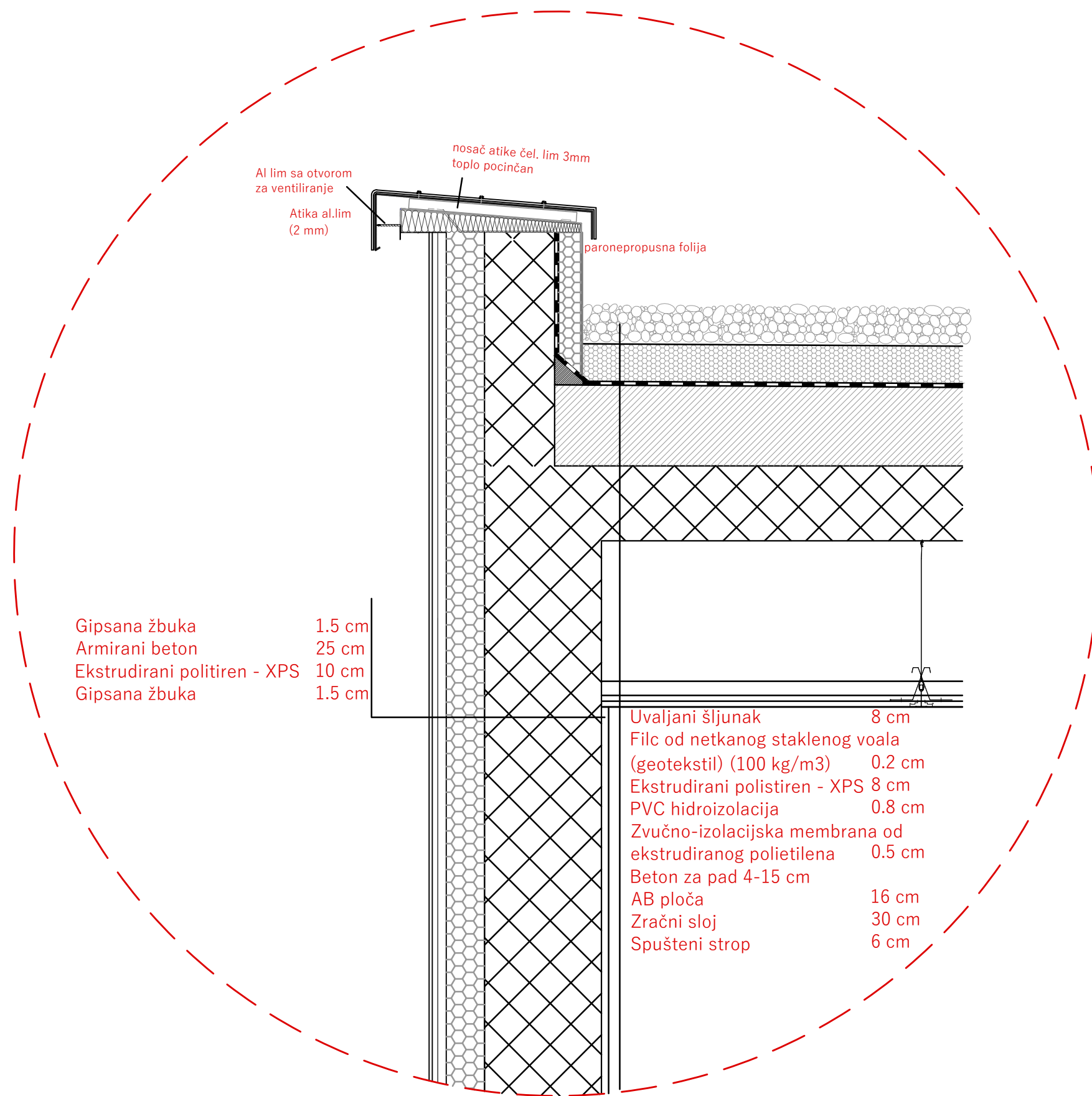
ClimaGuard® Solar je ravno staklo sa transparentnim i izrazito tankim filmom na površini. Zahvaljujući tome, osigurava visoko propuštanje svjetlosti (66%), odličnu toplinsku izolaciju ($U_g=1.1 \text{ W/m}^2\text{K}$) i zaštitu od sunčeve energije (propušta samo 42% sunčeve energije). Sve to samo u jednom premazu. Štednja energije zimi.

ClimaGuard® Solar staklo čija je glavna svrha izuzetna toplinska izolacija, u usporedbi sa tradicionalnim izolacijskim staklom, omogućava uštedu polovine troškova grijanja u hladnim danima. U prosječnom domaćinstvu to može biti i do nekoliko stotina eura godišnje. To staklo ne samo da vodi računa o uštedi, nego i o okolini.

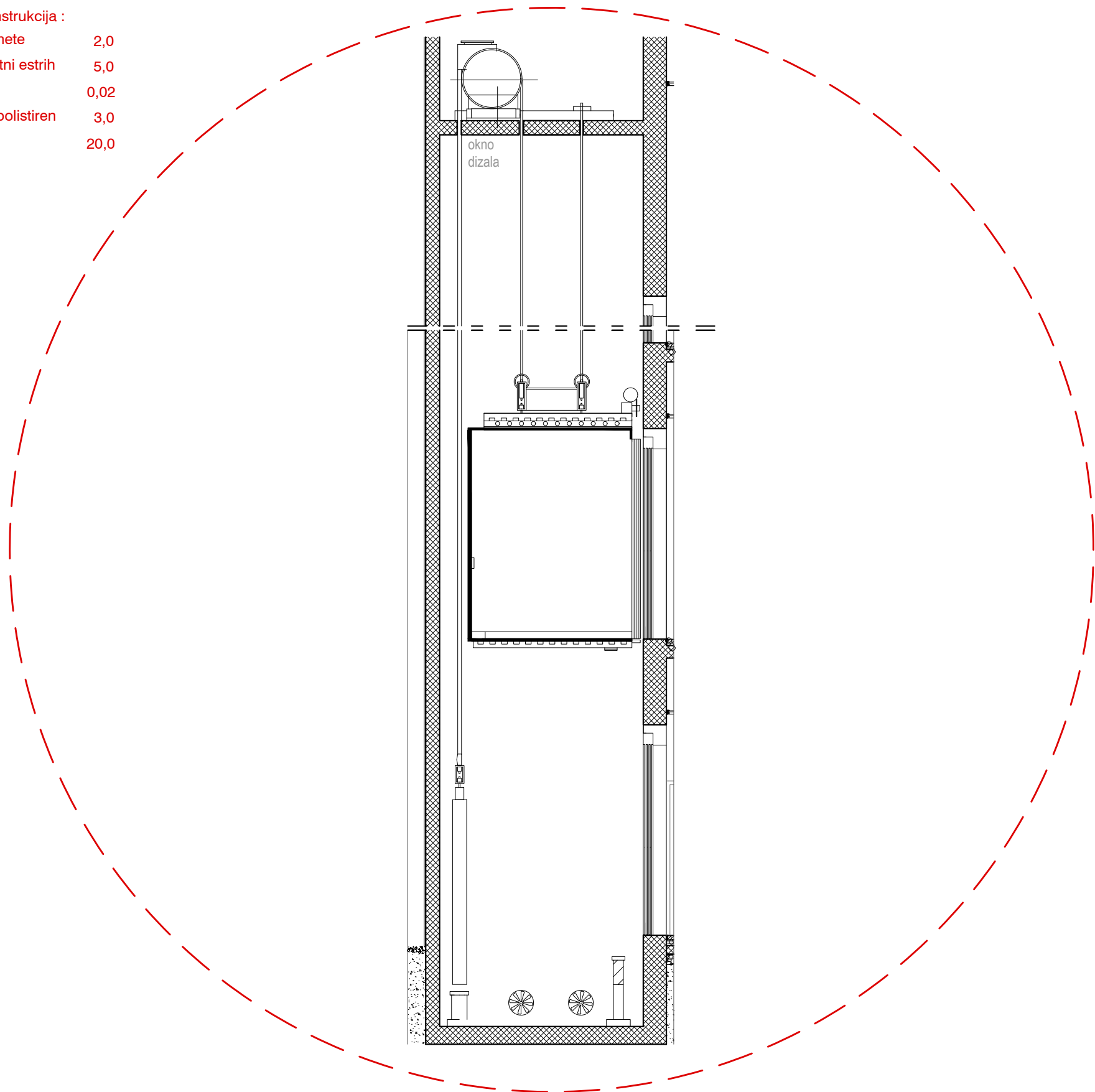
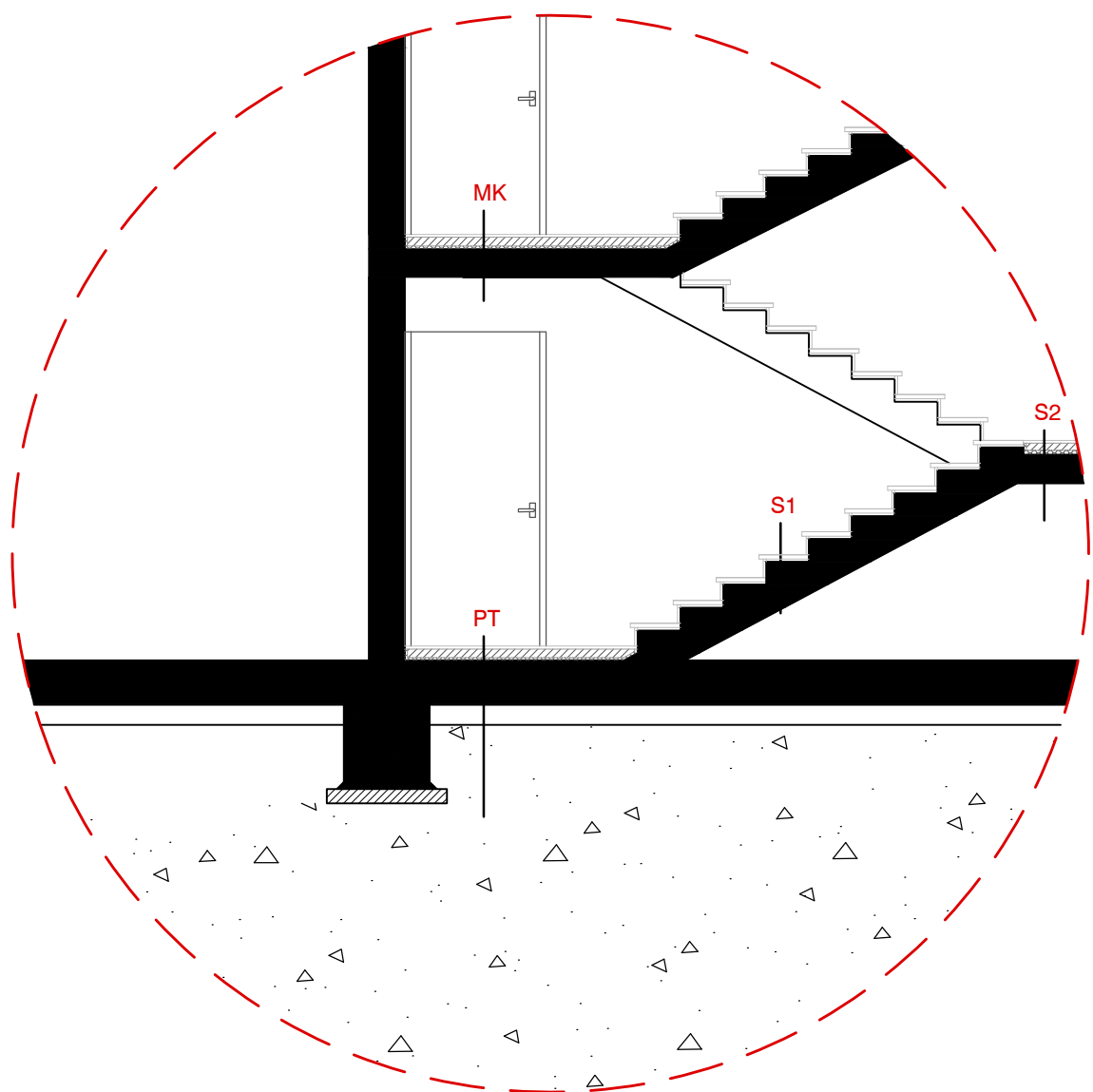
Izuzetna udobnost i u najtoplijim danima.

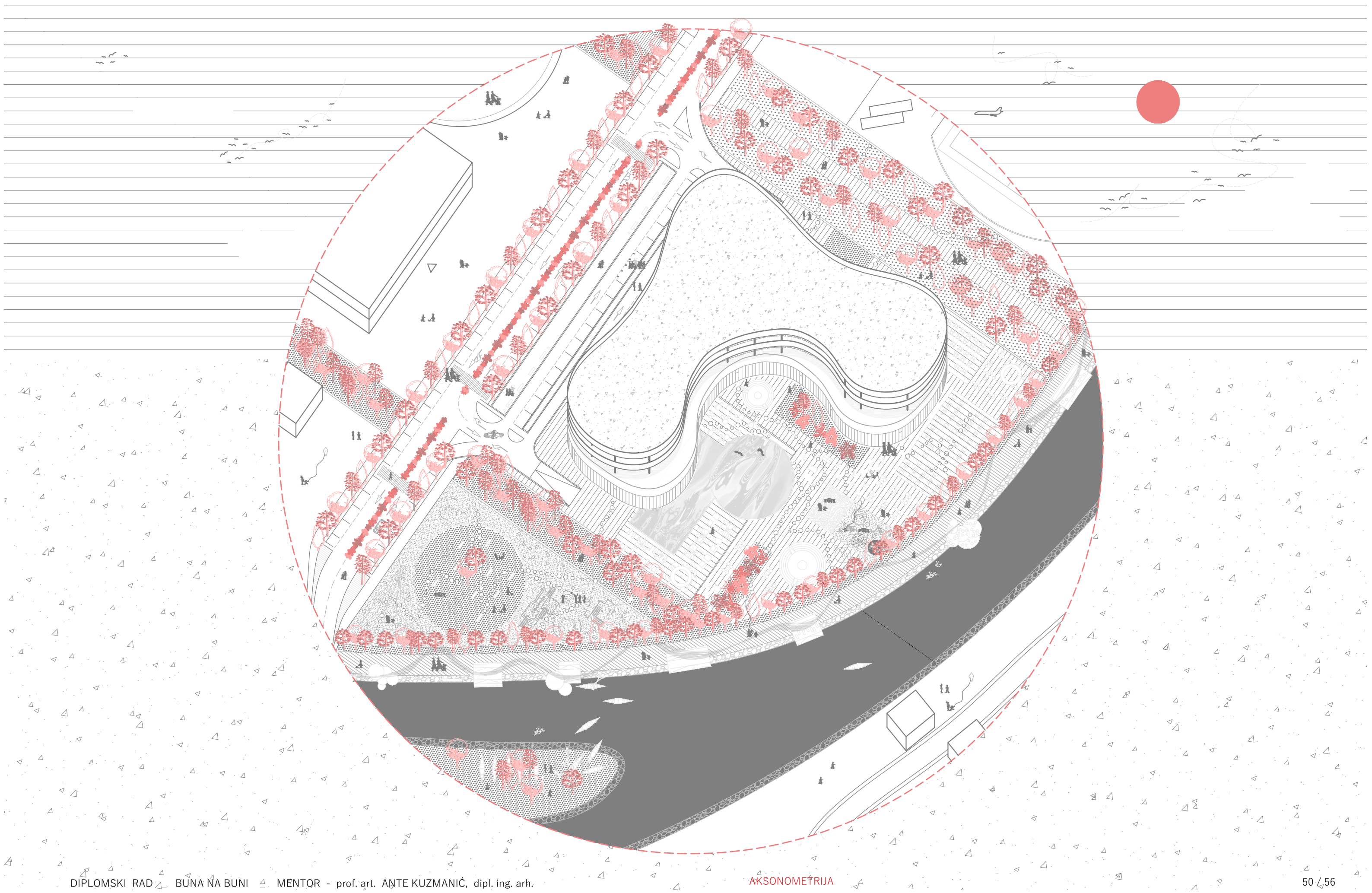
Odgovarajuća toplinska izolacija važna je i ljeti jer sunčevi zraci koji prolaze kroz staklo mogu znatno povećati temperaturu u prostoriji. U vrućim ljetnim danima površina prozora je izložena sunčevoj energiji sa više od 400 W/m^2 . Tradicionalno izolacijsko staklo propušta oko 80% te energije u prostoriju, što je često neizdrživo. ClimaGuard® Solar staklo znatno smanjuje prijenos sunčeve topline jer propušta samo 42% cjelokupne sunčeve energije. Nizak prijenos topline prouzrokuje nisku temperaturu unutar stakla, što naročito osigurava veću udobnost u prostoriji. Štoviše, omogućava nevjerojatnu uštedu prilikom korištenja klima uređaja.

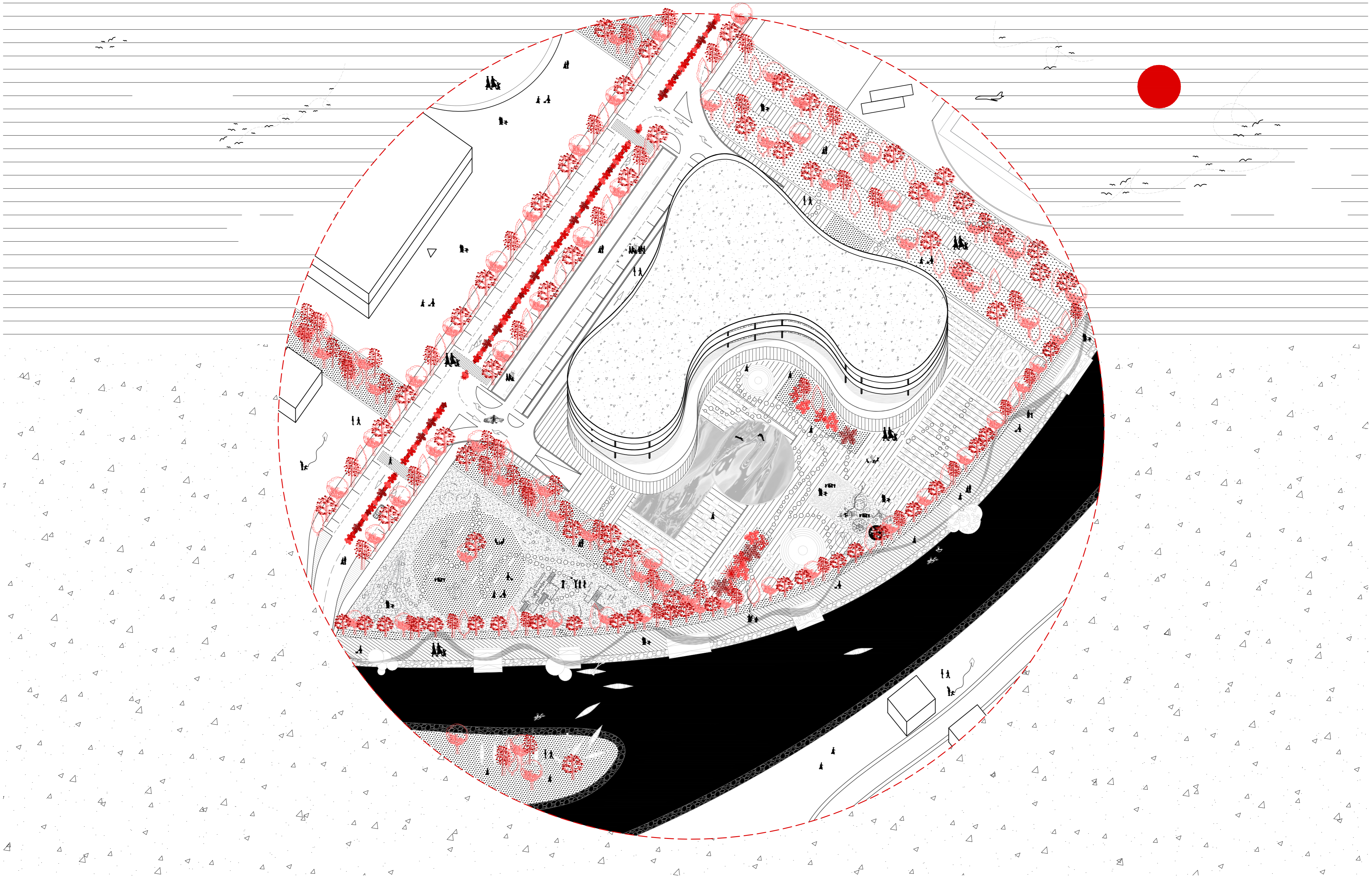

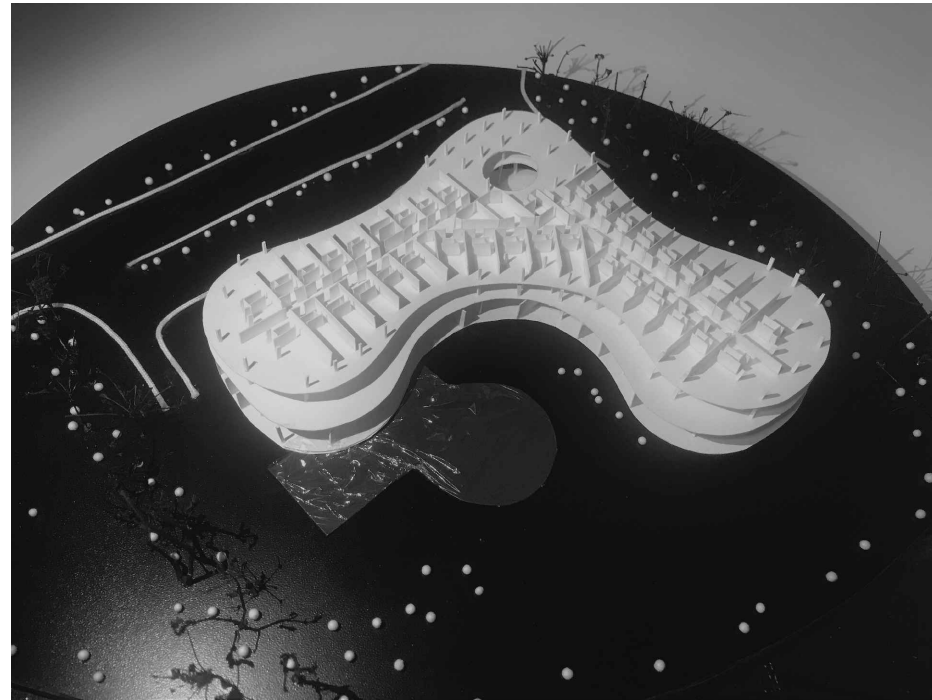
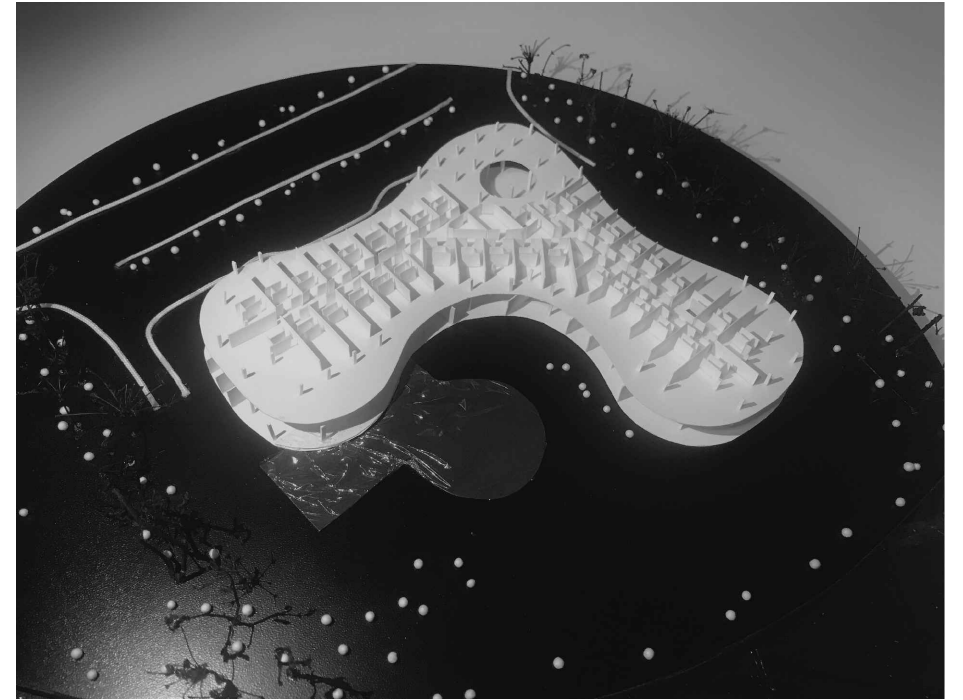
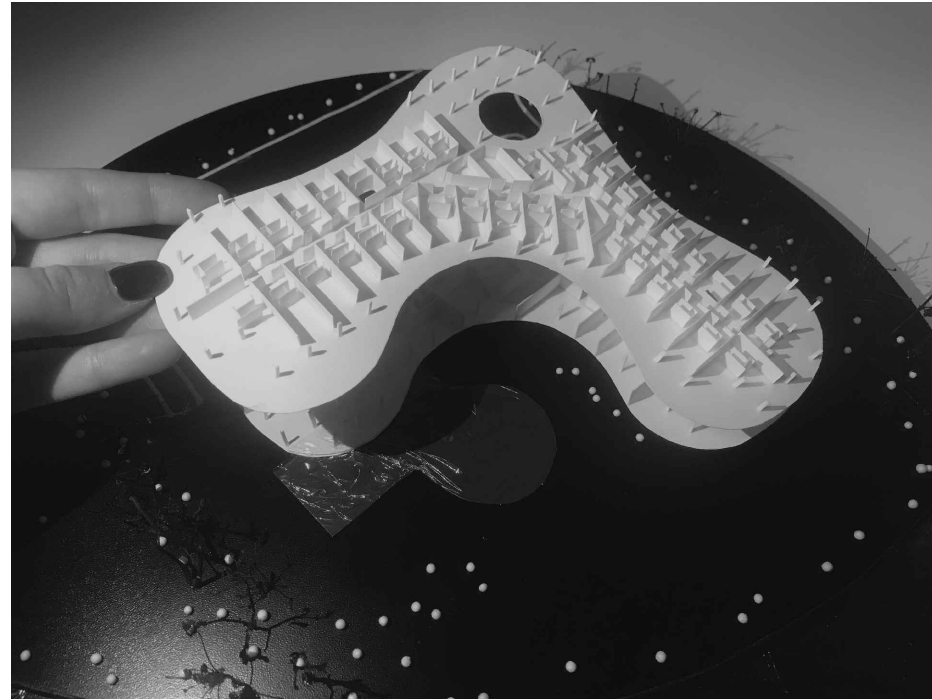

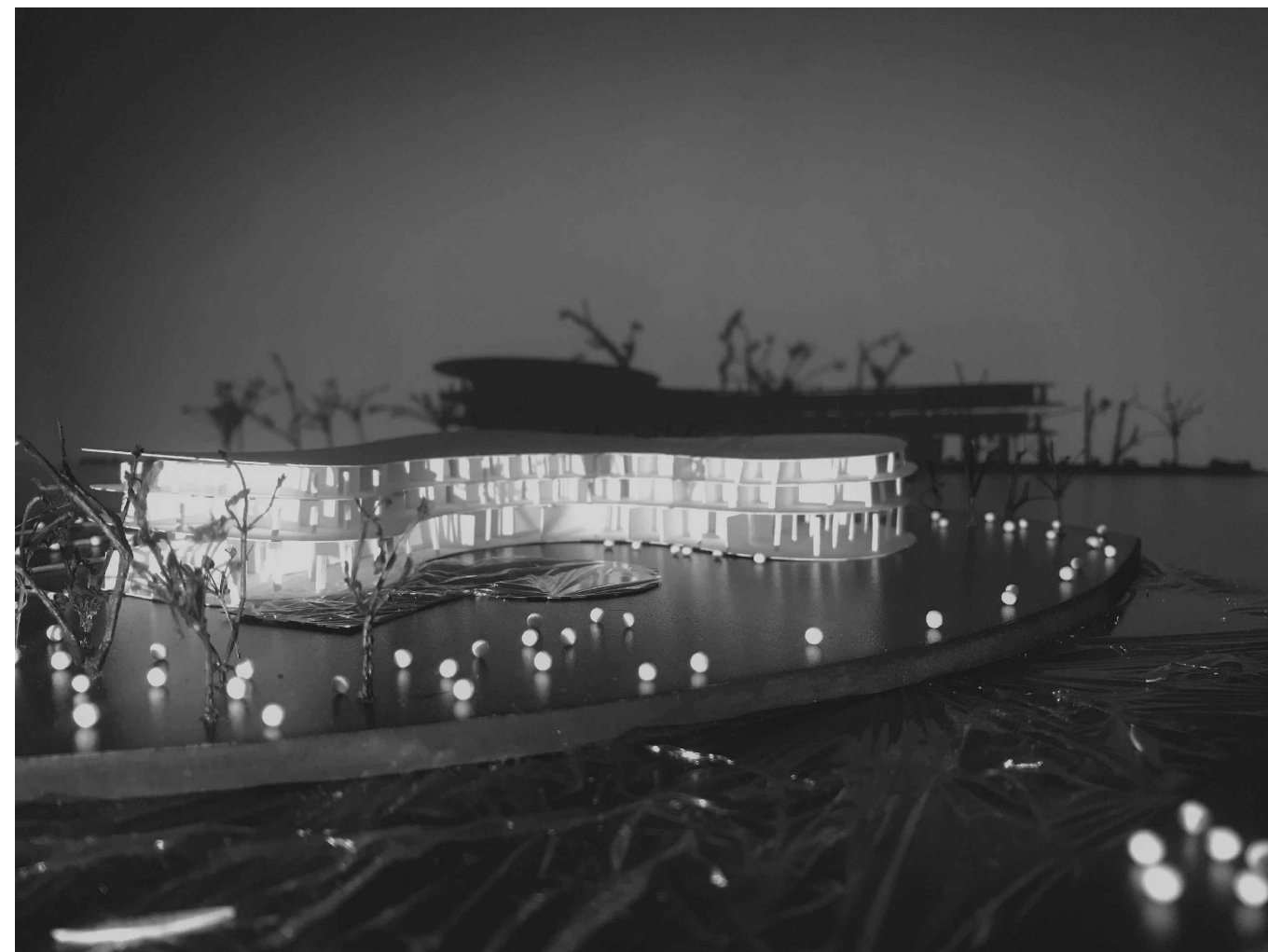
PT _ Pod na tlu :	S1 _ Krak stubišta :	MK _ Međukatna konstrukcija :
Kamene ploče 1,5	Kamen 3,0	Kamene ploče-marmete 2,0
Plivajući arm.cementni estrih 4,5	Cementni mort 2,0	Plivajući arm.cementni estrih 5,0
PE folija x1 0,02	AB ploča 16,0	PE folija x1 0,02
Elast.ekspandirani polistiren(EPS) 2,0	Interijerska obrada	Elast. ekspandirani polistiren 3,0
EPS s 2,0	S2 _ Međupodest stubišta :	AB ploča 20,0
AB ploča 60,0	Kamen 3,0	Interijerska obrada
PP/PES filc(geotekstil) x2 0,50	Cementni mort 2,0	
Hidroizolacija, bitumenska 1,0	PP/PES (geotekstil) x2 0,5	
Podložni beton 10,0	AB ploča 20,0	
Šjunak 20,0	Interijerska obrada	

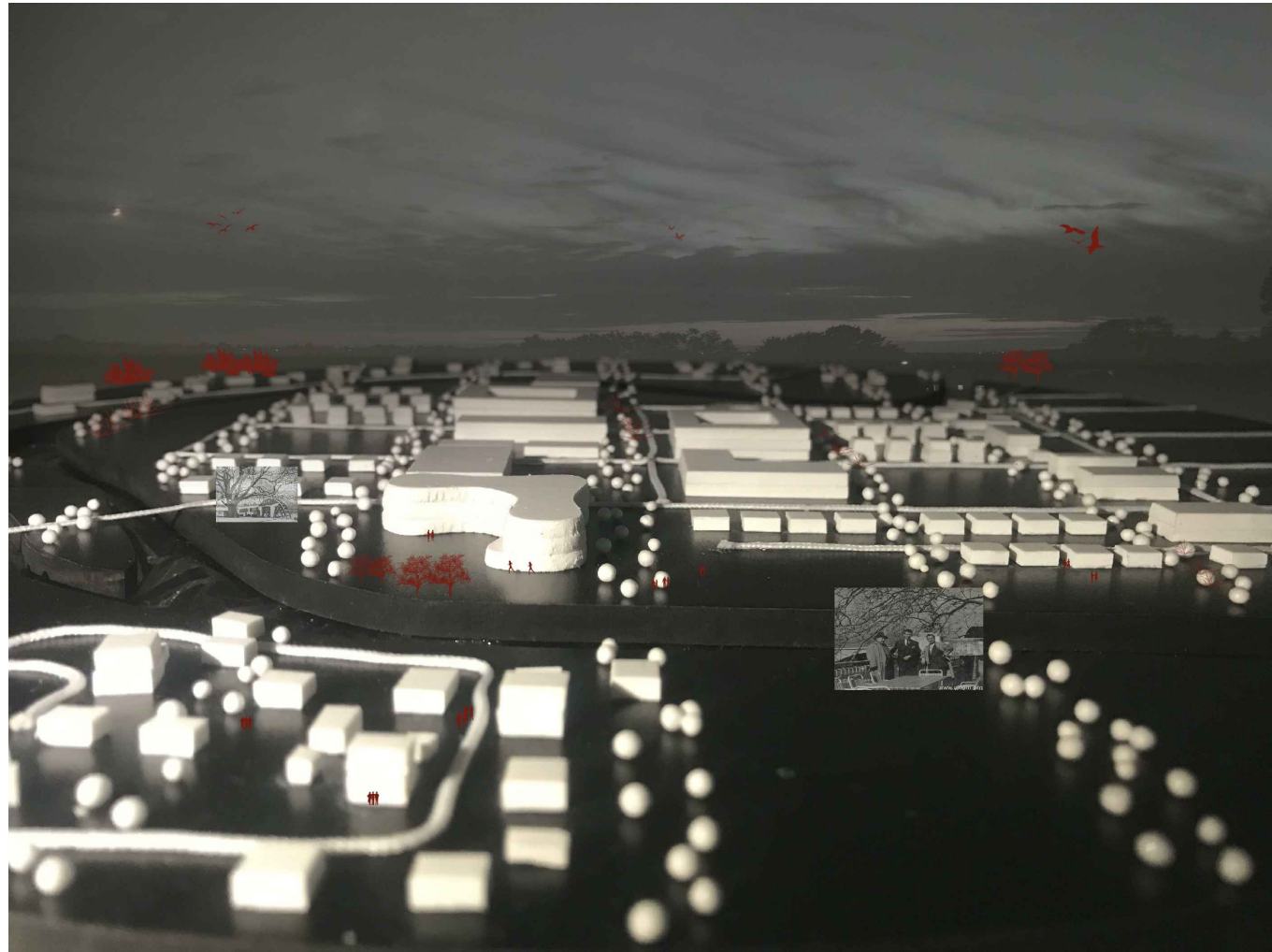

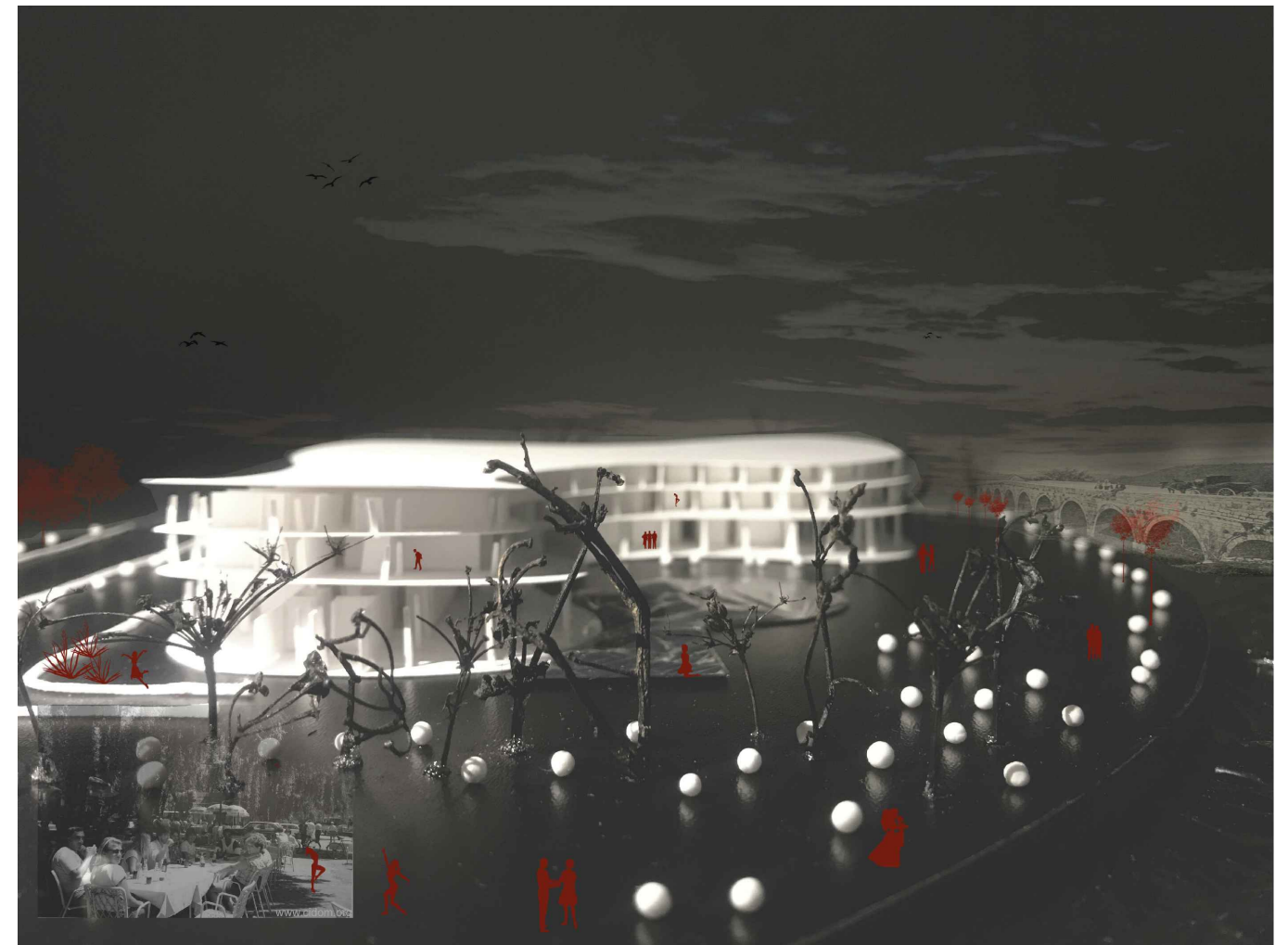

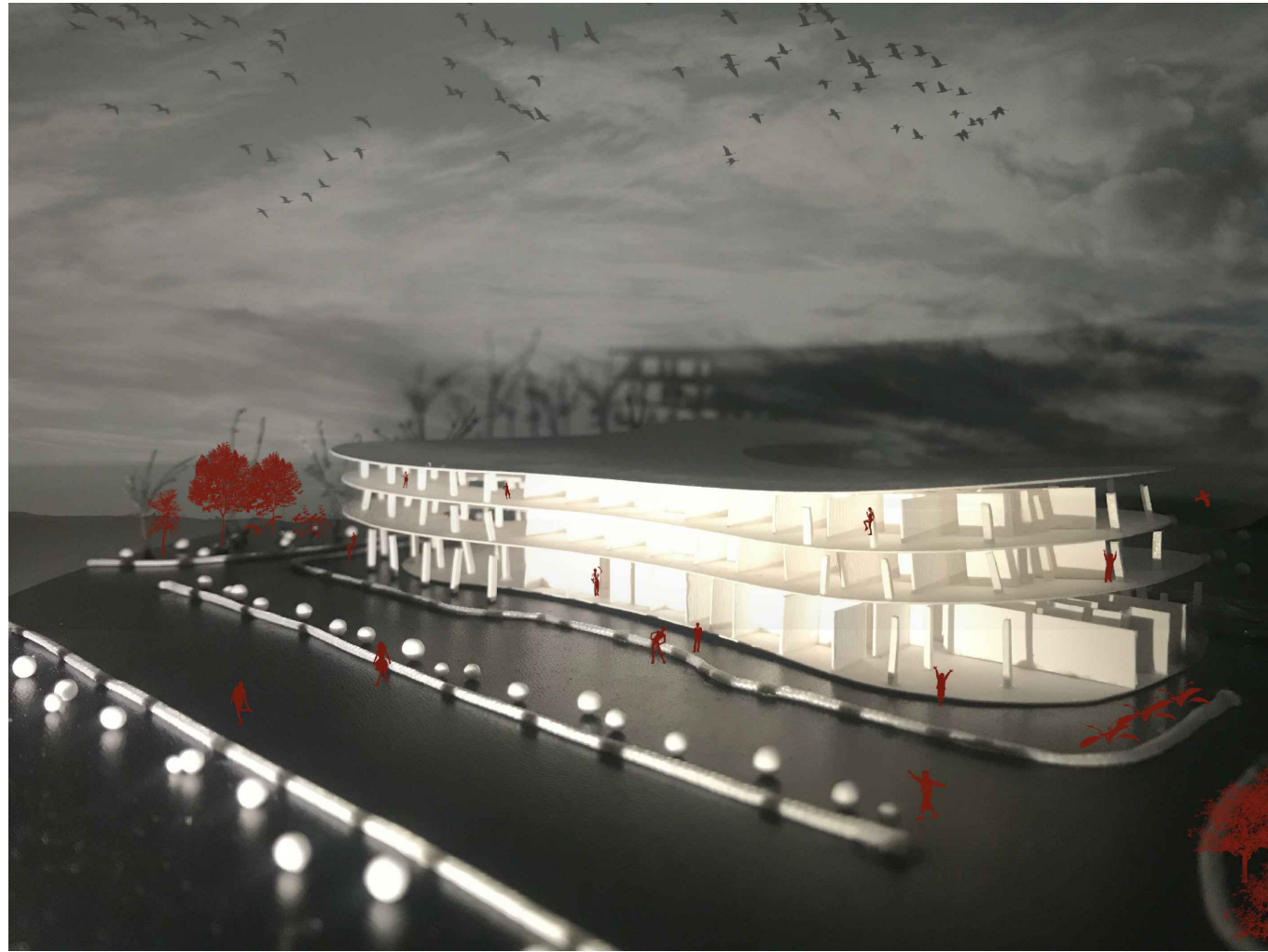

"The time has come to approach architecture urbanistically and urbanism architecturally." Alison Smithson

Infrastructural Urbanism, Stan Allen
